

30. заседание

Четвъртък, 4 август 1927 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч. 20 м.)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Заседанието е открито.

(Отъ заседанието сж отсъствували следнитъ народни представители: Еминъ Агушевъ, Никола Андреевъ, Драгомиръ Апостоловъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанакъ, д-ръ Владимиръ Бурилкоу, Ради Василевъ, Тодоръ Г. Влайковъ, Йорданъ Гавалюговъ, Мехмедали Герай, Василь Димчевъ, Момчо Дочевъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Димитъръ Ивановъ II, Георги Илиевъ, Георги Казанаклиевъ, Иванъ Казанджиевъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Левъ Кацковъ, Иванъ Куртевъ, Янко Куцаровъ, Теодоси Кънчевъ, Михаилъ Маджаровъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Петъръ Миновъ, Йорданъ п. Димитровъ Мирчевъ, Генко Митовъ, Димитъръ Мишайковъ, Янаки Молловъ, Кара-Али Мустафовъ, Радко Начевъ, Димитъръ Нейковъ, Коста Николовъ, Георги Петровъ Панайотовъ, Станко Панайотовъ, Иванъ Петровъ, Димитъръ Пешевъ, Кръстанъ Поповъ, Цвѣтанъ Пупешковъ, Янко Сакъзовъ, Пандо Сидовъ, Петко Стайновъ, Стефанъ Стефановъ, Таско Стоилковъ, Константинъ Томовъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Иванъ Харизановъ, Владимиръ Христоуловъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ, Теню Янгъзовъ и Димитъръ Яневъ)

Разрешенъ е отпускъ на следнитъ народни представители:

На г. Иванъ Казанджиевъ — 2 дни;
На г. Петко Стайновъ — 2 дни;
На г. Панайотъ Тинчевъ Калчевъ — 2 дни;
На г. Янко Сакъзовъ — 3 дни;
На г. Стефанъ Бояджиевъ — 1 день;
На г. Коста Николовъ — 1 день;
На г. д-ръ Кънчо Милановъ — 2 дни;
На г. Генко Митовъ — 2 дни и
На г. Еню Колевъ — 1 день.

Г. министърътъ на външнитъ работи и на изповѣданията е готовъ да отговори на питането на народния представителъ г. д-ръ Руменовъ.

Има думата г. д-ръ Владимиръ Руменовъ, за да развие питането си.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Моето питане къмъ уважаемия г. министъръ на външнитъ работи и на изповѣданията се отнася до единъ много деликатенъ въпросъ, въпросъ, който, въ сжщностъ, е една критика на едно отъ най-важнитъ въ момента международни учреждения — Обществото на народитъ; бихъ казалъ нѣщо повече — той засѣга даже престижа на Обществото на народитъ, равноправенъ членъ въ което е нашата държава България. Казвамъ, че е деликатенъ въпросътъ, защото многоуважаемиятъ министъръ на външнитъ работи недавно, когато се разискваше по отговора на тронното слово, ни каза, че трѣбва да дадемъ кредитъ на Обществото на народитъ, защото той има за целъ да обедини не само държавитъ, но да обедини и човѣшкитъ съвѣсти въ името на идеята за миръ и идеята за разбирателство. Тогава той ни каза, че нашето правителство отъ 9 юний насамъ систематически и старателно си налага дълготърпение, при все че при него се събиратъ отзвучитъ на всички мъки, на всички народни страдания, на всички разстройства, които внасятъ въ държавния организъмъ отворенитъ, болнитъ въпроси за репарации, за малцинства, за рекрутна армия, за излазъ на Бѣло море. Тогава той ни подчерта и каза, че непременно трѣбва да се въоръжимъ съ дълготърпение, защото, безъ да се уредятъ, безъ да узрѣятъ известни предпоставки по болнитъ въпроси, всѣки жестъ, всѣки опитъ, направенъ публично, може само да даде обратни резултати. Щомъ е такова схва-

щането на почитаемото правителство по тия въпроси, моето питане действително се явява едно питане много деликатно, но трѣбва да го направя, защото има достатъчно факти, които подсказватъ, че политиката на такова едно безкрайно дълготърпение дава обратни резултати. Ние, македонската парламентарна група, когато искахме да се вмъкне въ отговора на тронното слово изразътъ, че се надѣваме, какво въпросътъ за малцинствата нѣма да бѣде забравенъ отъ ония, които трѣбва да следятъ за него, тогава и г. министъръ-председателътъ, и г. министърътъ на външнитъ работи ни възразиха и между другото казаха, че всички мѣродавни фактори, малки и голѣми, знаятъ този въпросъ, мислятъ по него, но сега не е моментъ да се повдига той. Ние тогава имаме доста основание да го повдигнемъ въ формата поне на напомнюване, защото много факти сж налице, които подсказватъ, че Обществото на народитъ за всички други малцинства може би мисли и действува, но не се виждатъ признаци, че за българскитъ малцинства подъ чужда властъ то мисли. И намъ ни се струва, че това става именно поради тази безогледно дълготърпелива политика по този въпросъ на българското правителство. Намъ ни се струва, че тогава, когато отъ съседнитъ намъ страни се правятъ официални изявления, които целятъ да отстранятъ, така да се каже, всички поводи за повдигане въпроса за българскитъ малцинства, тия изявления, за съжаление, се оставятъ отъ нашитъ мѣродавни фактори безъ възражение. Ние смѣтаме, че ако въ една най-деликатна форма се правѣха своевременно възражения по тоя въпросъ, нѣмаше да се дойде до туй положение, гърцитъ и сърбитъ да успѣятъ, когато се разрешава така наречениятъ хуманитаренъ заемъ за бѣжанцитъ, да вмъкнатъ въ неговитъ условия и политически елементъ, да поставятъ условия, които, както сега даже г. Шаронъ вижда, спѣватъ цѣлата работа по настаняването на бѣжанцитъ. Условието за 50-километровата зона, условието, че този, който иска да се ползува отъ този заемъ, трѣбва да даде декларация, че за винаги остава български подданикъ, сж условия отъ политически характеръ, чието предвиждане представлява по единъ косвенъ, прикритъ начинъ, бихъ казалъ, успѣхъ на нашитъ противници. Това сж доказателства, че се правятъ сериозни опити, за да се забрави, че малцинствата въ поробена Македония иматъ права. И по всичко личи, че Обществото на народитъ, което споредъ пакта е задължено да следи за изпълнението на договоритъ за миръ, като чели си прави оглушки, като че ли не вижда какво става. На насъ даже прави впечатление, че то като че ли потулява всѣки единъ въпросъ, когато таквъ се повдигне, ако той се касае до правата на българскитъ малцинства подъ чужда властъ. Къмъ многото мотиви, къмъ многото поводи за подобни опасения въ края на миналата година се прибави още единъ, който, споредъ нашето схващане, има голѣмо политическо значение. Тоя поводъ именно е предметъ на днешното мое питане къмъ уважаемия г. министъръ на външнитъ работи.

Г. г. народни представители! Ако действително Обществото на народитъ имаше за целъ да обедини човѣшкитъ съвѣсти въ името на идеята за миръ, за правда и за разбирателство, ако действително, както тукъ ни увѣряватъ, всички мѣродавни фактори, отъ най-малкитъ до най-голѣмитъ, знаятъ и мислятъ за малцинствата изобщо, пъкъ и за българскитъ малцинства, то какъ може да се обясни — за насъ е необяснимо — че въ края на 1926 г. Обществото на народитъ издаде една книга, която представлява за гърцитъ единъ официаленъ документъ, съ който се абсолютно отрича сжществуването на български малцинства въ македонскитъ области, завладѣни отъ гърцитъ?

Г. г. народни представители! Известно е на всички, че Гърция поиска заемъ за настаняването на своите бължанти и че този заемъ се отпусна съгласно разрешението на Обществото на народитѣ. Нѣщо повече, Обществото на народитѣ създаде едно специално учреждение въ Гърция, което се нарече *Etablissement des réfugiés en Grèce*, въ което Обществото на народитѣ назначи двама свои представители и има двама представители на гръцкото правителство. Тогава се оповести, че заемътъ, който се дава на Гърция, както и учреждението, което се учреди по този случай, ще иматъ за целъ само настаняването на бължанитѣ, обаче, сега излиза съвсемъ друго. Излиза, че и заемътъ, и това учреждение сѣ имали не само хуманитарната целъ да помогнатъ за настаняване бължанитѣ въ Гърция, но сѣ имали и политически цели, които е трѣбвало да реализиратъ, именно въ македонскитѣ български области, завзети отъ Гърция, да се осигури политическиятъ, икономическиятъ и социалниятъ животъ на елнизма въ най-широки смисълъ на думата. Председателътъ на това официално учреждение, лице избрано и назначено отъ Обществото на народитѣ, въ края на 1926 г., като представлява единъ обширенъ отчетъ, казва съ специално писмо: „Това учреждение на Обществото на народитѣ бѣше задължено всѣки три месеца да представя отчети какъ върви настаняването на бължанитѣ. Тѣзи отчети бѣха кратки, бѣха сухи, въ тѣхъ не можеше всичко да се изложи, не можеше да се изложи съществената, основната и голѣма работа, която извърши това учреждение. Заради това сега сме принудени да представимъ единъ подробенъ отчетъ“.

Какво се казва, г-да, въ този отчетъ? Ако той бѣше само едно изложение, какво е направено за настаняването на гръцкитѣ бължанти, разбира се, това за насъ нѣмаше да има никакво особено политическо значение. Но въ този отчетъ се казва: „Въ цѣла северна Гърция, отъ Олимпъ, въ областитѣ, които съставляватъ единъ видъ гръбнака на гръцкия националенъ организъмъ, настаняването на бължанитѣ е имало за последица да затвърди единъ стабилитетъ, една сигурност, неизвестна досега. Македония бѣ дълго време театъръ на остри национални борби. Войнитѣ на свой редъ направиха страната полесражение, но само прииждането на бължанитѣ можа да вдѣхне у мѣстното население чувството на траенъ миръ, безъ който не би било възможно използването на богатствата въ тая страна“. По-нататкъ се казва: „Отъ Родонитъ до Пиндъ страната е покрита съ земеделски селища, които оповестяватъ на пътника, че македонската драма е приключена, че отъ злокобното минало сѣ останали само спомени“.

За потвърждение на тая голѣма политическа мисль и тенденция, на друго мѣсто въ това официално издание на Обществото на народитѣ, като ставя въпросъ за събитията въ Мала-Азия презъ 1922 г., когато гръцката армия претърпѣ поражение и следъ това настѣпи тая бължанска вълна, която действително бѣше много голѣма, която дойде въ Македония и създаде единъ голѣмъ бължански въпросъ, казва се: „Но това нещастие за Гърция носи за нея и утехата да види и обединението на гръцкия свѣтъ въ едно свободно отечество. По настоящемъ гръцката република се радва на едно расово, езиково и религиозно единство, етническитѣ малцинства сѣ твърде незначителни“. Въ този отчетъ е употребена думата „българеешитѣ се“ — *bulgarisants*. Досега въ всички полемически съчинения и официални издания тази дума *bulgarisants* не се употребяваше; гръцитѣ употребяваха друга дума, която е употребена въ този отчетъ за турцитѣ, като се казва, че имало гръци-туркофони; по-рано гръцитѣ казваха, че имало гръци-българофони, а сега отъ председателя на това учреждение, създадено отъ Обществото на народитѣ, се употребява единъ новъ терминъ *bulgarisants*. Казва се: „Българеешитѣ се и ромънеешитѣ се въ Македония, евреитѣ въ Солунъ, албанцитѣ въ Западна Епиръ, турцитѣ въ Западна Тракия, въобщо инороднитѣ елементи не надминаватъ всичко на всичко 300 хиляди души при едно население отъ 6½ милиона“. И за доказателство на това прави се бележка „*Voie carte ethnographique de la Macédoine en annexe*“. И се издава една специална карта само за областитѣ, придобити отъ Гърция следъ балканската война. Както виждате (показва картата) графически, съ диаграми е показано населението въ всѣка околия, като всѣка диаграма има два отдѣла — за населението до Балканската война, до 1912 г. и за населението презъ 1926 г. Интересно е, характерно е и заглавието на тази карта. Заглавието на тази карта е съчинено така, че всѣки несведущъ членъ отъ Обществото на народитѣ ще остане убеденъ, че това е истината по етно-

графията на тия земи, завладѣни отъ гръцитѣ. Въ заглавието се казва, че тя е приготвена възъ основа на данни, получени отъ официални учреждения, на първо мѣсто отъ гръцкитѣ министерства, на второ мѣсто, отъ смѣсената гръцко-турска комисия по изселването, на трето мѣсто, отъ смѣсената гръцко-българска комисия по изселването и най-сетне по даннитѣ и на тази „*Commission d'établissement des réfugiés en Grèce*“. Съ това иска да се покаже, че тия данни не сѣ взети отъ нѣкое научно съчинение по етнография, а че тѣ сѣ официални данни на учреждения — главно последнитѣ три — въ които сѣ назначени хора неутрални отъ Обществото на народитѣ. Нарочно е посочена и смѣсената гръцко-българска комисия за доброволното изселване на малцинствата, за да се подчертае, че въ тия данни иматъ участие даже представители на българската държава — наши чиновници, наши органи, които сѣ назначени въ тая комисия да защитаватъ интереситѣ на българската държава. И за всѣки непосвѣтенъ въ хитроститѣ на гръцката дипломация, тази карта действително представлява едно ново освѣтление. Защото, ако въ тия български области до 1912 г. е имало, споредъ тия данни, 119 хиляди души българи, а гръци 515.000, тогава ясно е, разбира се, какво право е имала България да претендира за тия области, когато презъ 1912 г. българитѣ сѣ представлявали едно малцинство само 9% отъ общото население. Когато на единъ непосвѣтенъ членъ на Обществото на народитѣ му се казва, че българитѣ сѣ били презъ 1912 г. 9% отъ общото население, че следъ европейската война е имало доброволно изселване съ съгласие на правителствата, че сега сѣ останали нѣкакви си 5% българи, той ще си каже, може ли при 5% българско малцинство да става дума за специални права — да се повдига въпросъ за български малцинства въ тия области?

Доколко изкустно и хитро сѣ подведени, бихъ казалъ, членоветѣ отъ съвета на Обществото на народитѣ се вижда отъ факта, че въ тѣзи области сѣ вмъкнати околии, които никога не сѣ принадлежали къмъ Македония, околии, които сѣ въ Тесалия и на островъ Тасосъ. Тия околии нарочно сѣ вмъкнати, за да може гръцкиятъ елементъ въ тѣзи области да излъже повече.

Доколко, обаче, тази етнографска карта е фалшифицирана, може да се докаже съ гръцки документи, съ гръцки официални статистики, които гръцитѣ публикуваха презъ 1912 г., тогава, когато тѣ имаха интересъ да изтъкнатъ предъ общественото мнение, че въ тия области има голѣмо число гръцко население. Въ книгата, издадена по поводъ известната Карнегиева анкета презъ 1913 г., се зачеква и въпросътъ за етнографията на Македония изобщо, и тамъ се привеждатъ статистически данни. Тамъ сѣ посочени и официалнитѣ гръцки статистики. Споредъ тѣзи статистики, въ източната частъ на Македония, въ Солунския и Сърския санджаци само — безъ Леринския и Костурския санджаци, които съставляватъ западната частъ на Македония — населението е било между 170—190 хиляди души.

Министъръ А. Буровъ: Българското.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): Да, българското. А споредъ тази карта, която ви соча, заедно съ Костурския край, българското население е 119 хиляди. Така че, споредъ тази карта, която гръцитѣ издаватъ съ диаграми, съ фигури, за да фразиратъ окоито на четеца, излиза, че българското население отъ Сърския и Солунския санджаци презъ 1912 г. е било нищожно, въпрѣки тѣхнитѣ статистики, приведени въ Карнегиевата анкета.

Азъ се постаряхъ и направихъ диаграми, за да ви покажа каква е разликата между статистическитѣ данни отъ гръцкия източникъ презъ 1912 г. и 1926 г. (Сочи диаграмитѣ) Това е диаграмата, споредъ картата, заедно съ Костурския край; съ зеленото сѣ показани не българитѣ, а българеешитѣ се. Ето пъкъ диаграмата само въ Сърския и Солунския санджаци. (Сочи друга диаграма) Ето колко е било българско население споредъ гръцки източници.

Когато се въведоха Мюршегскитѣ реформи въ Македония, бѣше назначенъ Хилми паша и така нареченитѣ, международни цивилини агенти за всѣки области на Македония. Хилми паша издаде една статистика, която бѣше върна, защото тя бѣше издадена подъ контролата на европейскитѣ агенти. По тази статистика на Хилми паша, въ Сърския и Солунски санджаци — кждето и ние признавахме и признаваме и сега, че по крайбръжнето има гръцки елементъ — българското население не е толкова, колкото гръцитѣ сега го показватъ. Ето тази статистика въ диаграми. (Сочи ги)

Съ зелената боя е обозначено българското население, а съ синята гръцкото.

Доколко тая статистика, която се изнесе предъ Обществото на народитѣ е невѣрна, и е, бихъ казалъ, една фалшификация на истината, отричане на досега установенитѣ истини за етнографията на тия области, може да се докаже още и съ гръцки данни.

Досега азъ ви говорихъ общо. Но сега ще се спра да разгледамъ въпроса по отдѣлни каази.

Въ Сърската кааза, въ която влиза нахията Нигрита, гръцкото население е повече. По статистиката на професоръ Йорданъ Ивановъ, издание 1920 г., ние признаваме, че въ 1912 г. въ Сърската кааза, заедно съ Нигритската нахия, гръцкото население е съставлявало 30%, българското — също 30%, турското — 29% и други — 11%. А пъкъ въ тая карта (Сочи картата) се казва, че въ Сърската кааза презъ 1912 г. е имало само 9% българи. Съществуватъ въ архивитѣ на нашитѣ министерства документи, отъ които се установява какво е било населението, напр., въ Сърската кааза въ момента, когато гърцитѣ завладѣха тая областъ.

На 20 мартъ 1915 г. командирѣтъ на 18 пехотенъ полкъ, на гарнизонъ въ Съресъ, донася съ писмо № 75 на командира на 6. дивизия, че всички млади войници отъ полка му не само сѫ българогласни, но сѫ чисти българи по убеждение, дълбоко заседнали въ тѣхнитѣ души, до такава степенъ, че положението ставало извънредно опасно. По-нататкъ въ писмото същиятъ командиръ пише: „Съобщавамъ ви също въ качеството ми на командиръ, че не мога да храня никаква вѣра въ чувствата на тия войници както за настоящето, така и за бъдещето. Така че, наложително е да се предприематъ специални мѣрки“.

Отъ другъ единъ заловенъ документъ, изхождащъ отъ началника на 6 дивизия, се прави заключението, че всички командири на части въ Сърската дивизия сѫ донасяли нѣщо подобно. Командирѣтъ на 6. дивизия, генералъ Байрасъ, въ 1915 г. отправя единъ рапортъ № 192 до командира на 4 армейски корпусъ, въ който иска учителитѣ отъ селата на Сърския окръгъ да бждатъ изпратени въ предѣлитѣ на стара Гърция, а на тѣхно мѣсто да се докаратъ учители гърци отъ стара Гърция съ истински елински духъ, които да не знаятъ нито дума български. Отъ друга страна, същиятъ командиръ въ единъ рапортъ до 4 армейски корпусъ предава и една статистика за населението въ Сърската дивизионна областъ, отъ която статистика се вижда, че българското население въ Сърската кааза е било 75%, а не 9%, както иска да го представи тая комисия предъ Обществото на народитѣ.

Има още единъ документъ у насъ. Префектѣтъ на полицията въ Съресъ се отнася до гръцкия владика въ Съресъ и му иска сведения какво е било преди Балканската война съотношението между екзархиститѣ и патриархиститѣ. И владиката му изпраща единъ интересенъ списъкъ на всичкитѣ села, въ който е отбелязано за всѣко село: колко сѫ останали и колко сѫ забѣгнали презъ време на войната. Отъ тая статистика излиза, че българското население въ Сърската кааза е било 73% — по сведенията на владиката, малко по-малко, отколкото по сведенията на генерала, командващъ сърската дивизия.

По същия начинъ съ гръцки данни, отъ гръцки източници, може да се докаже, че и въ Драмската кааза, която е прибрѣжна и за която ние признаваме, че има гръцки елементъ, българското население е било много повече отъ гръцкото.

Ако разгледаме, г. г. народни представители, какво е показано за Леринъ, за Костуръ, за Воденъ, ще се убедимъ, че и тамъ българското население е съставлявало абсолютно болшинство, а гърцитѣ го представятъ като едно незначително меншинство. Въ Костурската кааза и въ Воденската кааза процентѣтъ на българското население е между 65—70%.

И така тая етнографическа карта, издание на Обществото на народитѣ, за населението на Македония презъ 1912 г., не издържа абсолютно никаква критика. Тя е фалшификация на истината.

Но да видимъ сега какво е въ 1926 г. Тукъ, въ тая книга, се казва, че въ 1926 г. въ цѣлата тая областъ сѫ останали само 77.000 bulgarisants. Добре, нека приемемъ, че тая цифра е вѣрна. Нека приемемъ за вѣрна цифрата 119.000 за българското население до Балканската война; нека приемемъ за вѣрно това, което се дава въ Карнегиевата анкета, а именно, че следъ войната въ 1912/1913 г. е имало бѣжанци отъ този край 80.000 — това сѫ даннитѣ на една международна анкетна комисия.

Въ заглавието на тази книга се казва, че даннитѣ сѫ събирани и отъ Смѣсената гръцко-българска комисия. Нашиятъ представител въ тази комисия, г. Джуджевъ, ми даде данни, че отъ началото на функционирането на тази комисия до края на 1926 г. сѫ подали декларации за изселване 21 хиляди семейства — което прави 55.140 души. Ако съберемъ цифрата на избѣгалитѣ отъ Македония, споредъ Карнегиевата анкета, 80.000 души, и цифрата на изселитѣ се споредъ сведенията на г. Джуджевъ, 55.140 души, ще излѣзе, че преди Балканската война тамъ е имало 135.000 души българи, а не 119 хиляди, колкото ги показватъ въ тази книга. Откъде се взематъ тѣзи 16 хиляди души въ повече?

Г. г. народни представители! Както при всѣка фалшификация не може всичко да бжде дотамъ натѣкмено, щото да не личи, че има фалшификация, така и въ този документъ сѫ пропуснати нѣкои нѣща, които показватъ, че действително тукъ има фалшификация. Като се събере цифрата на избѣгалитѣ поради разрушението на 160 села отъ гръцката армия презъ време на Балканската война — споредъ Карнегиевата анкета — 80.000 души, и цифрата на изселитѣ се, съгласно конвенцията — споредъ сведенията на г. Джуджевъ — 55.140 души, излиза, че до войната болшинството отъ християнското население въ тази областъ е било българско. Даже и сега, въ този моментъ, следъ гслѣния тероръ, следъ ужаситѣ, които се вършатъ и продължаватъ да се вършатъ тамъ върху българското население, върпки настаняване тамъ на гърци, населението на цѣли области, на цѣли околии въ болшинството си остава българско. За доказателство служи фактѣтъ, че въ Леринъ, Костуръ, Воденъ, Гюменджа, Енидже-Вардаръ, Демир-Хисаръ, лѣкари гърци, адвокати гърци сега изучаватъ български езикъ, защото не могатъ да упражняватъ професията си като частни лица, безъ да познаватъ езика на мѣстното население, който е български. И сега да отиде тамъ нѣкой безпристрастенъ чужденецъ, за да види какъвъ е официалниятъ езикъ на пазара, когато дохождатъ селяни, ще се убеди, че населението тамъ въ болшинството си е българско. И върпки това имаме, налице една хитро скроена пропаганда, която е ангажирала престижа на Обществото на народитѣ.

Г. г. народни представители! Българскиятъ народъ, особено неговитѣ първи хора, отъ възраздането насамъ постоянно сѫ имали неприятността да четатъ въ списания, вестници, въ отдѣлни книги, брошури и пр. клевети и изопачавания на истината по етнографията на Македония. Но това е било литература, то е ангажирвало съвѣстѣта и моралната стойностъ на авторите на писаното. Колчемъ обаче, този въпросъ е дохождалъ да се разрешава на дипломатическата маса, на официална нога, отъ началото на миналия вѣкъ и до день днешенъ, и въ мирнитѣ договори, които се сключиха следъ Великата война, винаги въ официалнитѣ документи, въ официалнитѣ актове на европейската дипломация се е признавала истината, работило се е по съвѣсть, по съвѣсть човѣшка, както казва г. Буровъ. И при подписването на договоритѣ следъ войната великитѣ сили победителки, Велико-Британия, Франция, Италия и Япония, накарала своитѣ съюзници по-малки държави — Гърция, Сърбия, Ромѣния, даже Чехия и Полша — да подпишатъ задължение, че тѣ ще зачитатъ правата на малцинствата.

Бившиятъ министъръ на външнитѣ работи, уважаемиятъ г. Калфовъ, тукъ, отъ министерското кресло, единъ день много ясно, доказателствено ни изтъкна какви сѫ голѣми задълженията на гърцитѣ по договоритѣ по отношение на българскитѣ малцинства. Известниятъ протоколъ, сключенъ между г. Калфовъ и г. Политисъ, българското народно събрание вотира и прие съ едно, какъ да кажа, чувство на облекчение, че вече има едно официално признание, единъ официаленъ документъ, потвърденъ, приетъ, одобренъ отъ Обществото на народитѣ, съ който се признава, че въ този моментъ въ Гърция има българско население въ голѣмъ размѣръ. Ако тогава гърцитѣ бѣха сигурни, че българитѣ въ гръцка Македония съставляватъ такъвъ нищоженъ процентъ отъ цѣлото население — 5%, 3%, 2%, 0.5%, 0.8%, 0.1% — щѣха ли да се съгласятъ да подпишатъ известнитѣ протоколи, които г. Калфовъ ни представи тукъ? Не. Досега ние имаме надежда, както ни увѣряваше г. Буровъ, че Обществото на народитѣ бди надъ този въпросъ. Но сега, г. г. народни представители, когато излиза едно такова издание отъ Обществото на народитѣ, могатъ ли онеправданитѣ да бждатъ спокойни, могатъ ли тѣ да считатъ отговарящи на действителността увѣренията, които ни даде г. Буровъ?

Действително по всички тѣзи въпроси не бива всѣкога и всѣкѣ да се говори, но този фактѣ, който ви изтъкнахъ, и още много други, ми налагаха дълга да запитамъ г. министра на външните работи: първо, какво е направила България като членъ на Обществото на народитѣ, за да предотврати прокарването въ официално издание на Обществото на народитѣ политически тенденции, противни на договоритѣ, както и на задълженията на Обществото на народитѣ спрямо българскитѣ малцинства изобщо и тия въ Гърция специално, а също противни и на установената истина по етнографията на Македония; второ, мисли ли почитаемото правителство да направи постѣпки по този поводъ, и трето, има ли участие действително Смесената гръцко-българска комисия по изселването въ съставянето на тази етнографическа карта и какво е това участие?

Тѣзи сѣ въпроситѣ, които се съдържатъ въ моето питане и по които моля, г. министърътъ на външните работи да даде освѣтление предъ Народното събрание, за да могатъ всички, които ценятъ моментитѣ, че сѣ моменти за запазване мира, да направятъ своето. Защото оставянето такива въпроси безъ нужното възражение, безъ нужното обяснение не спомага, не допринася за политиката, за която постоянно и постоянно се говори, че Обществото на народитѣ, че великитѣ сили работятъ — да се запази мирътъ въ свѣта и на Балканитѣ. Ако се мисли сѣ подобни работи да се поддържа мирътъ, азъ мисля, че се върши тѣкмо обратното; дава се възможностъ за предизвикване на негодувания, дава се възможностъ за създаване на строения, за които г. председателътъ говори въ своето писмо, като казва, че трѣбвало въ всички направления да се действува, за да се успокоятъ онеправданитѣ, да се успокоятъ гладуванитѣ, да се успокоятъ тѣзи, които, изпъкнали отъ своето отечество, нѣматъ ни покривка, ни завивка, нѣматъ мѣсто къде да се подслонятъ. Е добре, ако тѣзи мотиви бѣха важни за тази комисия, сѣшитѣ мотиви не сѣ ли важни, питамъ азъ, и за нашитѣ бѣжанци, които не сѣ ли още настанени, на които се отрича даже народността?

Съ това азъ свършвамъ и моля, г. министърътъ да отговори на питането ми.

Председателстващъ А. Христовъ: Има думата г. министърътъ на външните работи, за да отговори на питането на народния представител г. д-ръ Владимиръ Руменовъ.

Министъръ А. Буровъ: Г. г. народни представители! Азъ разбирамъ и оценявамъ мотивитѣ, които сѣ накарали уважаемия народенъ представител г. д-ръ Руменовъ да направи питането, което той току-що разви. Азъ бихъ могълъ да се задоволя сѣ по единъ късъ отговоръ на всѣки отъ поставенитѣ въпроси, ако запитвачътъ не бѣше влѣзълъ въ по-дълги обяснения, а бѣ се задоволилъ само да развие текста на своето питане. Предъ видъ, обаче, на развитиата, които той направи, и на коментаритѣ и заключенията, сѣ които свърши, азъ смѣтамъ за свой дългъ да се спра малко по-надълго и, независимо отъ къситѣ отговори на тритѣ въпроси, да дамъ едно освѣтление върху това издание на Обществото на народитѣ.

Това е единъ волумъ доста голѣмъ, г-да, както го виждате, озаглавенъ „Установяване на бѣжанцитѣ въ Гърция“, писанъ като рапортъ до Обществото на народитѣ отъ специалната комисия, която се занимава съ настаняването на гръцкитѣ бѣжанци въ Гърция. За да можете да прецените ролята на Обществото на народитѣ въ това издание, ще трѣбва да ви кажа, че по право и по практика, Обществото на народитѣ издава печатно всички рапорти отъ общъ интересъ, които идатъ отъ институти, въ които то, подъ една или друга форма, участвува било чрезъ свои делегати, било чрезъ свои органи. Тия издания на Обществото на народитѣ сѣ толкова многобройни, че азъ мога да кажа сѣ положителностъ, какво Секретариатътъ нѣма физическата възможностъ да прочете, да провѣри и, следователно, да поправи всичко онова, което неговитѣ органи или комисии, които действуватъ подъ неговъ контролъ или сѣ негова помощъ, му представятъ за печатане. Въ тази работа Обществото на народитѣ е дало само сумитѣ за напечатването на книгата и е дало също своето име, като издатель на този рапортъ. Цѣлата отговорностъ за рапорта носи органътъ, който го е написалъ и представилъ, означенъ въ текста на изданието, както и въ текста на самата карта, която придружава това издание.

По характера си, по съдържанието си, тоя трудъ, г-да, и главно картата, която го придружава, носи явно тен-

денциозенъ характеръ — това трѣбва да го изявя публично и да го признае съ чувство на дълбоко съжаление. Не искамъ съ туй да хвърля обвинение върху неутралнитѣ членове на комисията по настаняването на гръцкитѣ бѣжанци, защото сѣмъ дълбоко убеденъ, че тѣ не сѣ имали физическата възможностъ и поради незнание на езицитѣ, български и гръцки, и поради късото време, презъ което е работенъ рапортътъ, и поради нѣмане възможностъ тѣ самитѣ да събератъ нѣкакви статистически данни, да провѣрятъ даннитѣ, които имъ сѣ били представени като автентични данни, дадени имъ, както европейцитѣ разбиратъ, отъ учреждения винаги действащи добросъвестно, щомъ тѣ сѣ държавни статистически учреждения. По сѣшитѣ причини тѣ не сѣ могли също да провѣрятъ какви малцинства сѣ останали въ Гърция презъ 1926 г., следъ изселванията на българи и на турци и заселването на гръци.

До каква степенъ въ туй отношение има лекомисленостъ — нека ми бѣде простена тази дума — ще видите, като ви обърна вниманието, че картата носи заглавие „Положението на етническитѣ елементи въ 1912 г., сравнено съ това въ 1926 г.“, а по-долу се казва, че тѣзи данни се основаватъ върху статистика отъ 1913 г. и върху сведения, черпени следъ 1913 г. Значи въ самия текстъ на картата се ясно установява единъ фактъ — че положението на различнитѣ етнически елементи въ Южна Македония презъ 1912 г. е установено на основание на нѣкакви преброявания, правени въ 1913 г., следъ Балканската война, следъ бѣгството на българския елементъ, следъ неговото изтрѣбление въ известни райони, следъ цѣлата тая пертурбация, която Балканската война създаде за населението въ Южна Македония. Очевидно, данни, които съдържатъ въ себе си такива вътрешни противоречия, не могатъ да иматъ претенцията нито на научна, нито на обикновена човѣшка истина.

Ще прибавя нѣщо повече: и терминологията е особена. Г. д-ръ Руменовъ подчерта това основателно. Не се говори за българи, не се говори за българогласни, което все таки е единъ елементъ обективенъ — касеа се за човѣкъ, който говори български езикъ — а се говори за българеещи се, което е едно понятие съвсемъ разтежимо, тъй като вътре влизатъ елементи на преценка лична и психологическа; всѣка тенденция въ единъ или другъ смисълъ може да намѣри мѣсто въ изражението „българеещи се“. И азъ се питамъ: какъ може една сериозна, научна статистика да оперира сѣ една терминология, която сама по себе си е неточна, ненаучна, несъдържаща никакви елементи на обективна истина и научна точностъ? И ако бихъ желалъ да говоря духовитости и парадокси, бихъ казалъ на г. Руменовъ: бѣдете спокойни, това сѣ цифри само за българеещитѣ се, но вътре не влизатъ нито цифритѣ за българитѣ, нито цифритѣ за българогласнитѣ. (Ржкоплѣскания отъ македонцитѣ) Следователно, количеството на българитѣ ще трѣбва да го търсимъ, като съберемъ всички тия данни и всички тия елементи.

Г-да! Нѣма да се спирамъ върху даннитѣ — имамъ ги многобройни, бихъ ви уморилъ, ако ги чета — сѣ които мога пунктъ по пунктъ да докажа за всѣка отдѣлна кааза до каква степенъ посоченитѣ цифри сѣ невѣрни, до каква степенъ има една тенденция да се представи една картина съвършено фалшива, съвършено несходна съ истината, и до каква степенъ, по този пътъ, цѣлото това дѣло губи всичката своя научна, обективна стойностъ. Обаче, ще кажа и азъ, както запитвачътъ, безъ да се силавамъ на български статистики, безъ да се силавамъ дори на данни отъ учени чужденци, които сѣ търсили само истината при своитѣ издирвания за състава на населението въ Южна Македония, по официалнитѣ данни на турската статистика, която не е имала никакъвъ интересъ да фаворизира българския елементъ, който въ това време бѣше най-бойната частъ на нетурското население въ тази областъ, и по писменитѣ признания на официалнитѣ органи на гръцката властъ презъ 1912 г. и преди нея, че всички данни на картата се опровергаватъ по единъ абсолютенъ начинъ. И, ще прибавя, числото 119 хиляди българи, което е посочено въ картата, не представлява нито една трета отъ действителното число на българския елементъ въ тази частъ на Македония. Повече да кажа по тази тема, г-да, азъ смѣтамъ, че бѣде излишно.

Азъ ще си позволя само да изкажа едно дълбоко съжаление, че това издание не почива на истината. Азъ мисля, че всѣкакво разбирателство, всѣкаква политика на успокояване, всѣкаква политика на човѣшка правда трѣбва да

почива преди всичко върху констатацията на ясната, непоколебимата, непобедимата истина.

Второ едно съжаление ще изкажа — че докато от наша страна се правят всички усилия да се избегне онова, което би могло да даде основателни подозрения за някаква тйсна националистическа тенденция, да разпалваме неугаснали огньове, да сѐмем нови вражди, от друга страна — дотолкова, доколкото можемъ да сѐдимъ по това произведение — не констатираме същия стремежъ, а напротивъ, констатираме, за съжаление, тъкмо противния стремежъ.

И на трето мѣсто трѣбва да изкажа още по-дълбокото си съжаление, че престижътъ на единъ институтъ като Обществото на народитѣ — къмъ който ние питаемъ чувството на благоговейна почитъ и безкрайни надежди, които може да се иматъ къмъ единъ институтъ, обединяващъ човѣшката съвестъ — може да бѣде косвено изложенъ, когато се подвежда да туря своето име върху произведения отъ този родъ. И това чувство на съжаление, напълно съвмѣстимо съ дълбокото чувство на почитъ, което ние питаемъ къмъ Обществото на народитѣ, азъ съмъ длъженъ да го изразя тукъ, предъ Народното събрание.

Сега конкретно по тритѣ въпроси. Правителството не е направило нищо, за да предотврати това издание, защото то не му е било известно, и не е било въ положение да направи нищо. Правителството ще направи всичко, което е необходимо, за да бѣде осветленъ секретариатътъ на Обществото на народитѣ върху истината около въпроситѣ, статистикитѣ и даннитѣ, засегнати въ това издание. Сѣсената Българо-грѣцка комисия не е взела никакво участие въ редактирането, събирането на даннитѣ и пр., служещи като основа на издаденото съчинение, както и надлежната карта. За това азъ имамъ писменото потвърждение на главния делегатъ въ тази комисия, представляващъ България.

Това е моятъ отговоръ и азъ мисля, че засега можемъ да туримъ точка на въпроса.

Председателстващъ А. Христовъ: Доволни ли сте, г. Руменовъ?

Иматѣ думата.

Д-ръ В. Руменовъ (мак): Г. г. народни представители! Въпросътъ излиза вече отъ тѣснитѣ рамки на Обществото на народитѣ. Ако сте следили пресата, вие ще знаете телеграмата — това бѣше предадено чрезъ Грѣцката телеграфна агенция презъ Министерството на външнитѣ работи въ същия духъ — въ която изрично бѣше казано, че единъ отъ членоветъ на комисията по настаняване на бѣжанцитѣ въ Гърция, нѣкой си Единъ, е правилъ пропаганди въ Лондонъ и представилъ положението на малцинствата въ Македония подъ грѣцка власт. Това нѣщо се подема и въ грѣцкия печатъ и нашата телеграфна агенция завчера направи една извадка отъ това. И изглежда, че грѣцитѣ, като сѣ сполучили да прокаратъ това нѣщо чрезъ Обществото на народитѣ, сега се стараятъ да подготвятъ общественото мнение въ своя полза.

Като е така, азъ смѣтамъ, че българското правителство ще трѣбва, както правятъ грѣцитѣ, да осветли Секретарията на Обществото на народитѣ по тоя въпросъ и своята реакция срещу тая книга да я направи достойна на Обществото на народитѣ, достойна и на насъ.

Председателстващъ А. Христовъ: Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ — второ четене законопроекта за ликвидирание послѣдствията по дѣлото Деклозиеръ.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Следъ изложението, което азъ напихъхъ миналата недѣля, смѣтахъ, че разискванията въ Народното събрание ще могатъ да бѣдатъ улеснени и до голѣма спетень съкратени. За голѣма изненада, тѣ се отклониха въ области, които ние би трѣбвало въ тоя случай да изоставимъ настрана. Дебатитѣ по този законопроектъ се водиха по начинъ, като че ли Народното събрание е призовано да решава повдигнатитѣ спорове и като че ли нѣкои, лично заинтересовани лица, искаха да изложатъ едно мнение по законопроекта, когато въ сѣщностъ това мнение, това искане, би трѣбвало да бѣде поддържано на друго мѣсто. И тъй както въ моето първо изложение следвахъ известни етапи въ развитието на това дѣло, ще си позволя и сега, въ допълнение на това изложение и за обяснение на известни моменти отъ развитието на дѣлото, да прочета нѣкои до-

кументи, за да бѣде по-нататъкъ съвършено ясна необходимостта отъ законопроекта, съ който правителството иска този въпросъ, най-сетне, окончателно да бѣде ликвидиранъ.

Първиятъ етапъ отъ развитието на това дѣло засѣгаше разглеждането на дѣлото презъ 1915, 1916, 1917 г. Азъ прѣчетохъ известна частъ отъ присѣдата на Софийския военнополови съдъ, която засѣгаше въпроса, който ни интересува, а именно конфискацията, която се прогласяваше отъ този съдъ по отношение на всички събрани храни и на всички суми, които биха се намѣрили у частни лица, принадлежащи на тая организация, като изтъкнахъ, че тая присѣда осѣжда известни лица, по-големата частъ оправдава и, при все туй, конфискува суми, които се намиратъ и у оправданитѣ лица и у други лица, които даже не сѣдъ влизали въ процеса.

Углавната частъ на присѣдата, по която сѣщо тъй се говори, „счита, че е доказано, че държавитѣ отъ Съглашението, чрезъ тѣхнитѣ агенти Деклозиеръ, Лионелъ Винеръ, Фрицъ Морисъ и Поллакъ, презъ 1915 г. сѣ устроили въ България, отъ името на първия отъ тѣхъ, една политическа организация на конспиративни начала, имаща за целъ да застави българската държава да воюва на страната на Съглашението, безъ огледъ на нейнитѣ лични интереси, като за тая целъ организацията е приела да закупи всички разполагаеми въ страната храни, като закупуването стане при широко практикувани подкупни условия, нагодени по начинъ да се спечелятъ за държавитѣ отъ Съглашението разни политически хора, членове на Парламента, цѣли политически групировки, дори и самото земледѣлско население, както и да ангажира за сѣщата кауза видни, влиятелни лица въ страната чрезъ прѣми подкупи, подъ името на екстраординарни комисии, така че въ решителния моментъ при самоопредѣлянето на България, последната да бѣде заставена, било съ вѣтъ въ Камарата, било вънъ отъ нея, посредствомъ народни движения и противни действия, било еднакво съ едното и другото — като се противопоставятъ на свободното упражнене на държавната суверенна власт, да принудятъ правителството и царя непременно да взематъ участие въ полза на каузата отъ силитѣ отъ Съглашението въ общата война съобразно интереситѣ на тѣзи държави, не съобразно съ интереса на българската държава, и по тоя начинъ да се използватъ въоръженитѣ сили на държавата за чужда кауза.

Второ, че така предприетитѣ действия отъ въпросната организация сѣ враждебни спрямо България, като такива, които подкопаватъ външната сигурностъ на държавата и нейното положение като самостоятелна държава спрямо другитѣ сили“ — и следватъ по-нататъкъ имената. За тия имена въ случая нѣма защо да се говори, за тѣхъ много се говори. Само по отношение на едни Народното събрание не бѣше осветлено. И за тѣхъ, сѣщо тъй, може да се даде пълно осветление. Това сѣ имената на лица, които се поменуватъ въ другия етапъ на това дѣло, въ момента, когато България прибѣгва къмъ арбитражния съдъ. Тоя преамбулъ, това установяване на фактическия съставъ е важно, защото се повтаря въ решението на арбитражния съдъ въ нѣкои моменти и обяснява, защо въ края на крайщата държавитѣ отъ Съглашението, въ случая Англия и Франция, които сѣ действували съ своитѣ пари се явяватъ после съ една рекламация къмъ българската държава. Казвамъ, азъ пропущамъ тѣзи имена, които сѣ по-известни. Ида на п. 34. (Чете) „Че подсѣдимиятъ Марко Ив. Турлаковъ къмъ 22—23 августъ 1915 г. посредствомъ Лионелъ Винеръ, следъ предварително разбирателство съ сѣщия и обвиняемия Фернандъ Деклозиеръ и следъ разузнаване въ английската легация и консулство за характера на организацията Фернандъ Деклозиеръ-Винеръ е ангажиралъ отъ името на Земледѣлския кооперативенъ магазинъ, както себе си, така и нѣкои отъ депутатитѣ отъ земледѣлската партия, тъй и частъ отъ хората на тази групировка за агенти въ сѣщата организация, въ служба на държавитѣ отъ Съглашението и като такъвъ е действувалъ съгласно подкупнитѣ условия на враждебнитѣ спрямо България цели на Съглашението, тъй както тѣ сѣ изложени въ п. п. 1 и 2 по-горе.

„П. 36. Че подсѣдимиятъ Андрей Николовъ Шаренковъ къмъ 22—25 августъ 1915 г. посредствомъ Лионелъ Винеръ“ и т. н. — излага се сѣщото, както въ п. 34.

„П. 38. Че подсѣдимиятъ д-ръ Райко Даскаловъ е взелъ участие въ организацията Фернандъ Деклозиеръ-Винеръ чрезъ обвиняемитѣ Марко Турлаковъ и Андрей Шаренковъ и е ангажиралъ отъ името на Земледѣлския кооперативенъ магазинъ, както себе си, така и нѣкои отъ депутатитѣ отъ земледѣлската партия, тъй и частъ отъ хората на тази групировка за агенти въ сѣщата организация, въ служба на държавитѣ отъ Съглашението и като такъвъ е действувалъ съгласно подкупнитѣ условия на враждебнитѣ спрямо България цели на Съглашението, тъй както тѣ сѣ изложени въ п. п. 1 и 2 по-горе.

ративен магазин както себе си, така и други лица от земледелската групировка за агенти на същата организация и като такъв е действувал съгласно подкупните условия и т. н.

Следват след това лицата, които сж били осъдени и за които мога да ви дам следните обяснения: (Чете)

„Смѣтка на дружеството „Народен магазин“. Народният магазин е получил 2.518.027 златни лева. Към смѣтка № 4, смѣтка на Григоръ Бояджиевъ отъ с. Кара-Агачъ, Плъвенско. Той е получил 1.041.823 л. Изглежда, че той е представилъ храни само за 361.803 л.

„Смѣтка № 4 на Найдѣнъ Комановъ отъ с. Голѣмо-Конаре. Той е получилъ 385.000 л., повърналъ е на народния магазинъ 20.000 л., а сж останали въ него 365.000 л. Платилъ за смѣтка на Деклозиера наеми на хамбари и за обгербване на договори 15.295 л., а останалъ да дължи на Деклозиеръ 349.705 л. Найдѣнъ Комановъ е предалъ на Търговската банка 127.260 кгр. жито, закупено за 35.632 л. Това жито се намирало въ с. Морава, Свищовско.

„Смѣтка на Бешко Дуневъ отъ с. Долни-Джбникъ“.

К. Къчевъ (д. сг): Баща на сегашния земледѣлски народен представител д-ръ Бешковъ.

Министъръ В. Молловъ: Никакви храни не е закупвалъ, а е получилъ 178.000 л.

„Смѣтка на Недѣлчо Георгиевъ отъ с. Дековъ, Никополско. Той е получилъ 364.000 л.; получилъ още 37.192 или всичко 401.192 л. Нѣма представени документи, че е купувалъ за смѣтка на Деклозиеръ и нѣма никакви доказателства, че е предалъ на Търговската банка или на Деклозиеръ каквито и да било храни или стойността имъ“.

Г. Марковъ (з. в): Искаме да чуемъ нѣщо и за Търговската банка.

Министъръ В. Молловъ: „Смѣтка на Братанъ Братановъ отъ Плъвенъ. Той е получилъ 120.000 л. Тѣзи пари е получилъ следъ 30 августъ 1915 г., когато Деклозиеръ е далъ заповѣдъ на агентитѣ си да прекратятъ всѣкакви покупки. Нѣма документи, че е предалъ на „Народния магазинъ“, на Деклозиеръ, или на Търговската банка каквито и да било храни или стойността имъ“.

Следва следъ това другъ единъ списъкъ, съ който се приключва списъкътъ на лицата, които сж взели участие като агенти или подагенти на „Народния магазинъ“.

„Божилъ Вичевъ е получилъ 100.000 л., безъ да представи нищо. Дечо Петровъ, Иванъ Франговъ и Любенъ Даскаловъ отъ с. Бѣла-Черква, Търновско — 120.000 л.; Александъръ Оббовъ отъ София — 83.000 л.; Коста Василевъ отъ с. Черногорово, Хасковско — 20.000 л.; Стефанъ Дрънковъ — 4.600 л.; Петко Илиевъ отъ с. Сломеръ, Търновско — 40.000 л.; Тилио Грандевъ отъ Търново-Сейменъ — 4.000 л.; Парушъ Илиевъ отъ гара Страджа — 2.000 л.; Ст. Продановъ отъ с. Зимница, Ямболско — 2.000 л.; Василъ Костовъ отъ с. Славина — 4.526 и, най-после, Иванъ Ст. Омарчевски отъ Ново-село — 2.000 л.“

Сега, г. г. народни представители, когато сумитѣ сж по-крупни, добре, но когато тѣзи суми сж малки, очевидно е, че тѣ не сж суми, които сж били употребени за покупка на храни. (Смѣхъ всрѣдъ сговориститѣ) Това е съвършено ясно и очевидно.

Това е списъкътъ, който ние имаме. Азъ ви го прочетохъ, понеже бѣше изказано едно пожелание.

Г. Марковъ (з. в): Не прочетохте всички имена. Прочетете сега за Търговската банка.

Министъръ В. Молловъ: Нѣма никакви други имена. Търговската банка не е купувала храни.

В. Драгановъ (з. в): Какзи сж връзките и смѣтките на Търговската банка съ Деклозиеръ?

Министъръ В. Молловъ: Никакви връзки нѣма.

Г. Марковъ (з. в): Има връзки, но за тѣхъ нищо не се казва отъ Васъ.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Азъ прочетохъ списъка, само за да ви посоча, че въ случая има известни лица, които не би трѣбвало да се ангажиратъ предъ Народното събрание съ едно или съ друго становище.

Г. Драгневъ (з. в): За Губидѣльниковъ нѣма ли нѣкакви смѣтки?

Министъръ В. Молловъ: Нѣма. То се отнася до баща му. — Искамъ да ви изтъкна, че когато се слага сега въпросътъ по този начинъ, съвършено е обяснимо отрицателното принципиално становище на нѣкои господа по отношение на внесенния законопроектъ. Той ги засѣга тѣхъ лично и затова тѣ излизатъ предъ Народното събрание да поддържатъ това становище. Не може да отправите сжщитѣ подозрения къмъ народнитѣ представители отъ болшинството и всички подозрения, които биха били отпразнени, сж подозрения, които абсолютно нѣматъ никакъвъ смисълъ, нѣматъ мѣстото си тукъ.

Но, г. г. народни представители, заедно съ тая оценка на първия етапъ, даде се и една политическа оценка. Азъ смѣтамъ, че въ този моментъ би било преждевременно да даваме една окончателна оценка. Струва ми се, че тезитѣ, които се поддържаха, тези противоположни една на друга — тезата на г. Юртовъ, който самъ разприля своята печална одисея, и тезата, която се поддържаше отъ г. Смиловъ — въ сжщностъ не се изключватъ една друга. Г. Смиловъ прочете известни книжа, които иматъ историческо значение. Тѣ не бѣха известни навремето си, но полека-лека ставатъ известни.

Г. Марковъ (з. в): Не казва авторътъ кой е.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Ще го научите.

Г. Марковъ (з. в): Нищо не сме научили.

Министъръ В. Молловъ: Въ всѣки случай тѣзи книжа иматъ значение на документъ, който освѣтлява едната страна на въпроса. Обаче трѣбва да напомнимъ, че още навремето, когато се разглеждаше този процесъ отъ Софийския военно-полеви съдъ, за голѣмо съжаление, на софийския хоризонтъ се въртѣха и други хора подобни на Деклозиеръ. Ако днесъ се говори за Деклозиеръ и се приписва на неговата организация, че си е служила съ подкупъ, не трѣбва да забравяте и други имена: едно чуждо военно аташе въ онова време и нѣкой си баронъ Розелиусъ, които въ другия лагеръ извършиха безъ купуване на храни сжщото подкупничество. Не трѣбва да забравяте и известния Парвусъ, който стана цимервалдецъ, следъ това, ми се чини, отиде въ Москва и сега не знамъ умрѣлъ ли е или е живъ, но струва ми се, че свършва своитѣ последни дни въ една разкошна вила нѣйде въ Берлинъ. Много хора подобни на Деклозиеръ имаше тогава въ България. И ако ние днесъ, безъ огледъ на всичко това, бихме сѣдили едната страна, не бихме дошли до едно правилно заключение. Сжщо така не би било правилно заключението да считаме, че предприетата акция отъ Съглашението, по инициативата на покойния Цокровъ, да закупи храни въ България, е предприета изключително съ намѣрението за подкупничество и, следователно, да приемемъ, че присѣдката на Софийския военно-полеви съдъ въ това отношение установява самата истина. Фактъ е, че храни сж купувани. Фактъ е, че въ тази организация има хора търговци, фактъ е, че въ тази организация, да не поменавамъ други имена, фигурира Аронъ Марковъ, когото сигурно не можемъ да подозремъ, че ще може политически да повлияе на България тогава. Може би държавитѣ Англия и Франция да сж имали въ действителностъ нужда отъ храни. Следователно, фактъ е, че се купуватъ храни. За отбелязване е, че отъ търговцитѣ, които участвуватъ въ тази организация, купуватъ храни и се отчитатъ редовно. Това, което поразява въ случая, то е, че случайнитѣ търговци, които изхождатъ отъ тогавашния български Парламентъ, или които се навъртатъ около тѣхъ, почватъ да реализиратъ тази търговия по единъ особенъ начинъ. Г. Мушановъ искаше да установи, че ако политиката, която била поддържана отъ тия народни представители, които сж били агенти на Деклозиеръ, би възтържествувала, то ние днесъ бихме поздравили г. Юртовъ съ успѣхъ. Азъ ще кажа, че г. Мушановъ не е дотамъ правъ, защото подкупътъ си е подкупъ. Азъ не говоря тукъ лично за едного или за другито; не говоря специално за г. Юртовъ, който може би да е далъ и свои пари, защото има агенти, които честно и почтено сж си изпълнили своитѣ задължения. На всѣки случай, когато въ основата на едно дѣло има корупция, можете да бждете увѣрени, че при благополученъ изходъ на предприетото дѣло подобни хора, които сж били подкупени, не биха могли да въздействуватъ въ полза на

България предъ когото и да било. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Печално време, скръбно време, тъга въ душитѣ на всички. Г. Кожухаровъ правилно изтъкна това настроение. Дано ние занаятъ се отърсимъ отъ това подкупничество. Ние сме една чиста демокрация, бедна демокрация, управляюща класа нѣмаме, управляющитѣ елементи сѣ много малко, характери липсватъ, и затова дохождатъ подобни сѣлки. Дано въ бъдеще тѣ не се повторятъ. Има, обаче, още на българския хоризонтъ такива сѣнки, има може-би още българи — не имъ знамъ имената — които отъ едно или друго мѣсто сполучаватъ да теглятъ чужди пари. Ние четемъ само за сумитѣ на III интернационалъ, които се разпредѣлятъ за така наречената пропаганда, които отиватъ въ джобовѣтъ на известни лица, които извършватъ тая пропаганда и осъществяватъ известни заповѣди на чужда организация. Ние имаме друго едно международно представителство, отъ което всички се отърсватъ отъ тая страна (Сочи земледѣлцитѣ), но то не се е отърсило отъ тѣхъ и ги представява. Питайте, въ течение на 4 години тая пропаганда сѣ брошури, които не правятъ чест на никой българинъ, какъ става, отъ гдѣ сѣ сѣдствата, и си задайте другия въпросъ: не предстои ли въ нѣкое близко бъдеще, следъ амнистията, която толкова горещо се желае, нѣщо подобно на такава афера, въ други сфери, въ други области, сѣ други държави, сѣ други елементи? Това е, което е скръбното на българското политическо поле, отъ него ние би трѣбвало да се отърсимъ, то трѣбва да бѣде прекратено. Трѣбва да дойде убеждението, че ние, единъ беденъ народъ, сѣ едно съвършено скромно положение, поне сѣ едно да можемъ да се похвалимъ: че ние не гледаме на държавнитѣ сѣдства като на такива, отъ които всѣки има право да тегли за себе си лично. Нека бѣдемъ като старитѣ римляни, които сѣ не връщали къмъ своитѣ занятия, когато сѣ преставали да изпълняватъ известна политическа функция.

Г-да! Азъ искамъ да приключа и другъ единъ въпросъ. Отъ г. Юртовъ се спомена нееднократно моето име и името на г. Малинова, съ когото имаме възможността тогава да защищаваме не народни представители, че ние тогава сме държали едно или друго поведение, че сме изказали едно или друго мнение. Колкото се отнася до търговцитѣ, азъ съмъ поддържалъ и ще поддържамъ, че купуването на храни въ едно време, когато ние не сме въ война, не представлява отъ себе си абсолютно никакво престѣпление. Престѣпление би имало отъ деня на мобилизацията, ако тия храни биха били унищожени или продадени. Но нищо подобно въ случая нѣма. Моето мнение бѣше, и него го поддържамъ и до денъ днешенъ и винаги ще го поддържамъ, макаръ че то не е възприето отъ нашата юриспруденция — съжалявамъ, че не е тукъ г. Каранджоловъ, който е давалъ много пѣти заключения по подобни въпроси — моето мнение, казвамъ, бѣше, че въ случая нѣма никакво друго престѣпление, освенъ престѣпление за подкупъ. Наистина, народниятъ представител не е чиновникъ въ тѣсния смисълъ на думата, но той несъмнено влиза въ това широко опредѣление, което е дадено въ чл. 418 отъ наказателния законъ. Той е общественъ служител. Ако може да бѣде подкупенъ сѣдебенъ заседателъ, ако може да бѣде подкупенъ другъ нѣкой органъ на самоуправлението, защо да не може да бѣде подкупенъ единъ народенъ представител? И тамъ е позорното на това дѣло — не участието на търговци, а на народни представители, съвършено чужди на търговията на храни, които отидоха за нѣкакви си 2.000 л., за нѣкакви си 3.000 л. или повече да развиятъ нѣкаква ужъ търговия, а въ сѣщность създадоха едно впечатление, което ще бѣде неизличимо въ бъдещата парламентарна история на България, и дадоха поводъ на нѣкои чужди държавници да си съставятъ известно не добро мнение за българскитѣ обществени дейци, за щастие не за всички. И днесъ азъ поддържамъ сѣщото, и днесъ ние бихме могли да говоримъ за нуждата отъ санкция. Тия времена преминаха, но азъ ви казахъ, че има известни сѣнки, които не сѣ премахнати, и когато мисля за тия сѣнки, и когато допускамъ възможността отъ чужди източници да постѣпватъ пари въ рѣцетѣ на българскитѣ емигранти, които претендиратъ да управляватъ тая страна, които могатъ да се върнатъ тукъ въ непродължително време и пакъ да сѣдатъ на тия банки, азъ тогава се питамъ: какви сѣ тия българи и какви български интереси въ българския Парламентъ тѣ ще представляватъ? (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ) Това бѣше моето разбиране, не бѣше друго, и азъ бѣхъ длъженъ да се спра върху него, само за да премахна възможността отъ

злоупотрѣбление съ него. Ние имаме партийно решение тогава по въпроси, кои отъ замѣсенитѣ въ това дѣло, можемъ да защищаваме, и това партийно решение го съблюдавахме.

Г. г. народни представители! Азъ ви прочетохъ самата присѣда на военно-полевия сѣдъ, и вие сте се убедили, че въ случая военно-полевиятъ сѣдъ, като се основава на чл. 37, точка 1, надминава онѣзи граници, въ които единъ сѣдъ може да се постави. Конфискацията по това дѣло е нѣщо извънредно, особено. Конфискация става на орѣдията, на сѣдствата, сѣ които е извършено престѣплението, но по отношение на лицата, които сѣ обвинени, които сѣ осъдени. А по отношение на лица, които сѣ оправдани, по отношение на лица, които не сѣ въ процеса, конфискация по чл. 37 не може да бѣде направена. Има и втора точка на този чл. 37, която задължава сѣда да обърща внимание върху правото на собственостъ върху орѣдieto, сѣ което е извършено престѣплението. Нищо подобно нѣма. Заради туй, когато изтъквамъ това положение, азъ си спомнямъ другата частъ вече — диспозитива на арбитражното решение.

Сега по отношение самото арбитражно решение. То се разисква по начинъ доста широкъ, обаче, не изчерпателенъ. Доколкото тукъ се искаше въ този случай да се хвърли единъ укоръ върху чуждитѣ държави, които къмъ малка, притѣснена, бита, бедна България се отнасятъ съ своитѣ рекламации и претенции, и доколкото това е изразъ на едно чувство, вѣрвамъ, че това чувство се сподѣля отъ повечето отъ насъ. Но колкото дойдемъ ние да разглеждаме самия въпросъ, по силата на какви актове се установява арбитражниятъ сѣдъ, длъжни сме да направимъ известни корекции.

Първата корекция е тази, че отнасянето на въпроса за разрешение отъ арбитраженъ сѣдъ се решава отъ Министерския сѣветъ, а не отъ писмото на Райко Даскаловъ. Решението на Министерския сѣветъ е взето по докладъ на министра на финанситѣ, Марко Турлаковъ, който е осъденъ по дѣлото Деклозиеръ. Това постановление на Министерския сѣветъ не е взето въз основа на нѣкакво искане на чуждитѣ държави, нито въз основа на нѣкакви доклади отъ нашитѣ органи въ Парижкия сѣдъ. Азъ имамъ тукъ чѣлата преписка, двѣтъ дѣла, имамъ всичкитѣ доклади. Има единъ докладъ, който е датиранъ 21 октомврий, 1921 г. — сѣ него започва дѣлото. Нѣма другъ по-раншенъ докладъ. Азъ мога да ви посоча постановлението на Министерския сѣветъ, за да сравните датитѣ въ този случай. Имамъ въ преписъ доклада на г. Папазова отъ 21 октомврий, 1921 г., стр. 64 на дѣлото, а докладътъ на министра на финанситѣ носи № 2.114 отъ 24 мартъ, 1921 г. Постановлението на Министерския сѣветъ за случая е отъ 25 априлъ, 1922 г., сѣ следния текстъ: (Чете) „Одобрява се, спорътъ по Деклозиеровото дѣло да се разгледа отъ единъ специаленъ френско—англо—български арбитраженъ сѣдъ, въ който отъ страна на България да взематъ участие: като арбитъръ — г. Папазовъ, членъ арбитъръ въ френско—българския смѣсенъ арбитраженъ сѣдъ, и като агентъ на правителството — г. Тодоровъ, агентъ на сѣщото въ сѣщия сѣдъ. Сѣдътъ ще се председателствува отъ г. Де ла Бара“. Това постановление е взето въ заседанието на Министерския сѣветъ на 25 априлъ 1922 г., протоколъ № 38. Докладътъ на министра на финанситѣ, обаче, както казахъ, е отъ мартъ мѣсець 1921 г.

Въ това време, 21 октомврий, 1921 г., ето какво пише нашиятъ сѣдия тамъ сѣ докладъ № 22 до Райко Даскаловъ, министъръ на търговията, комисаръ по репарациитѣ: (Чете) „Днесъ председателътъ Де ла Бара ми каза, че идвалъ при него г. де Силакъ отъ тукашното външно министерство да говори по въпроса за разглеждането на дѣлото за зърненитѣ храни, известно у насъ подъ името Деклозиерово дѣло.

„Френското външно министерство желало, това дѣло да бѣде разгледано отъ френско—българския арбитраженъ сѣдъ. Г. Де ла Бара възразилъ, че, споредъ него, френско—българския арбитраженъ сѣдъ, като таквъ, не би могълъ да разреши този споръ, защото въ него сѣ засегнати не само френски, но и английски интереси, но че нѣма никакво препятствие, щото съставътъ на сѣщия сѣдъ да разгледа и разреши спора, ако бѣде нарочно упълномощенъ за това отъ респективнитѣ правителства — френското, английското и българското. Този начинъ на действие, макаръ и да съставлявалъ само една формалностъ, е най-правилиятъ въ случая, затова изглежда, че се бѣде възприетъ. Г. Де ла Бара обеща да ме държи въ течение на развитието на въпроса“.

Нашият съдия запитва: какво вѣрно има въ това? Защо? Защото председателят на съда го е запиталъ. Върху този именно рапортъ, единствения, първия, г. Райко Даскаловъ е писалъ: (Чете) „Съобщете на г. Папазова за знанието, че българското правителство желае, спорътъ да се разреши чрезъ арбитраженъ съдъ и, въ случай на нужда, да отговори въ този смисълъ на арбитражния съдъ въ Парижъ. Ние съ радостъ“ — тукъ е радостта! (Смѣхъ) — „посрѣщаме, ние се радваме, че френското правителство е на същото мнение. Ще трѣбва и Англия да се съгласи. 29 октомврий, 1921 г.“.

Азъ ви чета, г. г. народни представители, автентични документи, за да бъде положението ясно. Не Райко Даскаловъ ангажира българската държава — Министерският съветъ ангажира българската държава. Има постановление на българския Министерски съветъ, правителството на България въ 1922 г. постановява формално това и го постановява, следъ като изслушва мнението на юридическата комисия.

Вие изслушахте председателя на комисията, чухте неговитѣ аргументи, какъ той защитава своето мнение. Азъ съмъ длъженъ съ съжаление да констатирамъ — не желая да влизамъ въ оценка на неговото изложение — че въ случая най-същественитѣ и важнитѣ въпроси не сѣ били разгледани, не сѣ били повдигнати, не сѣ били обмислени. Тази комисия, неизвестно какъ и отъ къде, се явява съ мнението, че чл. 183, точки 1 и 2, отъ договора за миръ разрешавалъ въпроса въ смисълъ, че България е длъжна да плаща. Чл. 183 отъ договора за миръ — вие можете да се увѣрите въ това — се отнася за друго положение; той се отнася до задължението да се поставятъ известни спорове на разрешение отъ арбитраженъ съдъ.

Нека прочетемъ и това постановление на договора за миръ: (Чете) „На територията на високитѣ договорещи страни, въ отношенията между неприятели, всички каквито и да било срокове, давности или процесуални просрочвания, ще бъдатъ преустановени за презъ време на траенето на войната, безразлично дали тѣ сѣ захванали да текатъ преди или следъ почването на войната; тѣ ще почнатъ да текатъ най-рано 3 месеца отъ влизането въ сила на настоящия договоръ“ и пр.

„Въ случай че, поради неизпълнението на единъ актъ или една формалност, презъ време на войната на българска територия сѣ били взети изпълнителни мѣрки, които ощетяватъ нѣкой подданикъ на съюзна или сдружена сила, рекламацията, предявена отъ подданика на една съюзна или сдружена сила, ще бъде внесена въ смѣсения арбитраженъ съдъ, предвиденъ въ отдѣлъ VI“.

Тукъ се говори за смѣсения арбитраженъ съдъ, а не се говори по никой начинъ за правото на държавитѣ, които рекламиратъ, да искатъ отъ България това, което тѣ сѣ поискали — за правото да се представляватъ като ищци. Азъ искахъ да изтъкна отново тѣзи констатации, за да се увѣрите, по какъвъ начинъ става ангажирането на българската държава. Тукъ се изтъкваше отъ г. Абаджиевъ и отъ г. Радоловъ, че Англия и Франция се явяватъ съ подобни рекламации, които ги повтарятъ, потретватъ, почетвъртватъ, и при всѣки приемъ също така говорятъ за тѣзи рекламации. Азъ не зная, какъ тѣ сѣ развивали отъ самото начало. Би трѣбвало това да знае или да установи Министерството на външнитѣ работи. Азъ пакъ ще ви припомня и ще ви прочета писмото отъ тайната архива на Министерството на външнитѣ работи, съ което започва тази рекламация. Писмото е отъ 23 февруарий, 1921 г., отъ Френската легация, подъ вх. № 1009. Съ това писмо се прави рекламация не отъ правителствата на Англия и Франция, а отъ страна на Деклозиеръ.

(Превежда) „Презъ месецъ августъ, 1915 г., г. Деклозиеръ бѣше натоваренъ отъ правителствата на Антантата да организира въ България едно търговско предприятие за покупка на храни. Той е оставилъ въ Българската търговска банка една сума повече отъ 4 милиона франка, за да уреди тя неговитѣ работи. По нещастие, следъ заминаването на г. Деклозиера българското правителство е конфискувало книгитѣ на предприятието Българска търговска банка, като е спрѣло операциитѣ по това предприятие и е турило рѣка върху неговата наличност, неговитѣ храни и т. н., въпрѣки всички рекламации, които сѣ били направени по поводъ на тази акция на българското правителство, и отговорността, която е щѣла да последва отъ това. При това положение г. Деклозиеръ е поискалъ отъ българското правителство, като обезщетение на загубитѣ, които му сѣ били нанесени по този начинъ, да декларира: 1) че то признава за точни всички смѣтки, които сѣ му били пред-

ставени; 2) да изплати всичкитѣ суми, които сѣ били похарчени впоследствие за купуване на житни храни въ България презъ 1915 г., съ една лихва отъ 8%; 3) да представи като гаранция за тѣзи суми съкровищни бонове на сума 16.500.921 франка или 310.703 лири стерлинги, които носятъ лихва 8%; 4) да допусне, што тѣзи бонове да бъдатъ изплатени отъ първия външенъ заемъ, който България ще направи; 5) да изплати всички вреди и загуби, които ще бъдатъ рекламирани отъ агентитѣ“.

Тѣзи предложения, представени презъ м. октомврий за мнение на една съдебна комисия, сѣ изглеждали като приемливи на българското правителство, но сѣ били предметъ на следнитѣ забележки. (Превежда) „Българското правителство не е било длъжно да обезщети г. Деклозиеръ, освенъ до известна степенъ, която ще се опредѣли“. Това е мнението на комисията. Комисията казва: по начало ние приемаме принципа на обезщетението, но това обезщетение трѣбва да стане по размѣръ, установенъ точною лихвата, която ще се плаща, ще бъде 5%. И затова комисията, председателствувана отъ г. Абаджиевъ, решава . . .

И. П. Янчевъ (з. в): (Възражава нѣщо).

Министъръ В. Молловъ: Това нѣма абсолютно никакво значение. Ще видите следъ малко това. Имайте малко търпение, ще бъдете удовлетворени. (Продължава да преглежда писмото)

„Държавата нѣма никакво задължение да плаща обезщетение на агентитѣ на предприятието. Оттогава насамъ, въпрѣки всичкитѣ постѣпки, направени отъ френската и английската легации, до днесъ не се е получилъ никакъвъ резултатъ, и работата е останала до днесъ висяща.“

„По заповѣдъ на своитѣ правителства, пълномощнитѣ министри на Франция и Англия, като обръщатъ вниманието на българското правителство върху приемливитѣ условия, които сѣ му били представени за уреждането на този въпросъ, молятъ последното най-настоятелно да направи нужното за постигане на едно споразумение въ едно кратко време върху представенитѣ бази“ и пр.

Виждате, какво е становището на комисията, виждате, каква е рекламацията въ случая.

Д. Грънчаровъ (з. в): Г. министре! . . .

Министъръ В. Молловъ: Оставете сега. Ще ме прекъсвате!

Д. Грънчаровъ (з. в): Искамъ да Ви задамъ единъ въпросъ, който има значение за цѣлото народно представителство.

Отъ сговориститѣ: Остави бе!

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля!

Д. Грънчаровъ (з. в): Да каже г. министърътъ, решението на Министерския съветъ презъ 1921 г. какво е, да се гледа това дѣло отъ този арбитраженъ съдъ между българската държава и г. Деклозиеръ лично ли или между българската държава и правителствата на Англия и Франция? (Възражения отъ сговориститѣ)

Министъръ В. Молловъ: Познава се, че сте забележителенъ юристъ!

Д. Грънчаровъ (з. в): Не съмъ юристъ.

Министъръ В. Молловъ: Вижда се, личи си. Можемъ да Ви издадемъ дипломъ.

Това писмо на френската легация е заведено въ тайната архива на Министерството на външнитѣ работи на 16 мартъ, 1921 г.

А докладътъ на г. Турлаковъ гласи така: (Чете) „Съобщава се на Министерството на външнитѣ работи и изповѣданията, че при срещитѣ, които сѣ имали членоветѣ на правителството съ пълномощнитѣ министри на Англия и Франция по въпроса, повдигнатъ отъ г. Деклозиеръ, на последнитѣ е дадено да се разбере, че би било най-удобно този въпросъ да се разреши отъ смѣсения френско-български арбитраженъ съдъ“. Азъ ви чета текстуално. (Чете) „Одобрява се, спорътъ по Деклозиеровото дѣло да се разгледа отъ единъ специаленъ Англо-френско-български арбитраженъ съдъ“. Това е решението на Министерския съветъ. Следъ това вие виждате следното. Имате една рекламация, която е разрешена отъ комисията. Имате една

нота, която е отправена от Британската легация. Имате една телеграма от тогавашния пълномощен министър, с който той пита: „Моля, отговорете ми веднага, дали е правителството съгласието си за образуване на съд по дѣлото Деклозиеръ“ — все дѣло „Деклозиеръ“ върви. Вие имате и шифрованата телеграма на Стамболийски, която и по-рано цитирахъ. Тя е от 1 мартъ, 1921 г. (Чете) „Вчера на дипломатическия приемъ френският министър ми съобщи, че французкото, както и английското правителства не били никакъ доволни от възприетото от правителството становище, щото въпросътъ по рекламациитъ на Деклозиеръ да се разреши от смѣсен арбитраженъ съдъ. Г. Жоржъ Пико настоява да се реши въпросътъ направо между дветъ правителства и по приятелски начинъ, обстоятелство, което не само би създавало едно благоприятно положение за България предъ френското и английското правителства, но и очакваното по тоя начинъ разрешение би било по-изгодно, може би, за България. Моля г. министъръ Даскаловъ, преди да замине, въ Ваше присъствие и това на Петковъ да чуе мнението на министъра на външнитъ работи по този въпросъ, за да може да се реши окончателно въпросътъ въ София. Това казахъ и на Жоржъ Пико. Министъръ Стамболийски“. Оригиналната телеграма е въ Парижката ни легация.

Г. Марковъ (з. в): Има нѣщо, което го нѣма или, може би, което е пропуснато.

Министъръ В. Молловъ: Нѣма нищо пропуснато.

Г. Марковъ (з. в): Подписахъ е Стамболийски нали?

Министъръ В. Молловъ: Да, министъръ Стамболийски.

Г. Марковъ (з. в): Той настоява значи въпросътъ да се реши въ София.

Министъръ В. Молловъ: Тъ искатъ въпросътъ по така нареченото Деклозиерово дѣло или по дѣлото, което ще се яви въ съда, да се разреши по приятелски начинъ между кабинетитъ. Така се слага въпросътъ. Министъръ Стамболийски е на мнение, че ще бѣде по-изгодно, ако ние третираме въпроса направо съ правителствата.

Г. Марковъ (з. в): И въ София.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Въ София да се реши, арбитражъ ли да се приеме или да стане направо споразумение.

Министъръ В. Молловъ: Въпросътъ е, какъ да се разгледа дѣлото, а не въ София да се решава. (Възражения отъ земледѣлцитъ) Има постановление на Министерския съветъ, дѣлото да бѣде отнесено за разглеждане въ арбитраженъ съдъ. Сега като сте загазили, цените косъма на две. По-рано трѣбваше да го цените. (Възражения отъ земледѣлцитъ) Когато ви четатъ официални документи, тогава възражавате противъ тѣхъ.

По-нататъкъ, тъй както азъ намирамъ преписката презъ 1926 г., следва исквата молба отъ 12 февруарий, 1923 г., на дветъ правителства. Въ тази искова молба тѣ излагатъ самата история на въпроса. Това сѣ правителствата на Англия и Франция — вашитъ приятели и вашитъ съюзници. (Чете) „Презъ месецъ октомврий, 1915 г., сѣ били реализирани значителни придобивки на мѣстото.

„Колкото се отнася до постѣпките, които сѣ били направени, както отъ Деклозиеръ, така и отъ министритъ на държавитъ — ищци, за да получатъ изплащанията на посоченитъ загуби, българското правителство, безъ да констатира нито по принципъ, нито по размѣра на своитъ задължения, е отказало всѣкаква спогодба и предложило — de porter l'affaire devant le Tribunal arbitral mixte institué par le Traité de Neuilly — да се отнесе дѣлото предъ смѣсенъ арбитраженъ съдъ, установенъ отъ договора за миръ въ Ньои“.

Нѣкой отъ сговориститъ: Кратко и ясно!

Министъръ В. Молловъ: „Че английското и френското правителства сѣ съгласили — sont tombés d'accord — за да се отнесатъ къмъ тази арбитражна юрисдикция, и че установяването на единъ арбитраженъ смѣсенъ англо-френски-български съдъ резултира, произхожда тъкмо отъ съгласието на тритъ правителства — parties en cause —

страна въ случая“. И цитиратъ нотитъ отъ 7 октомврий, 27 декемврий, 1921 г., и 9 май, 1922 г. Това се е получило отъ вашата система. И следъ туй идете да обвинявате въ углавенъ подлогъ! (Смѣхъ всрѣдъ сговориститъ. Възражения отъ земледѣлцитъ) За туй внасямъ този законопроектъ

По-нататъкъ, г-да, следъ като се дава тази искова молба, подава се отговорътъ на защитата. Нейното мнение се изработва въ началото на юний месецъ. Постановлението на Министерския съветъ да се натовари лице да изготви отговора по това дѣло е още отъ началото на 1923 г. Вика се въ София нѣкой си Светославъ Найденовъ отъ Плевенъ, прокуроръ, който билъ запознатъ съ това дѣло. Следъ това се натоварва г. Ерусалимовъ. Имамъ неговото мнение по защитата. Всичко е подробно изложено. Миналия пътъ ви прочетохъ отговора на българската държава, нѣма защо сега да го повтарямъ, но съмъ длъженъ да ви прочета едно мнение, което постѣпва малко по-късно презъ м. януарий, 1926 г., отъ нашия агентъ, д-ръ Тодоровъ, и е адресирано до г. Буровъ, министъръ на външнитъ работи и на изповѣданията и комисаръ на българското правителство при Комисията по репарациитъ въ България. (Чете)

„Въ изпълнение нареждането на почтаемното комисарство, съдържащо се въ писмата му подъ № № 73 и 88 отъ 21 и 22 януарий“ и пр.

„На нашия отговоръ, английското и френското правителства репликиратъ, че правителството на г. Стамболийски било признало по начало отговорността на България, и твърдятъ, че тѣ сѣ доставили паричнитъ сръдства на Деклозиеръ, че сѣ му дали пълномощно, че Търговската банка“ и пр. и пр. (Смѣхъ всрѣдъ земледѣлцитъ) Той си дава по-нататъкъ мнението. За мене е важно да изтъкна това твърдение.

Отъ земледѣлцитъ: „И пр.“!

Министъръ В. Молловъ: Да ви го прочета, г-да, то е на ваше разположение. Азъ не съмъ едипсизинъ като васъ!

Отъ земледѣлцитъ: А-а-а!

Министъръ В. Молловъ: На какво прилича това? Азъ ви чета официални документи. Елате при мене, за да повѣрвате. (Чете)

„На нашия отговоръ френското правителство репликира, че правителството на г. Стамболийски било признало по начало отговорността на България, и твърдятъ, че тѣ сѣ доставили паричнитъ сръдства на Деклозиеръ, че сѣ му дали пълномощно да купува за тѣхна смѣтка храни въ България, че десията на Българската търговска банка отъ 10 септемврий, 1915 г., е фиктивна, и че всичко това е било много добре известно на тогавашното българско правителство и на властитъ, както това явствува отъ углавното преследване, възбудено презъ м. октомврий, 1915 г., срещу Деклозиеръ и агентитъ му; че сѣ своитъ действия противъ предприятието и неговитъ органи, съ разнитъ реквизиции и конфискации българскитъ власти сѣ разстроили свършено предприятието и сѣ му възпрепятствували да работи и постигне целитъ си, вследствие на което английското и френското правителства сѣ изгубили всичкия капиталъ, който сѣ били вложили въ него (209.900 английски лири и 10.820.000 френски франка). Между другитъ доказателства къмъ репликата си по въпроса за обезщетението на агентитъ на Деклозиеръ, тѣ прилагатъ преписъ отъ писменото мнение на юридическата комисия при Министерския съветъ“.

Желаете ли да продължавамъ?

И. Хрелопановъ (д. сг): (Къмъ земледѣлцитъ) Чуйте!

С. Пѣйчевъ (з. в): „Едипсизинъ“! Какво значи това?

И. Хрелопановъ (д. сг): Какво се мѣсинашъ?

Д. Гичевъ (з. в): Български министъръ да нарича народнитъ представители „едипсизинъ“! (Възражения отъ сговориститъ) Какъ може отъ това високо мѣсто да държи такъвъ езикъ?

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: Елитътъ на българския народъ!

И. Хрелопановъ (д. сг): Йорданъ Абаджиевъ сѣ голата глава сега мълчи, не смѣе да продума!

И. п. Янчевъ (з. в): Когато единъ отъ насъ е отишълъ въ министерството да иска документитъ, за да ги проучи, отказано му е било.

Х. Баевъ (з. в): Защо е необходимо сега да четете документитъ, които не ги давате?

И. Хрелопановъ (д. сг): За да не ги откраднете. Вие пари крадѣхте, та документи ли нѣма да крадете! (Възражения отъ земледѣлицѣ)

Х. Баевъ (з. в): Защо приказвашъ такива глупости?

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Моля, тишина, г-да.

Г. Семерджиевъ (д. сг): Документитъ въ комисията бѣха на ваше разположение, но никой не ги поиска.

Х. Баевъ (з. в): Г. Хрелопановъ каза, че не бива да се даватъ на народнитѣ представители. Поне да бѣхте се нагласили да приказвате еднакво! Уважавайте качеството на народния представителъ, ако не уважавате вашитѣ политически противници.

И. Хрелопановъ (д. сг): На Йорданъ Абаджиевъ, напр.

Х. Баевъ (з. в): Отъ министерската маса се нарича цѣла една парламентарна група едипсизи! Ако ние възприемемъ същитѣ термини и същитѣ отношения, де ще отидемъ? Уважавайте качеството на народния представителъ, ако не тачите личноститѣ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Б. Димевъ (д. сг): Преди всичко, вие трѣбваше да бждете коректни. Имате смѣлостта да се защищавате! Не ви е срамъ! Вие се солидаризирате съ злоупотрѣбленитѣ на вашитѣ водачи! Засрамете се вие, младата генерация на дружбашкия съюз! Нѣма да излѣзете по-достойни отъ тѣхъ. Вие подозирате министра, когато чете!

И. Хрелопановъ (д. сг): Възхищавате се отъ подкупи на български управници, апология имъ правите!

Х. Баевъ (з. в): Не се възхищаваме. Ние зададохме единъ въпросъ, който не е безъ интересъ за васъ и за цѣлия Парламентъ. Ние ще искаме да разберемъ, отъ кой моментъ за българското правителство става ясно, че страна тукъ въ този споръ не е Деклозиеръ, а дветѣ правителства? Това е нашиятъ въпросъ. И ще настояваме да разберемъ или отъ министра, или ще искаме въ дѣлото да видимъ. Отъ кога почва този моментъ? Да се дадатъ документитѣ.

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ В. Молловъ: Исковата молба е подадена на 12 февруарий, 1923 г. Исковата молба е подадена до комисаря тогава на българското правителство...

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Райко Даскаловъ.

Министъръ В. Молловъ: Не знамъ, може-би той да е билъ вече въ Прага. — Следователно, оттогава започва този моментъ — отъ м. февруарий, 1923 г. Какво искате повече?

Н. Савовъ (д. сг): Защо мълчишъ, като искашъ много да знаешъ?

Х. Баевъ (з. в): Защо се блещишъ? Основателно ли е нашето искане? Ние искахме отговоръ и го получихме. Сега сме доволни. (Възражения отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

Министъръ В. Молловъ: Това е едно излишно любопитство, това е известно. И въ проекта на комисията е помѣстена тази дата. Но ето реплика. Българското правителство дава отговоръ, въ който отрича, че е поело ангажментъ. Ако искате, мога да ви прочета и този отговоръ.

Н. Стамболиевъ (з. в): Понеже г. министърътъ наруга и нарече цѣлата наша група едипсизи, азъ предлагамъ да си оттегли тѣзи думи за честта на българския Парламентъ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Какво е това нахалство!

К. Кънчевъ (д. сг): Защо му давате думата, г. председателю?

Министъръ В. Молловъ: Азъ не само нѣма да си оттегля думитѣ, но ще кажа и по-тежки думи. Вие, единъ углавенъ подсъдимъ, нѣмате право да задавате въпроси. (Ржкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Н. Стамболиевъ (з. в): Вие не можете да говорите така, г. министре, за менъ и да ме клеймите, когато има решение на Апелативния и на Касационния съдъ. Азъ съжалявамъ, че Вие като юристъ си служите съ такива думи и не уважавате решенията на върховнитѣ съдебни институции.

К. Кънчевъ (д. сг): Какво е това, г. председателю?

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. Стамболиевъ! Вие държите речъ, правя Ви бележка.

И. Хрелопановъ (д. сг): Много късно му правите бележка.

А. Стояновъ (раб): Г. министърътъ обижда.

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. министърътъ не обижда всички ви.

Министъръ В. Молловъ: Не Ви изнася истината.

Х. Баевъ (з. в): Кой е едипсизъ да каже.

Б. Димевъ (д. сг): (Къмъ Х. Баевъ) Не Ви ли е срамъ? Вие подозрѣхте министра, че съзнателно не искалъ да продължи четенето. Вие нѣмате елементаренъ срамъ. Засрамете се!

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, тишина, г-да.

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Въ отговора на българското правителство се казва на първо мѣсто: (Чете) „Въ името на българското правителство и за да предупредя всѣкакво недоразумение, азъ имамъ честъ да заявя, че никога моето правителство не е признавало нито принципа, нито размѣра на едно задължение, което би му се следвало, за да изплати на Англия и Франция — *Etats Anglais et Français* — отъ аванситѣ, които тия държави били се съгласили въ м. августъ, 1915 г., да дадатъ на г. Деклозиеръ съ огледъ да купува зърнени храни въ България. Всичко, което българското правителство е приело, бѣше да подложи спора на единъ независимъ и просвѣтенъ арбитражъ, на една висока международна юрисдикция, декларирайки отъ самото начало, че то ще се подчини на решението на този трибуналъ, който ще сѣди тази работа, съгласно съ националното и международното действащо право“.

На този отговоръ на българското правителство дветѣ държави отговарятъ: (Чете) „Декларацията, съ която започва отговорътъ на българското правителство, е въ противоречие съ формалнитѣ утвърждения, дадени, както въ София, така и въ Парижъ и Лондонъ на представителитѣ на държавитѣ — ищи отъ покойния Стамболийски, бившъ председател на българския Министерски съветъ“.

Б. Димевъ (д. сг): Сега доволни ли сте, г. Баевъ?

Министъръ В. Молловъ: Отговорътъ на българското правителство носи дата 21 юний, 1923 г., обаче е изготвенъ преди 9 юний, 1923 г., отъ Ерусалимовъ. Това се установява и отъ обстоятелството, че въ самото начало на 1923 г. е билъ назначенъ Найденовъ да изготви тѣзи документи. Отговорътъ на българската държава е отъ септемврий месецъ, 1923 г., а дубликата, която се дава въ тоя случай, е отъ 19 януарий, 1924 г. Подадена е била въ арбитражния съдъ на същата дата, а е пристигнала тукъ на 2 февруарий.

Прочетохъ ви тѣзи документи, за да видите, какъ точно става ангажирането на българската държава, какъ Министерскиятъ съветъ презъ 1922 г. държи постановление, спорътъ по Деклозиеровото дѣло да се отнесе до френско-българския смѣсенъ арбитраженъ съдъ, какъ инициативата излиза отъ българското правителство, а не отъ държавитѣ-истци, които не искатъ този въпросъ да бѣде разрешаванъ отъ арбитраженъ съдъ. Азъ ви четохъ официални документи, и ако си позволехъ да направя една

вилазка, то е, защото си позволиха нѣкои да подозратъ моята добросъвестностъ.

Г. Марковъ (з. в): Никой не е изказалъ подозрение.

Министъръ В. Молловъ: Какъ ще гълтамъ пасажѣ? Документитѣ сѣ на ваше разположение.

Х. Баевъ (з. в): Искахме да знаемъ, отъ кого е заведенъ искътъ.

Министъръ В. Молловъ: Вие знаете много добре отъ кого.

Г. г. народни представители! Какво значение има този ангажментъ? По този ангажментъ азъ мога да ви кажа само едно. Тукъ съ менъ е съгласенъ и уважаемиятъ г. Мушановъ. Въпросътъ може да се разгледа отъ становище на нашето вътрешно право, но може да се разгледа и отъ становище на международното право. Недейте забравя, че въ случая България има споръ съ Англия и Франция, които сѣ главнитѣ сдружени и съюзени сили — *rivaux principes*. Задъ тѣхъ се намиратъ всички други сили на Съгласиението — и Италия, и Белгия, и Русия. Въ преписката има устно пълномощно отъ руското правителство за Деклозиеръ.

Отъ гледище на международното право, щомъ едно правителство предлага арбитражъ или се съгласява на такъвъ, арбитражътъ не може да бѣде отмененъ или измѣненъ по силата на едно международно правило.

Д. Гичевъ (з. в): И на васъ е предлагано споразумение. По взаимно съгласие между двѣтъ страни това е могло да стане.

Министъръ В. Молловъ: Хайде да отидемъ въ с. Слатина и да разсѣждаме по този въпросъ!

Д. Гичевъ (з. в): Вие казахте, че ви е било предлагано да се прекрати арбитражното дѣло и да се споразумѣте.

Министъръ В. Молловъ: Нищо подобно не съмъ казалъ, нищо не сте разбрали и умислено злоупотрѣбвате.

Д. Гичевъ (з. в): Фактитѣ, които Вие изнесохте, Ви изобличаватъ.

Министъръ В. Молловъ: Нищо не разбирате, само злоупотрѣбвате.

Д. Гичевъ (з. в): Това сѣ факти, изнесени отъ Васъ. Защо не ни дадете възможностъ да прочетемъ и ние тѣзи книжа тамъ? Ние само слушаме.

Председателствуващъ А. Христовъ: Моля, тишина, г-да.

Министъръ В. Молловъ: Азъ мога въ това отношение да ви цитирамъ последното съчинение на единъ авторъ, който не можемъ да подозремъ, че е отъ тѣзи, които биха желали да се налагатъ. Лицето е доста известно въ международния свѣтъ и е представлявало нееднократно една отъ съседнитѣ държави въ Обществото на народитѣ. Това е етюдътъ на професоръ Политисъ върху ограниченитѣ на сувереността, който етюдъ е печатанъ презъ 1925 г. въ изданието на Академията по международното право, издържана отъ дотацията Карнеги за свѣтовния миръ. На страници 36 и 37 той изрично говори, че сувереността въ случай, когато едно правителство прибѣгне къмъ арбитражъ, се ограничава чрезъ конвенцията, която то е приело, чрезъ арбитража, който то е установило. Азъ искахъ само този цитатъ да ви направя — нѣма защо да правя други — за да установя, че въ международното право това е единъ възприетъ принципъ, общо начало: щомъ се поеме едно междудържавно задължение, то не може да бѣде веднага елиминирано, не може да бѣде оттеглено, не може да бѣде премахнато, особено не може да бѣде премахнато едно съглашение за арбитраженъ съдъ. Единственото, което би било възможно въ този случай, това е едностранчивото оттегляне на арбитража, който е назначенъ. А вие знаете, че правителството на Стамболийски е назначило арбитражъ съ постановление на Министерския съветъ. Да го оттеглимъ, ние не можемъ, защото другата страна нѣма да се съгласи; ако го оттеглимъ, тя има право по силата на договора за миръ да се отнесе до съвета на Обществото на народитѣ и последниятъ, вмѣсто български арбитражъ, ще назначи

единъ неутраленъ арбитражъ. Ако това сте искали отъ днешното правителство да направи, то е другъ въпросъ.

Отъ гледище на нашето право, дѣлото се слага на базата на статия 1224 отъ гражданското съдопроизводство. Но тукъ има едно положение, което не бива да се забравя. Въ точка първа отъ решението на тая забележителна комисия, председателствувана отъ г. Абаджиевъ — решението на която комисия е попаднало въ рѣцетъ на ищца — като се цитира чл. 183 отъ договора за миръ, има се за целъ да се каже, че подобни препирни се разрешаватъ отъ арбитражнитѣ съдилища, предвидени въ Ньойския договоръ, и, следователно, се свързва чл. 183 съ по-горнитѣ членове на сѣщия договоръ. Това предполагаемъ, макаръ че не сѣ цитирани тѣзи членове. Обаче становището на тая комисия не е съгласно съ другото становище, което е изказано въ другитѣ писма, които сегашното правителство изпраща. Ние повдигаме този въпросъ въ тѣзи реплики и дублики, които даватъ правителствата. Правителствата на Англия и Франция, като отговарятъ на всички други възражения, на това възражение на нашето правителство отговарятъ така: (Чете) „Но, отъ друга страна, не може да се поддържа, че компетенцията на специалния смѣсенъ трибуналъ е ограничена отъ постановлението на чл. 188, буква б, отъ договора въ Ньойи. Специалниятъ трибуналъ нѣма нищо общо съ смѣсенитѣ Англо-български и Френско-български арбитражни съдилища. Той не е билъ институиранъ отъ договора въ Ньойи; той е билъ създаденъ отъ заинтересованитѣ правителства по общо съгласие. Затуй, че този специаленъ съдъ е билъ конституиранъ споредъ модела на смѣсенитѣ арбитражни съдилища, предвидени въ договора, не може да се поддържа, че неговата компетенция е сѣщата. Компетенцията на специалния съдъ е ограничена съ екзамениране на аферата на българската реколта отъ 1915 г. Това е първоначалниятъ прелиминаренъ артикулъ отъ правилника за процедурата, където се казва, че този правилникъ се създава за това дѣло, и той е създаденъ въ началото на февруарий мѣсецъ, 1923 г. И ако тази висока юрисдикция опредѣля една компетенция, интерпретирайки договора, не следва отъ това, че каквото и да е друго правно правило може да бѣде премахнато. Аргументътъ, който се съдържа въ възражението, че българското правителство, като е действувало въ предѣлитѣ на своя империумъ, не дължи репарации, е единъ софизъмъ“. — Това е мнението за комисията на г. Абаджиевъ. — „Ако е принципъ на международното право, че една държава не може да постави друга на подсъдимата скамейка или въ сѣда на една юрисдикция по общото право, следователно, вътрешенъ съдъ, не е никакъ съмнително, че ако една държава желае арбитражъ отъ една международна юрисдикция, подписвайки единъ договоръ, една конвенция или едно съглашение, тя не може да се скрие задъ своя империумъ. По липса на постановления въ Ньойския договоръ, материята ще бѣде третирана съгласно съ правилата на общото право“.

Виждате, г. г. народни представители, какъ се слага този въпросъ въ юний мѣсецъ, 1923 г. България възражава за компетентността на този съдъ, България прави възражение, че държавитѣ не могатъ да се явяватъ като ищци, обаче се отговаря, че твърденията на българската държава сѣ въ противоречие съ формалнитѣ увѣрения на министъръ-председателя Стамболийски. Отговаря се, че този съдъ, по международното право, е установенъ по общото съгласие на странитѣ и че, като такъвъ, той не може да бѣде ретранширанъ, не може да бѣде оттегленъ, не може да бѣде измѣненъ, замѣненъ.

И. п. Яичевъ (з. в): Но спогодба можеше да стане въ разстояние на три години, докато се произнесе съдътъ.

Н. Търкалановъ (д. сг): Вие защо се не спогодихте?

П. Йоловъ (д. сг): Къде бѣше тогава да имъ дадешъ акълъ?

Министъръ В. Молловъ: Г. г. народни представители! Понеже се помена за моя разговоръ въ м. юний, 1926 г., съ министра на външнитѣ работи въ Англия, който разговоръ азъ ви съобщихъ, ще ви кажа, че той мой разговоръ нѣма нищо общо съ онова, което претендира да е разбралъ г. Гичевъ. Министърътъ на външнитѣ работи въ Англия каза: „Ние имаме единъ споръ, този споръ е въ арбитражния съдъ; ние бихме могли да се спогодимъ — ние нѣма да ви искаме крайното“. Азъ му казахъ: ако вие имате намѣрение да се спогодимъ, да видимъ, какви сѣ вашитѣ претенции, като му изложихъ въ присѣствието на пълномощния ми-

нистъръ, че това дѣло има единъ характеръ — одиозенъ въ България, че общественото мнение гледа на това дѣло съ едно особено подозрение и по единъ особенъ начинъ.

И. п. Янчевъ (з. в): Значи, Вие сте искали да изчакате решението на съда?

Министъръ В. Молловъ: Въ Парижъ агентитѣ на двѣтѣ правителства ни предлагатъ да се спогодимъ срещу 6 милиона златни франка повече, отколкото ни осъди съдътъ. Азъ казахъ, че това е невъзможно. Съобщихъ на българското правителство, българското правителство повдига отново въпроса, че тази сума влиза, съгласно чл. 121 отъ договора за миръ, въ общата сума на репарациитѣ, че, ако ние бихме се съгласили да платимъ нѣщо, ние ще трѣбва да го платимъ по този баремъ, предвиденъ въ чл. 121 на договора за миръ, следователно, трѣбва да приспаднеме тази сума отъ общата сума на репарациитѣ, а заинтересованитѣ правителства да определятъ помежду си процента, който имъ се пада да получатъ отъ това, което ние ще внесемъ. На туй правителствата на Англия и Франция отговарятъ категорично: „Не“. И като отговарятъ категорично „не“, всичкитѣ въпросъ за спогодбата, който азъ вече не водѣхъ, а се водѣше отъ Министерския съветъ, излѣзе изъ рѣшитѣ на българското правителство. Ние не можѣхме да се съгласимъ да се спогождаме на друга база; гледахме да се поправи онова, което бѣше допуснато като една капитална грѣшка презъ 1921/1922 г. и въ началото на 1923 г. Това е истината. И когато ние по този начинъ не можѣхме да дойдемъ до едно разбиране, защото другитѣ държатъ на едно друго разбиране, естествено е, че установениятъ арбитраженъ съдъ ще продължи да функционира. Никога министърътъ на Великобритания не е казалъ: „Да отгледимъ, да махнемъ арбитражния съдъ“. Това сѣ ваши фантазии и пожелания. Никога нито една държава нищо подобно не е могла да каже, защото съдътъ бѣше установенъ, и азъ ще ви кажа, че въ това време той се намираше въ съвещателната зала, дѣлото бѣше вече сложено за разглеждане. Азъ ви четохъ първия докладъ на г. Тодорова отъ 1926 г., въ който се казва, че първитѣ подготвителни заседания сѣ вече минали, че сѣ влѣзли вече въ съвещание по съществото на дѣлото, че тѣзи съвѣщания продължаватъ. Понееже това е арбитраженъ съдъ, тия съвѣщания започватъ на една дата, продължаватъ въ други дни, както въобще арбитражнитѣ сѣдилища се съвѣщаватъ по сложни въпроси, каквѣто е това Деклозиево дѣло.

Ето какво е положението. Сега, ако вие искате да кажете, че отъ 9 юний насамъ нѣкой е могълъ да махне този арбитраженъ съдъ, това ще бѣдатъ само празни приказки, това ще е желание да хвърлите прахъ въ очитѣ на хората, които не разбиратъ отъ тази работа. Международно задължение е поето, едностранчиво то не може да се оттегли, и противната страна не е била съгласна да се измѣни или оттегли този съдъ.

Дали този съдъ е установенъ по силата на договора за мира? Републиката на правителството установява, че това е единъ специаленъ арбитраженъ съдъ. Той отъ самото начало се установява като единъ специаленъ арбитраженъ съдъ; той си издава единъ специаленъ правилникъ по процедурата специално за това дѣло, следователно, той излиза извънъ рамкитѣ на договора за миръ. Самиятъ съдъ въ своето решение признава това.

Но, ако това е тѣй, явява се другиятъ въпросъ, който г. Мушановъ сложи: тогава не е ли умѣстно, не е ли възможно въ този случай ние да направимъ следното: предъ видъ на това осъждане, да поддържаме положението, че Англия и Франция, респективно, съ съгласието на силитѣ, които сѣ задъ тѣхъ, сѣ измѣнили съдържанието на чл. 121 отъ договора за миръ, и че ние плащаме нѣщо повече отъ това, което ни е опредѣлено да платимъ като репарации — 2.250.000.000 л. златни. Г. г. народни представители! Въ този случай азъ съмъ длъженъ да изтъкна следното положение. Съдътъ се установява специално. Арбитраженъ съдъ по единъ споръ може да бѣде установенъ по взаимно съгласие на държавитѣ. Това го казватъ и Англия, и Франция. Това не е изключено въ областта на международното право по каквато и да е препирня. Азъ затуй цитирахъ въ първото си изложение Алабамския споръ. Съединенитѣ Щати, като държава, рекламираха къмъ Англия, като държава, за известни щети, които сѣ били нанесени презъ време на войната съ Южнитѣ Щати отъ нѣкои капери, флибустери, на паракходи, които сѣ принадлежали на подданици на Съединенитѣ Щати. Вследствие на едно споразумение, на едно съглашение между Съединенитѣ Щати и Англия, арбитражниятъ съдъ разрешава този споръ, като осъжда Англия да

плати 15½ милиона долара загуби, които сѣ били понесени отъ търговцитѣ на Съединенитѣ Щати поради действия на лица, които сѣ били въоръжавани въ портоветѣ на Англия. Ако това е тѣй, международното право не изключва възможността една препирня даже между правителства, както тукъ се явява случаятъ, да бѣде сложена на разрешение въ единъ арбитраженъ съдъ. Но, когато този арбитраженъ съдъ започва да работи, той се явява предъ въпроса да установи своя правилникъ. Той установява своя правилникъ специално за това дѣло, но, когато го установява — азъ изтъкнахъ туй и миналия пътъ — той нѣма предъ себе си единъ компромисъ. Какво собствено българското правителство е сложило на разрешаване предъ този арбитраженъ съдъ? Дали въпросътъ, иматъ ли право тѣзи правителства да рекламиратъ, дали въпросътъ за размѣра на тѣхната рекламация, дали само въпросътъ за хранитѣ и за сумитѣ, които сѣ неотчетени, дали въпросътъ за вредитѣ и загубитѣ, дали въпросътъ за неговата компетентностъ, дали въпросътъ за приложението на чл. 121 отъ договора за миръ, дали въпросътъ, иматъ ли право държавитѣ, които по силата на чл. 121 отъ договора за миръ претендиратъ за репарации, да претендиратъ и за нѣщо извънъ глобалната сума на тия репарации? Такива въпроси не е повдигнало българското правителство, а тѣ е трѣбвало да бѣдатъ предметъ на разрешаване отъ оная знаменитата комисия. Не сѣ били повдигнати, не сѣ били разрешени, компромисъ нѣма. Въ такъвъ случай, по международното право, на арбитражния съдъ се дава най-широкъ мандатъ да се произнесе ex aequo et bono по общитѣ правила на правото, даже по такива правила, които не съществуватъ въ договора за миръ. Това е международното право, това сѣ установениятъ правила и на международния трибуналъ въ Хага. Следователно, ако има да се дири нѣкаква отговорностъ, тамъ трѣбва да се дири, не другаде — не въ самия принципъ на установяването на арбитражния съдъ, а въ неповдигането на тия въпроси.

Когато тѣй се слага въпросътъ, тогава не може да се каже, че въ случая има нѣкакво материално нарушение на договора за миръ, че е измѣненъ договорътъ за миръ. Договорътъ за миръ не е измѣненъ, съдържанието на чл. 121 не е измѣнено, то си остава същото. Не е искало българското правителство отъ чуждитѣ държави да се измѣни текстътъ на договора. Работата се отнася до разрешаването на единъ конкретенъ въпросъ. А при разрешението на единъ конкретенъ въпросъ може да се действа по пътя на арбитража. Това право иматъ и единитѣ, и другитѣ правителства извънъ договора за миръ. Правилното би било, азъ ви казахъ, принципиалниятъ въпросъ да бѣде най-напредъ разрешенъ. Той не може да бѣде разрешенъ, ако правителствата сѣ несъгласни. А вие виждате, че тѣ сѣ били съгласни върху принципа. Така твърдятъ и другитѣ. Тѣ сѣ били съгласни дори върху размѣра, който трѣбвало да бѣде точно опредѣленъ.

И когато тѣй се слага въпросътъ, не може въ случая да се твърди, че ние, по общо съгласие съ други две държави, сме измѣнили договора за миръ. Ще кажете, обаче, че е действовано, въпрѣки неговия текстъ. Предъ видъ на туй, че имаме арбитраженъ съдъ, по този въпросъ ще трѣбва да ви прочета едни аргументи отъ решението на съда.

Вие знаете, че решението на арбитражния съдъ се основава на чл. 177 отъ договора за миръ, който урежда материята за пакоститѣ, причинени отъ извънреднитѣ мѣрки по войната следъ обявяването на войната. Конфискациитѣ — секвестърътъ, въ нашия случай — сѣ станали следъ обявяването на войната, не преди обявяването ѝ. И тогава съдътъ казва: (Чере) „En ce qui concerne la capacité des gouvernements demandeurs à ester devant le tribunal“. Той разрешава този въпросъ, който се повдига отъ мене, г. г. народни представители. Азъ видѣхъ документитѣ и книжката и предъ нашитѣ хора тамъ, агента и съдията, когато бѣхъ въ Парижъ, изтъкнахъ това обстоятелство, че тѣ трѣбва безъ друго да повдигнатъ предъ арбитражния съдъ въпроса, по каква сѣтка ще платимъ тѣзи суми. Споредъ нашето мнение, това сѣ суми, които влизатъ въ общата сума на репарациитѣ. Този въпросъ е повдигнатъ и предъ арбитражния съдъ, и затуй той казва: (Чере) „Attendu qu'il ne saurait être élevé contre la recevabilité des mêmes gouvernements une objection tirée de leur incapacité à se présenter devant un tribunal compétent seulement pour connaître des biens, droits et intérêts privés“. Да ви преведа точно веднага това положение: (Превежда) „Що се отнася до способността на правителствата-ищици да дирятъ правото си отъ съда.

„Предъ видъ на това, че противъ допустимостта на казанитъ правительства не може да се повдигне възражението, основано върху тѣхната неспособностъ да се явяватъ като ищци при единъ съдъ, компетентенъ само да разглежда спорове, касателно имоти, права и интереси на частни лица;

„Предъ видъ на това, че отъ самата природа на интереситъ, съ които се занимава настоящиятъ процесъ, на операциятъ, които сж породили тия интереси, се вижда, че правителствата-ищци сж извършили въ България една операция, която засѣга изключително частното право;

„Предъ видъ на това, че е установено отъ цѣлата юриспруденция и специално отъ предписанията на чл. 161 отъ договора за миръ“ — тамъ се говори само за България — „че правителствата, които търгуватъ въ странство, не могатъ да се позоваватъ на правата и привилегиитъ на суверенитета и че, следователно, тия права и привилегии не могатъ и да имъ бѣдатъ противопоставени;

„Предъ видъ на това, че отъ практическо гледище уреждането на казанитъ интереси не би могло да се извърши иначе, освенъ въ съгласие съ предписанията на отдѣлъ IV отъ часть 10 отъ договора въ Ньѣн;

„Предъ видъ на това, особено, че съдътъ не може да се абстрахира отъ общата воля на странитъ, които, като сж го конституирали, специално за да разреши настоящия споръ, не могатъ да му противопоставятъ единъ отводъ за некомпетентностъ толкова *intuitu personae*, колкото и *intuitu materiae*.“

Н. Мушановъ (д): Г. министре! Нима въ глобалната сума на репарациитъ отъ 2 милиарда и толкова милиона не сж засегнати и частно-стопанскитъ интереси на лицата, чиито държави сж воювали съ насъ? Че какви други интереси има засегнати тамъ? Нали тѣ именно сж предвидени и затуй глобалната сума на репарациитъ е толкова голѣма? Азъ за този аргументъ настоявамъ, азъ тази бележка само правя.

Министъръ В. Молловъ: Предъ арбитражния съдъ и азъ поддържахъ Вашето мнение, но азъ Ви казвамъ това, което съдътъ е решилъ. Виждате, той прави разлика, че репарациитъ по чл. 121 се отнасятъ само на онѣзи щети и загуби, които сж нанесени на държавитъ, които сж воювали съ насъ, както и на тѣхнитъ подданици, въ войната като война, но не и до вредитъ и загубитъ, произтичащи отъ други действия, като частни операции на тѣзи правительства. Въ първия случай държавитъ действуватъ като суверенни държави и въ името на суверенитета претендиратъ за нѣщо, и репарациитъ се плащатъ глобално въ името на туй, че суверенната държава е победила друга суверенна държава и ѝ налага изплащането на различни щети, пенсии на инвалиди, възстановяване на разрушени области, мостове и т. н., съ огледъ на своитъ бюджети и т. н., а може да ѝ наложи и контрибуция. А тукъ арбитражниятъ съдъ казва, че, колчемъ правителството действува частно, за своя частна смѣтка, по силата на общата юриспруденция, установена отъ арбитражнитъ сдилища и отъ Хагския трибуналъ, тогава тая материя излиза извънъ орбитата на чл. 121 отъ Ньойския договоръ за миръ. Азъ не искамъ да говоря въ тоя случай, че размѣрътъ на тия репарации е намаленъ презъ 1922 г. — не знамъ, дали това е влизало тогава въ преговоритъ. . .

Н. Мушановъ (д): Не ще да е влизало.

Министъръ В. Молловъ: Не знамъ това. Азъ ви говоря сега това, което решава съдътъ. И понеже това решава съдъ, възъ основа на една установена юриспруденция, азъ трѣбва да кажа, че въ тоя случай ние не можемъ безогледно да отхвърлимъ това мнение, което, както щете да говорите, изхожда отъ видни юристи. Да не говоримъ за мнението на нашия арбитъръ, на нашия агентъ. Всички останали, каквито и да бѣдатъ, колкото и да представляватъ заинтересовани страни и правительства, се основаватъ на една установена въ международнитъ отношения юриспруденция. Това е, което въ сѣщностъ имамъ да отговора на г. Мушановъ.

Б. Павловъ (д): Кога се установи тая юриспруденция между държава и държава?

Министъръ В. Молловъ: Вижте, г. Павловъ, тя сигурно не е установена тукъ, а въ странство.

Б. Павловъ (д): Никѣде въ договоритъ за миръ не се говори за арбитражъ между държава и държава, а навсѣкѣде се говори за арбитражъ между подданикъ и подданикъ.

Министъръ В. Молловъ: Значи, излишно съмъ говорилъ. Пакъ не сте разбрали това, което казахъ. Нали ви казвамъ, че има специално съглашение; а специално съглашение може да има при всѣки споръ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Затуй този арбитраженъ съдъ се казва специаленъ арбитраженъ съдъ. Съгласили се хората.

Министъръ В. Молловъ: Това е положението, г. г. народни представители. И заключението, което се вадѣше тукъ, което и азъ съмъ поддържалъ — казвамъ си го — не можеше да добие една международна санкция. Азъ нѣмахъ възможностъ да търся всичкитъ решения на международнитъ трибунали — изписалъ съмъ ги за себе си — но сигуренъ съмъ, че не може да бѣде употребена тая фраза, освенъ ако е подкрепена съ достатъчно данни. Ами че това е тѣй. И тогава би ли могло да бѣде осъществено туй, което се предлага — да се отнесемъ до съвета на Обществото на народитъ? Какъвъ резултатъ ще добиемъ? Съветътъ при Обществото на народитъ не може да реши въпроса; той може да иска *avis consultatif* отъ Хагския трибуналъ, ако неговата юриспруденция е такава. Недейте иска да се отнесемъ тамъ, кѣдето ще получимъ едно потвърждение на това, което е решено отъ този арбитраженъ съдъ. По всички въпроси отъ съдебенъ характеръ, докато човѣкъ не е сигуренъ най-малко 75—80%, че ще получи право, не бива да се отнася до дадена инстанция. И досега ние нѣмаме сигурностъ, че нашето становище би могло да бѣде подкрепено отъ нѣкой известенъ специалистъ по международно право, както, напр., бѣше подкрепено становището на българското правителство по спора съ гръцката държава, която тѣй сѣщо не е предвидена въ договора за миръ, като държава, която може да иска арбитражъ, по който споръ българското правителство, представено отъ нашия агентъ г. Тодоровъ, доби право предъ Хагския трибуналъ, бѣше подкрепено отъ мненията на видни юристи по международно право. То бѣше по въпроса за обезщетението, което се искаше отъ България да заплати за интерниранитъ гръцки подданици отъ онази областъ, която бѣше отстъпена за кратко време на българскитъ войски, и за вредитъ, причинени въ Серско, Кавалско, Драмско и въ Рупелското дефиле. Хагскиятъ трибуналъ реши, че тия щети влизатъ въ общата цифра на репарациитъ, по чл. 121 отъ Ньойския договоръ за миръ — нѣщо, което Гърция не искаше да приеме, и противъ което още и досега възражава.

Азъ смѣтамъ, г. г. народни представители, че следъ тѣзи размѣждания, които направихъ предъ васъ, въпросътъ трѣбва да се счита за приключенъ. Никаква отговорностъ въ това отношение на правителството отъ 9 юний насамъ не може да бѣде конструирана.

Н. Мушановъ (д): Не е тамъ въпросътъ, г. министре. Тъкмо защото казвате, че не се солидаризирате съ първия кабинетъ, имате право да отидете докрай и да кажете предъ оня трибуналъ, който е общъ за човѣчеството, че не можете да възприемете, даже по съгласие, арбитражъ между държава и държава, съ други думи, че не можете да се съгласите, щото държавитъ победителки да ни съдятъ за частни права предъ арбитраженъ съдъ. Това е противно на Ньойския договоръ за миръ, и увеличава косвено репарациитъ на България.

Министъръ В. Молловъ: Не е така.

Н. Мушановъ (д): Тъкмо на туй становище Вие бихте могли да се поставите.

Министъръ В. Молловъ: Ако бѣхме подложили въпроса на арбитраженъ съдъ по договора за миръ, тогава можете да имате право.

Н. Мушановъ (д): Главниятъ въпросъ е, че има съглашение, и Вие желаете да го мотивирате, че то е специално, извънъ договора за миръ, че договорнитъ отношения не сж въ сила, че въ случая има единъ специаленъ договоръ за арбитражъ. Така поставяте Вие въпроса. Азъ не зная, дали

косвено би могло да се допусне, щото държавитъ-победителки, които вземат репарации за известни щети, да създават новъ арбитраженъ съдъ пакъ по сжщитъ щети.

А. Пиронковъ (д. сг): Е добре, ама тѣзи, които сж вземали пари, сж се съгласили да се сждятъ съ тѣзи държави предъ арбитраженъ съдъ. Турлаковъ и други, които сж вземали тѣзи пари, впоследствие сж се съгласили на този арбитражъ.

А. Радоловъ (з. в): Не знаете, какво приказвате. Това е вулгаризиране на цѣлата работа.

Министъръ В. Молловъ: Въпросътъ е другаде — че по искането на българската държава става това, че друга държава се противопоставя, и въ края на крайщата се съгласяватъ. Това е извънъ орбитата на договора за мира. Това е единъ особенъ съдъ, не е този по договора за мира. Ако този съдъ бѣше по договора за мира, тогава бихме били напълно съгласни. Но не е така. Това е възражението, което ми се направи. И на това възражение азъ какво мога да кажа? Че България не е дала съгласието си? Не, тя сж радостъ е молила и английското правителство, дано се съгласи на този арбитраженъ съдъ. Азъ не искамъ да мисля, че по сжществото на въпроса правителството е било на погрѣшенъ пътъ, защото знаа, какво значи специална спогодба за даване на пари. Даже тукъ, когато се говори за едно предложение, пакъ се явяватъ викове и подозрения, а камоли, ако ние бихме били поставени въ едно по-тежко положение. Но въпросътъ е тамъ, че, когато е установенъ този арбитраженъ съдъ, първиятъ въпросъ е трѣбвало да бѣде сложенъ и да бѣде решенъ и тогава можехме да се отнесемъ до Хагския съдъ да видимъ, доколко тия суми, ако ние ги дължимъ, би трѣбвало да бждатъ взети, по чл. 121 отъ договора за мира, отъ общата сума, или не би трѣбвало да бждатъ взети. Нѣма да ви цитирамъ други случаи, когато по конвенция България е действувала другояче. Но съ Франция, която, пакъ по вашето сжждение, не би могла да отиде на арбитраженъ съдъ, или даже въ Хагския съдъ, по конкретенъ случай ние отидохме на съдъ, и тамъ се изтъкува въпросътъ въ наша полза.

А. Малиновъ (д): Г. министре! Позволете ми да Ви напомня единъ случай отъ нашата практика.

Министъръ В. Молловъ: Да.

А. Малиновъ (д): Азъ констатирамъ, че разногласие между Васъ и г. Мушановъ по принципиалнитъ въпроси нѣма. Но, ако между Васъ и г. Мушановъ по тѣзи въпроси нѣма разногласие, има разногласие по другъ единъ въпросъ, а той е най-сжществениятъ. При съзнанието на правителството, на Парламента, че е издадено едно решение, което е противно на пакта, на международнитъ договори, може ли такова едно решение да бѣде зачетено отъ Народното събрание, отъ правителството, или-же, преди да се зачете подобно решение, то трѣбва да бѣде изпратено до надлежната властъ — ще видимъ коя е — да реши тя, дали това решение е съобразно съ международнитъ договори или не?

Г. Мушановъ поддържа, че при положението, какво това съглашение е противно и на пакта, и на международнитъ договори, добре е да отнесемъ другаде това решение, да видимъ, дали то подлежи на изпълнение или не. Вие казвате: „Не, това не може да стане“, и давате за това Вашитъ аргументи. Азъ ще Ви припомня единъ случай изъ нашата практика.

Тукъ е г. Калфовъ, бившиятъ министъръ на външнитъ работи, тукъ е, мисля, и г. Тодоровъ, бившиятъ министъръ на финанситъ. Тѣ бѣха повикали единъ денъ представителитъ на партиитъ, юристи, да се произнесатъ тъкмо по въпроса, който сега се слага въ Парламента, но по другъ единъ случай. Не зная, дали народното представителство знае, че българската държава е осждена на много стотици милиона съ едно арбитражно решение, решение, което докосва въпроса за частта на България въ Dette publique. Комисията, свикана отъ г. Калфовъ и г. Тодоровъ, намѣри, че решението на помирителя не е съобразно нито съ договора, нито съ компромиса. Тукъ разбрахъ отъ г. Молловъ, че въ случая нѣма и компромисъ — тамъ имаше компромисъ. Помирительтъ излизатъ изъ

вънъ компромиса и извънъ договора. Ние сме предъ едно решение, съ което сме осждени на много и много милиони. Какво да правимъ? Правителството смѣта, че това решение не е ex aequo et bono, нито пъкъ е ex lege, не почива на договоръ и законъ, то е единъ произволъ, едно потѣпкване на пакта, едно потѣпкване на договора. По принципъ, ние признахме въ комисията, която заседаваше въ комисарството, че въ такъвъ случай българското правителство може да се отнесе — какво е направило правителството, не зная — било до Обществото на народитъ, било до съвета на амбасадоритъ. Мене ми се струва, че имаше специаленъ поводъ, за да бѣде сезиранъ съ този въпросъ и съветътъ на амбасадоритъ. И тѣй, въ българската практика — ако може да става дума за практика, когато въпросътъ се касае за единиченъ случай — ние имаме решение на българското правителство — азъ така смѣтамъ, че това е решение, г. Калфовъ е тукъ — да отнесемъ въпроса, сега не мога да си спомня, до Обществото на народитъ или до съвета на амбасадоритъ. Такова бѣше решението. На това мнение бѣше г. Калфовъ, на това мнение бѣше и г. министърътъ на финанситъ, г. Тодоровъ. Подъ тѣхно председателство ние работихме. Решихме това — че може, че трѣбва да се направи и това въ защита на България, съ рискъ да загубимъ и тамъ. Тоя рискъ трѣбва да го понесемъ. Най-големиятъ мотивъ на уважаемия г. министъръ на финанситъ е тоя: бихме могли да се отнесемъ до високитъ трибунали, ако бихме имали на своя страна нѣкой капацитетъ, нѣкой виденъ юристъ, или шансъ 75% да спечелимъ. Това разбиране е погрѣшно. Това не бѣ разбирането на българското правителство, на правителството на Демократическия сговоръ въ другъ единъ случай. Съ рискъ да остане самъ на това мнение, че българската хазна е осждена неправилно, съ рискъ да бѣде отхвърлена неговата молба отъ Обществото на народитъ, то взема решение да се отнесемъ и до него. Защо, прочее, да не направимъ и тукъ това, когато е ясно за народното представителство — азъ мисля, че на това мнение е цѣлнитъ Парламентътъ — че въ случая ние плащаме 150 милиона лева, бихъ си позволилъ да кажа, за вѣтъра? Защо да не направимъ и тѣзи усилия да се отнесемъ до Обществото на народитъ, съ рискъ да загубимъ?

(Председателското мѣсто се заема отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ)

Тѣй сложениятъ въпросъ представлява грамадна принципиална важностъ. Тя е посочена отъ другаря ми г. Мушановъ. Нека се пазимъ — имаме много горчиви опити, кой знае какви дѣла още предстоятъ, при които бихме могли да бждемъ сждени — да не излизаме ние тукъ съ разбирането, какво вземанията а la Деклозиеръ не сж се покривали отъ индамнитето, отъ репарациитъ, които ние трѣбва да плащаме. Това не трѣбва да допуснемъ. Ние трѣбва да направимъ последни усилия да защитимъ нашата теза, а тя е, мисля, теза на правителството, на опозицията и на мнозинството. Нека се опитаме. Азъ мисля, че за това никой нѣма да ни осжди, напротивъ, всички ще признаятъ, че ние, българитъ, правимъ последни усилия да се защитимъ отъ безкрайнитъ присъди-решения. За това има едно изложение на нашия сждия-защитникъ въ едно списание, печатано въ стотици екземпляра. Искатъ да напомня този случай отъ миналото, отъ практиката на правителството на Демократическия сговоръ, искахъ да цитирамъ тукъ мнението му — всички бѣха съгласни съ мнението на г. Калфовъ и на г. Тодорова — за да помоля и сегашнитъ министри да бждатъ на сжщото мнение по този въпросъ и да направятъ сжщия опитъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Отговорътъ е много простъ.

Министъръ В. Молловъ: По прекжсването на г. Малинова азъ ще кажа, че случаятъ, който той цитира, ...

А. Малиновъ (д): Не е тождественъ, а е аналогиченъ.

Министъръ В. Молловъ: ... има сжществена разлика. Той цитира случая за отоманския детъ публикъ, който е билъ опредѣленъ възъ основа на едни постановления на Лозанската конвенция, и по силата на тия постановления сж били установени редъ международни инстанции, къмъ които можеше да се отнесатъ заинтересованитъ страни. И когато впоследствие, следъ дълги преговори,

се произнесе единъ арбитъръ, не помня кой бѣше, ако се не лъжа, единъ холандецъ, . . .

А. Малиновъ (д): Швейцарецъ .

Министъръ В. Молловъ: . . . който опредѣли частта на българското правителство, тогава се е повдигналъ, по всѣка вѣроятност, този въпросъ. По-нататкъ той не е отишълъ. Турското правителство досега не е получило нищо. Курсътъ, въ който трѣбва да получи, не е билъ установенъ, не е опредѣленъ и досега. Въ туй положение се намира самиятъ въпросъ. Но разрешаването му ставаше по начинъ, който се налагаше отъ другитѣ сили, върху силитѣ наследници, върху държавитѣ наследници на отоманската империя. Следователно, имаше едно тѣло, къмъ което ние бихме могли да се отнесемъ. Вие казвате въ тоя случай — съветътъ на амбасадоритѣ абсолютно никаква компетентност, никакво значение нѣма. Съветътъ на Обществото на народитѣ се намира при сѣщото положение — това мога да ви кажа отсега. Нито единъ случай на подобно оплакване срещу едно издадено решение, за да може той да вземе нѣкакви мѣрки или да направи нѣкакви тѣлкувания досега въ Обществото на народитѣ не е постѣпвалъ. И споредъ правилника, който урежда или практиката, по-добре, която урежда неговата компетентност, той не може да се занимава съ този въпросъ; той не може да го реши самъ, не може да го прати за avis consultatif, защото и България не участвува въ Съвета на Обществото на народитѣ.

На трето мѣсто трѣбва да се забележи, че въ сѣщностъ въпросътъ е тукъ, че, ако има нѣкакви щети, които сѣ нанесени, тѣ сѣ нанесени отъ действия на българското правителство. Азъ това именно говоря въ този случай. Ако има нѣщо, отъ което ние тукъ се оплакваме, то е, че ние сме поискали единъ арбитраженъ съдъ, че ние сме заявили, че ще се подчинимъ на неговото решение, че ние сме приели неговия правилникъ, заявили сме, че ще го изпълнимъ, че ще се подчинимъ и т. н. — това се изтъкна нееднократно. Ние сме настоявали, ние сме молили за този арбитраженъ съдъ. И когато сме поели туй задължение, ще кажемъ: вижте въ какво положение сме попаднали! Искали сме, молили сме, осъдени сме. Дайте сега друго нѣкако сръдство да намѣримъ, за да отмѣнимъ това арбитражно решение!

Г. Чернооковъ (д.сг): Ще установимъ съ медицинско свидетелство, че сме били полуумни!

Министъръ В. Молловъ: Фигурата, която бихме направили въ този случай, не прилича никакъ на оная, която Вие, г. Малиновъ, въ тоя случай предполагате, че можемъ да направимъ. Онова дѣло е свършено друго, онзи въпросъ е свършено другъ. Но когато ние въ този случай сме, така да се каже, страната, която е изискала и която може да обвинява едно правителство, което е причинило това съ действията си — не зная международно въ каква постюра — quelle posture — щѣхме да бждемъ. Азъ не се съмнявамъ, че отговорътъ щѣше да бжде отрицателенъ, преди да отиде искането ни въ каквато и да е международна инстанция. Освенъ това, г-да, става въпросъ за чл. 121, дали да ги прихванемъ отъ репарациитѣ или не. Ами въпросътъ е откритъ: платили не платили, ще платимъ днесъ, нѣма да платимъ утре или нѣма да платимъ днесъ, ще платимъ утре; репарациитѣ сѣ разсрочени на 50 години; разбира се, ние ще си прихванемъ сумитъ, които ще платимъ; ние ще повдигнемъ този въпросъ, но той нѣма нищо общо съ изпълнението на решението.

Н. Мушановъ (д): Не е тъй. Ако не платимъ днесъ, положението е едно, ако платимъ следъ 50 години положението е друго.

Министъръ В. Молловъ: Никакъ не е така. Въпросътъ е отворенъ. Ние сме го повдигнали и азъ ви казвамъ да не дава Господъ вие да се занимавате съ него.

Н. Мушановъ (д): Дай, Боже! Вѣрно е.

Министъръ В. Молловъ: Азъ мога да ви кажа, че ще си опарите прѣститѣ. Азъ го третирахъ съ когото трѣбва.

А. Малиновъ (д): Имате практика.

Г. Марковъ (з.в): (Казва нѣщо)

Министъръ В. Молловъ: Тамъ Вие не можете да заличите лекомислието или заинтересоваността, съ която е действувало тогава. Това е вашата отговорностъ.

Сега, г. г. народни представители, азъ свършвамъ съ този въпросъ. Азъ ви казахъ, какво е направено. Казахъ ви, какво сме добили въ замѣна на това.

Сега остава да се занимаемъ съ последния въпросъ, за да привърша, като се извинявамъ, че прекалихъ малко и отнехъ отъ вашето време по това нещастно дѣло.

Въпросътъ за самия законопроектъ. Той така grosso modo биде обвиненъ — азъ уважавамъ г. Каранджулова извънредно много — че е неконституционенъ, изключителенъ и пр. Г. г. народни представители! Да бждемъ наясно. Чини ми се, че тая ясностъ е необходима, за да се разбере положението и да се отговори на онѣзи малки въпроси, които се зададохъ, особено отлѣво. Ние се основаваме на едно решение на арбитраженъ съдъ; основаваме се на неговата заключителна частъ, която е цитирана въ мотивитѣ, които се считатъ като мотиви на законопроекта. Това не сѣ мотиви на законопроекта; това е решението на арбитражния съдъ, което казва въ т. 4: „Понеже българското правителство съ изпълнението на горнитѣ параграфи се освобождава отъ всички задължения къмъ правителствата и пр., които сѣ закупили българската реколта, за която е речъ“ и т. н. — да не го чета цѣлото. Ние оттамъ изхождаме, г. г. народни представители. И като изхождаме оттамъ, несъмнено, бележитъ на г. Мушанова бѣха прави. Нѣкакъвъ законъ съ обратна сила въ този случай не се създава. И азъ се очудвамъ на възраженията на г. Каранджулова. Той е единъ дългогодишенъ магистратъ, давалъ е заключения по многобройни дѣла; неговитѣ заключения биваха винаги духовити, често много остри. Но винаги е билъ изслушванъ съ внимание. Съ внимание го изслушахъ и тукъ, и въ комисията. Но азъ се питамъ, на какво дерогира чл. 1 отъ законопроекта. Установява се една подсъдностъ не родова, а лична въ София. Защо? За да нѣма противоречия въ различнитѣ решения, първо, и второ, защото се отнася до това, което е признато въ арбитражния съдъ не, което е признато отъ нашитѣ власти, отъ присѣдата на военно-полевия съдъ, че въ случая има организация Деклозиеръ. По общото право, по гражданската процедура, кжде завеждамъ азъ дѣлата срещу компании, организации, дружества? Въ седалището имъ. Седалището на Деклозиеровата организация е София. Но вие веднага ще запитате: защо азъ не оставямъ процеситѣ да се решаватъ по общата процедура? Заради това, защото веднага ще дойдатъ всички тѣзи решения на военно-полевия съдъ, на военно-касационния съдъ, на арбитражния съдъ и всички тѣзи философии, които тукъ се развиха безъ познаване на работата, за да се разисква по въпроса за подсъдността, да отиде работата съ месеци, въ първа, втора и пр. инстанции, когато въпросътъ е много ясенъ. Дерогираме ли на нѣкого права, създаваме ли изключително положение? Не, г. г. народни представители. Ако не се лъжа, такъвъ е и чл. 156 отъ закона за гражданското сѣдопроизводство — можеби паметта ми измѣнява за нумерацията на члена. Кжде трѣбваше, г-да, да бжде изпълненъ договорътъ? Договорътъ трѣбваше да бжде изпълненъ въ София. Азъ имамъ право на изборъ: или София, или мѣстожителството на ответника. Защо се говори, че тукъ има нѣщо неконституционно?

Н. Мушановъ (д): Извинете, г. министре, че Ви прекъсвамъ. Желая да се освѣтли въпросътъ. Българската държава суброгира Деклозиеръ въ неговитѣ права. Решението на арбитражния съдъ се отнася само до конфискуванитѣ храни и до аванса, който Деклозиеръ има въ Българската търговска банка. Обаче по пунктъ 4 отъ решението българската държава има всички права, които би ималъ Деклозиеръ спрямо агентитѣ си; значи, и суми извънъ тия за конфискуванитѣ храни българската държава може да дири. Въ право ли е българската държава да направи туй, когато поема само тази суброгация, която е дадена по арбитражното решение?

Министъръ В. Молловъ: Това не се отнася до чл. 1. Когато дойдемъ до този въпросъ, ще отговоря и на него, за да видите, колко предпазливо действамъ.

Н. Мушановъ (д): Именно — затуй повдигамъ този въпросъ.

Министъръ В. Молловъ: Нищо неясно нѣма въ тази работа. Има само едно ясно: всѣки иска да се поеме — това

не се отнася до Васъ, а до други — да се покрие, за да не излъже тая работа наяве. Повтарямъ, не за Васъ се отнася — Вашето становище е ясно — а до други господа.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Около Търговската банка.

Министъръ В. Молловъ: И така, въ чл. 1 нѣма нищо неконституционно, нѣма никаква обратна сила, нѣма никакво отмиѣние на общото право. Неговиятъ текстъ е текстъ, който е необходимъ за този случай, за да се избѣгнатъ шиканитѣ.

По отношение на чл. 2 азъ ще кажа абсолютно същото. Азъ нѣмамъ намѣрение да установявамъ нѣкакъвъ членъ съ обратна сила. Не за миналото суброгирамъ, а точно споредъ решението на арбитражния съдъ, за което имамъ и текстове на деситѣ, които пристигнаха вече. Съ това се обяснява и закѣсеніето на законопроекта; иначе щѣхъ да го внеса въ първитѣ дни на тая извънредна сесия. Повдигна се въпросъ, който нѣма нищо общо съ юридическото основание на иска. Въ чл. 2 юридическото основание на иска засѣга ли се? Какво е юридическото основание на единъ искъ — да не влизамъ въ тая материя. То е нарушение на правнитѣ отношения между страни, възъ основа на което едната страна претендира отъ другата известно обезщетение за причинени щети и загуби. Азъ засѣгамъ ли правнитѣ отношения въ този случай въ смисълъ, че измѣнямъ нѣкакъво юридическото основание на иска? Не, г. г. народни представители. Предъ видъ на онова положение, което създава решението на арбитражния съдъ, и предъ видъ положението на държавата въ случая, азъ въ законопроекта пояснявамъ известни работи, за да се избѣгнатъ различнитѣ шикани, които могатъ да се направятъ. А вие лесно можете да си ги представите, особено тия отъ Васъ, които се занимаватъ съ дѣла и знаятъ въ нашитѣ съдилища, по какъвъ начинъ подобни въпроси могатъ да бѣдатъ разисквани и разглеждани. Азъ заявихъ въ комисията: не желая да поставямъ на подозрение, на подлози и на други шикани подписитѣ на правителства, защото тукъ азъ съ правителства третирамъ. Никаква обратна сила въ случая нѣма, никаква дерогация на общото право въ случая нѣма, никакъвъ изключителенъ законъ въ случая не се създава. И г. Каранджуловъ е абсолютно на погрѣшенъ пътъ, като мисли, че държавата не би могла да действа така. Азъ по-нататъкъ ще кажа, къде е пъкъ резонътъ, социалната основа на внесеното положение, за да видите каква е позицията на правителството и моята, като министъръ на финанситѣ.

Г. г. народни представители! По чл. 3 би могло да се говори за обратна сила. Това е вѣрно. Но когато става въпросъ за *actio Pauliana*, кажете ми, дали *actio Pauliana* нѣма винаги по същество отношение къмъ едно действие, къмъ една сдѣлка, извършена въ миналото? Туй е положението. Въ комисията се разиска този въпросъ — разиска се съ огледъ на известни необходимиости. Но азъ пакъ ще ви кажа, че комисията по отношение на първата частъ отъ времето — отъ започването на арбитража до внасянето на законопроекта — слага основанията на една презумция само *juris tantum*, която може да бѣде опровергана. По отношение на датата 28 юний, когато се внесе законопроектътъ, вече се слага презумцията *juris et de jure*. Несъмнено е, че въ случая, предъ видъ на неговия характеръ, такива мѣроприятия се явяватъ целесъобразни. Обаче въ този случай важното е друго. Ние нѣмаме нѣкакво изключително постановление, нѣмаме нѣкакъвъ изключителенъ законъ. За мене, министра на финанситѣ, се слага следното положение. Така или иначе, *vollens-nollens*, въ моитѣ рѣчи се връчва това решение на арбитражния съдъ, което трѣбва да изпълня по единъ изриченъ ангажментъ на българската държава. По това изпълнение ние можемъ да третираме. Азъ съмъ третиралъ и съмъ добилъ облагитѣ, за които говорихъ миналия пътъ, облаги не малко и съществени. Но заедно съ туй, азъ получавамъ това право, което е цитирано изрично въ решението. Кажете ми, какво трѣбва да права азъ, като представител на съкровището? Мнението на г. Каранджуловъ бѣше: „Вие сте представител на съкровището, вие ще преценявате и ще почнете изъ цѣла България да дирите Бешко Дуневъ, Скопакъ и пр. — имената на които ви цитирахъ — едни за едно, други за друго, ще ангажирате всички държавни адвокати, ще наемете други адвокати, които да имъ помагатъ, ще образувате 250 дѣла и т. н.“ А отъ опозицията се казва: „Дали ще вземете нѣщо — това е единъ въпросъ, по който се съмняваме. Но това е Ваша отговорност. Вие ако не сте годни

да водите тѣзи дѣла, ние въ всички агитации, по всички капи ще разправяме едно: министърътъ на финанситѣ се е спогодилъ съ нѣкои длѣжници по Деклозиеровото дѣло, за да не ги преследва или да ги преследва по единъ нестойтеленъ, по единъ невалиденъ начинъ“. (Ржкоплѣскания отъ сгориститѣ) Това се шушнѣше, г. г. народни представители. Противъ правителството, което излиза отъ болшинството на Народното събрание, се хвърляха тѣзи подозрения; даже и г. Пастуховъ не се посвѣни да ги подхвърли вчера тукъ, при крайно коректното държане на болшинството и при непрекъсванитѣ речи на лично заинтересованитѣ оратори противъ тоя законопроектъ, съ явната тенденция на последнитѣ да се направи нѣщо, за да се изпълнятъ отъ действието на закона. Азъ съмъ длѣженъ да внеса този законопроектъ въ Народното събрание, за да бѣде то осъществено, за да бѣде наясно и азъ да бѣда начисто. Желаетъ ли Народното събрание административната, изпълнителната властъ да действа предъ надлежнитѣ съдилища по единъ ефикасенъ начинъ? Ако желаетъ, позволете тогава на изпълнителната властъ, като предвижда известни, не ще кажа нарушения, но известни спѣнки, шикани, да иска да създаде нѣщо, което по-скоро би се свършило на едно мѣсто, което не би струвало на държавата много, което би отнело по-малко енергия и на държавни органи, и на министра на финанситѣ, и на цѣлото обществено мнение, ако щете, за да се тури край на този въпросъ. По тѣзи три постановления, отъ които едното е измѣнено отъ комисията, азъ не съмъ правилъ и не правя въпросъ на довърше. Инакъ пъкъ нека Народното събрание да ми каже, както каза уважаемиятъ г. Смиловъ: вѣрно е, подкупническа афера — азъ нѣма да кажа латинското правило, че тукъ има *in pari turpitudine causa cessat repetitio*, както тукъ единъ адвокатъ и защитникъ бѣше поддържалъ. Тукъ не се отнася до действия, извършени въ публиченъ домъ. И не е така сложенъ въпросътъ и така не може да се слага. Нито може да се слага въпросъ, че законътъ винаги е общъ, стига да нѣма обратна сила. Добре поне, че г. Пастуховъ по идея се съгласява съ насъ, макаръ че ние сме противъ обратната сила на законитѣ. А има такова наше законодателство — извинете, че правя едно малко отклонение. Вземете закона за уреждане недвижимата собственостъ въ новитѣ земи. Ами ние въ полза на държавата не унищожихме ли всички актове, които бѣха извършени преди влизането на закона въ сила? Засегнахме ли нѣкакво право или нѣкакви лица? Каза ли се тогава, че законътъ има обратна сила, че той е изключителенъ законъ? Не се каза такова нѣщо. Сега, обаче, когато се говори по този случай, поддържа се противното. Тогава азъ слагамъ въпроса: ако мнението на почитаемата опозиция, ако мнението на болшинството е да си скръстимъ ръцетѣ, да тръгнемъ съ тѣзи волски кола, които представлява всичко онова, което съществуваше въ нашитѣ създадени отъ 50 години съдебни нрави и обичаи, тогава а *la bonne heure* — азъ ще бѣда най-честитъ, ще имамъ едно главоболіе по-малко. Но азъ мисля, че нашето задължение не е такова. Азъ мисля, че при туй положение, при което днесъ се намира нашата държава, ние сме длѣжни да направимъ това, което искамъ съ законопроекта.

Г. г. народни представители! Недейте забравя и другъ единъ въпросъ въ връзка съ този. Въпросътъ, че държави сѣ ищци, че държави ни сѣ осѣдили, е единъ юридически въпросъ, е въпросъ на договора за миръ. Ако ние бихме сложили въпроса другоаче, ако Деклозиеръ го бѣше сложилъ лично, това щѣше да бѣде значително за предпочитане. Но вие мислите ли, че Деклозиеръ щѣше да сѣди агентитѣ и полагентитѣ, че държавата като ги повикаше, щѣха да бѣдатъ осѣдени тѣ вмѣсто държавата? Не, г. г. народни представители, тамъ се мамите извънредно много. Същата тая рекламация по единъ начинъ много по-строгъ, по единъ начинъ много по-тепегъозъ щѣше да бѣде представена предъ арбитражния съдъ. Държавата пакъ щѣше да бѣде на отведената скамейка, по силата на чл. 177 отъ договора за миръ. Отъ държавата търсятъ вреди и загуби за действия, които сѣ причинени отъ извънреднитѣ мѣрки на войната. Арбитражниятъ съдъ се основава въ този случай на чл. 177 отъ договора за миръ. Следователно, въпросътъ все е тамъ. Може би положението на държавата тогава щѣше да бѣде по-неблагоприятно — може би, не знамъ, не мога да го кажа, но такива аргументи азъ виждамъ въ преписката. Какъ щѣше да се развие работата, ако това бѣше станало, сега никакви предположения не мога да правя. Искамъ да изтъкна само едно — да не се ръководимъ отъ мисълта, че държавата би била освободена отъ плащане. Когато се разглеждаше въпросътъ по

существо, тогава той се сложи за менъ тъй, както го обясни и г. Мушановъ — да не повтарямъ сега казаното отъ него. Държавата не е осъдена за суми, които били дадени за подкупъ, за комисионни и т. н.; държавата е осъдена за стойността на хранитѣ, които сж били реквизириани — 233 хиляди квинтала — и за сумитѣ, които е конфискувала отъ трети лица; на второ мѣсто, тя е осъдена да възвѣрне една сума, която е била конфискувана като авоари на Деклозиеръ въ Българската търговска банка. Това сж двата пункта. Тѣ сж съвършено ясни. Искаха да знаятъ, каква е рекламацията на българската държава, какъвъ може да бѣде нейниятъ размѣръ и какво би могло да се извади. Какво ще извадимъ, то е единъ въпросъ много проблематиченъ; на който никой не може да отговори — никой, който за- вежда едно дѣло, нито частно лице, нито държавата. Трѣб- вать изясни охранителни мѣрки и затуй азъ ги вземамъ въ чл. 3. (К. Пастуховъ рѣкомаха) Недейте рѣкомаха, г. Пастуховъ — не сме предъ мирово сѣдилище. Азъ Ви казвамъ, какво е положението, а и Вие го знаете, че е такова. Ние ще търсимъ въ предѣлитѣ на онова, за което сме осъ- дени — тъй е казано въ решението. Недоразумението на нѣкои бѣше тамъ, че смѣтаха, какво ние замѣстваме Декло- зиера въ всички негови права и задължения, че българ- ската държава по силата на това, което днесъ предприема, ще трѣбва да възвѣрща нѣкакви комисионни, за които пре- тендиратъ нѣкои, че не имъ били платени или че сж били надплатени и т. н. Ние сме осъдени не за суми, които сж били раздадени; ние сме осъдени за храни, които сж били иззети и за суми, които сж били конфискувани. Колко сж тѣ? Тѣ могатъ да бѣдатъ пресмѣтнати, тѣ сж известни, тѣ не сж тайна за никого. Известно е количеството на иззе- титѣ храни — тѣ възлизатъ на стойностъ близо 4 милиона лева, или точно на 3 милиона и 390 хиляди златни лева. Освенъ това има конфискувани суми, които сжщо тъй трѣбва да влѣзатъ въ тая смѣтка. Сега вие ме питате точно какво ще претендираме. Това, г. Пастуховъ, ще ме изви- рите, азъ не мога да кажа сега. Не че не бихъ могълъ да направя едно изчисление, а по други съображения. Азъ не мога сега, като изпълнителна властъ, като министъръ на финанситѣ, преди държавнитѣ адвокати да се произнесатъ по чисто процесуалната страна на въпроса, да Ви кажа, че азъ ще преследвамъ едикого си за толкова лева, еди- кого си за толкова лева. Азъ зная само едно, че, вследствие на тѣзи операции на българската държава, сж върнати около 5 милиона златни лева на заинтересованитѣ лица по смѣтка — изплатени реквизириани храни и конфискувани суми. Точно какво е останало въ държавното съкровище, не зная. Цифрата, която е била предвидена за връщане, е била 5 милиона лева — § 10, ако се не лѣжа, отъ бюджета за 1920 г. Та виждате, че първата сума приблизително се очертава. Ако има храни, които българската държава е из- зела и употребила и не ги е платила, тия храни оставатъ за смѣтка на българската държава. Това е ясно по смисъла на самото решение. Ако българската държава е изплатила тия храни — а това несъмнено се установява, защото сумитѣ сж предадени на известни лица — последнитѣ нѣматъ юридическо основание, ще кажа азъ, да притежаватъ по- нататъкъ тия суми по силата на туй решение. Трѣбва да има *restitutio* или *restitutio*. Основанието на иска въ случая не е чл. 2, не е суброгацията, а основанието е въ друго от- ношение. На трето мѣсто има известна сума, която се е намирала въ Българската търговска банка. По отношение на нея сжщо тъй ще трѣбва да бѣде упражнена известна акция. Тя е една сума отъ 3 милиона и 570 хиляди лева.

Г. Мушановъ иска по-нататъкъ да знае, дали ще тър- симъ суми, за които никаква следа не е останала. Азъ се въздържамъ отъ тая работа — вие разбирате защо.

Н. Мушановъ (д): Не следи не останали. Не ме разбирате.

Министъръ В. Молловъ: Суми, за които храни не сж купени.

А. Малиновъ (д): Пари взети, но срещу паритѣ дадена една частъ храни, а съ другитѣ пари какво става? Напр., получилъ съмъ 100 хиляди лева, далъ съмъ храни за 10 хиляди лева, оставатъ 90 хиляди лева. Съ тѣхъ какво ще стане?

Министъръ В. Молловъ: Ние ще търсимъ суми до раз- мѣра 144 милиона лева, колкото сж ни осѣдили да платимъ. До този размѣръ ще търсимъ. Повече не можемъ да тър- симъ — азъ така разбирамъ. И положението е така. Иначе положението на държавата би било съвършено друго. Сега кжде и какъ и въ кой конкретенъ случай . . .

Н. Мушановъ (д): Тогава отговорете за единъ конкре- тенъ случай. Българската държава е осѣдена да плати 144 милиона лева.

А. Пиронковъ (д. сг): Не може предварително да се знае.

Н. Мушановъ (д): Когато тукъ се разглеждатъ сериозни въпроси, а не шеговити, Вие имате една длъжностъ — да мълчите.

А. Пиронковъ (д. сг): И Вие имате длъжностъ да мъл- чите. Два часа говорихте по това.

Н. Мушановъ (д): Азъ не правя тукъ обструкция, не повдигамъ шеговити въпроси, а сериозни.

Министъръ В. Молловъ: Кажете, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ (д): Казвамъ, българската държава е осѣ- дена само за стойността на хранитѣ, които е реквизириала, и плъс за авоаритѣ на Деклозиеръ отъ 2 милиона фран- цузки франка въ Търговската банка, които е конфиску- вала.

А. Пиронковъ (д. сг): Вие искате отъ г. министра да раз- реши всички въпроси по сжщество!

Н. Мушановъ (д): Ако искате шеговито да караме — да караме. Трѣбва да видимъ, какъ ще се разбира законътъ. Ние не сме го разбрали, та сѣдитѣ ще го разбератъ! Ние суброгираме въ тия права. Утре ответникътъ ще каже: какво искате отъ мене? — Стойността на хранитѣ, които сж ре- квиририани. Това ви дава право арбитражното решение, из- вѣтъ това нѣма искъ. Ако основанието бѣше *quasi* — *délit*, за подкупъ, за престѣпление, това разбирамъ. Но тукъ е ограничено — касае се само за храни, на които държавата е сложила рѣка. Представете си, нѣкой полу- чилъ 300 хиляди лева, а далъ храни за 30 хиляди лева; ще заведете искъ за 270 хиляди лева. Ответникътъ ще каже: „Нѣмате право, защото за такива пари не сте осѣдени отъ арбитража, а само за хранитѣ“.

Министъръ В. Молловъ: Реколтата е изчислена на 233 хиляди квинтала. Следователно, това е предѣлтъ, а не само онова, което е постѣпило въ държавата; ще търсимъ онова, което е купено и непреддено на държавата.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Тѣ смѣтатъ, че ние сме имъ взели 233 хиляди квинтала, а ние колко сме взели, то е друга работа. Поименно за всѣки единъ ние имаме списъкъ.

Министъръ В. Молловъ: По дѣлото има подробни спи- съци. Единъ отъ добритѣ наши финансови инспектори, г. Алинъ Влайковъ, е правилъ точни изчисления и смѣткитѣ на всѣки единъ сж приведени въ известностъ. Доказате- лствата сжществуватъ въ дѣлото и, следователно, смѣтамъ, че положението ще бѣде доста уяснено.

Г. г. народни представители! Нѣма да влизамъ въ сжще- ството на въпроса. Даже лично азъ бихъ се въздържалъ да правя това. То е работа на държавната адвокатура. За тази целъ азъ ще покана известни юристи тъй, както съмъ се съвѣщавалъ по законопроекта съ юристи, които не стоятъ на последно стѣпало въ нашата адвокатура, а стоятъ на първото стѣпало и съ тѣхъ съмъ се установилъ върху едни основни разбирания. Тѣ по-нататъкъ ще работятъ по тия основни разбирания, ще видятъ, какъ ще се действува. Тѣ ще взематъ подъ внимание различнитѣ процесуални въ- проси, защото има хора, които сж отчетени, а има други, които сж повече платили. Но това е другъ въпросъ.

Г. г. народни представители! Трѣбва да засегна и по- следния въпросъ, въпросътъ за така наречената валори- зация — въ какви размѣри ще се събератъ сумитѣ. Азъ съмъ казалъ това въ чл. 1 — тамъ е употребена фразата „съ целъ да се получатъ 144 милиона лева, размѣритѣ на който е осѣдена българската държава“. Така го разби- рамъ, но не искахъ да го преценирамъ. Азъ мисля, че това е единъ въпросъ, който трѣбва да бѣде разрешенъ отъ сѣдилищата. За да видите, че въ случая сѣдилищата не сж оставени тъй, безъ никакви постановления, ще трѣбва да ви цитирамъ единъ другъ законъ — той е достатъченъ — това е законътъ за отмѣнене закона за мораториума отъ 1921 г. Да говоримъ, че той е съ обратна сила, защо ще пра-

вима това? Нека да кажем, че не е съ обратна сила. Въ този закон има една забележка, тя е Калчо Консуловата забележка. Калчо Консулов — така наречената юридическа личност, известна на вас — вмъква това положение въ закона и, когато правеше предложението, беше се забъркал тук на трибуната. Тази забележка казва така: „Всички мораторни задължения, уговорени въ злато ефектив, се изплащат, вмъсто въ злато, въ златна банкнота.“ Калчо Консулов казва: „Лично аз имам задължения; къде ще дира злато?“ Това е един забележителен закон; ако искате обяснете, дали има обратна сила или нѣма. Но има една забележка към чл. 4, която гласи: (Чете) „Относително изплащането задълженията на български подданици съ съюзенитѣ и сдружени държави, споредъ Ньойския миренъ договоръ, законътъ влиза въ сила отъ деня на публикуването му въ „Държавенъ вестникъ“. Разрочкитѣ и начинътъ на изплащането, за които се говори въ чл. чл. 1, 2 и 3, се оставятъ на доброволното споразумение между кредиторитѣ и длъжниците“. Азъ смѣтамъ, че това не е едно постановление, което отнема правото на нашитѣ съдилища да се занимаватъ съ този въпросъ. Върховниятъ касационенъ съдъ се е занималъ и решилъ — както и чуждата юриспруденция е решила — че, ако азъ напр. съмъ уговорилъ купуването на една сграда презъ 1915 г. за 100 хиляди златни лева и не съмъ платилъ тази сграда, а искамъ сега да се освободя отъ своето задължение, ще трѣбва днесъ да се освободя въ размѣритѣ на 1915 г. — не 100 хиляди книжни лева, а 100 хиляди златни лева. Това е юриспруденцията на всички съдилища.

А. Малиновъ (д): На германскитѣ.

Министъръ В. Молловъ: На германскитѣ. Френскитѣ се различаватъ малко. За своитѣ подданици французитѣ приематъ, че трѣбва да бѣде платено въ злато, а за чуждитѣ — въ френски франкове.

П. Палиевъ (д.сг): А на българскитѣ подданици — въ книжни лева.

Министъръ В. Молловъ: Да. — Този въпросъ за валоризацията се повдигна въ комисията и азъ тамъ направихъ следното извъление: ако комисията и Народното събрание считатъ, че въ този случай има нѣкаква неясност, азъ лично, като министъръ на финанситѣ, не мога да оставя впечатлението, че въ случая искамъ да се скривамъ задъ нѣщо, че искамъ да върша тукъ нѣщо тайно, че искамъ да осуетявамъ нѣкакви плащания, или искамъ да покрия тукъ нѣкакви сѣлки и пр. Оставямъ да реши Народното събрание. Това е моео становище. И азъ желая Народното събрание да има въ този случай впечатлението, че азъ и правителството не сме внесли този законопроектъ за удоволствие. Той засѣга една тъжна и печална страница отъ нашата политическа история. Ние сме го внесли поради туй, че сме длъжни да го внесемъ. Ние го внасяме въ Народното събрание, за да оцени то само действието на административната, на изпълнителната власт, да ѝ даде единъ мандатъ, да ѝ даде куражъ. Ако Народното събрание мисли — както мислѣха нѣкои — че тия пари вече сѣ отишли, държавата е осѣдена, тя ще плати, а другитѣ ще държатъ паритѣ си и всичко си е благополучно подъ слънцето, което грѣе надъ България, ако Народното събрание, казвамъ, мисли така, това е негово право, нека така да се произнесе. Обаче нека то ни освободи отъ задълженията, които сѣ стоварени отъ други въ дадения случай. Така се слага въпросътъ, загуй го слагамъ и азъ така. Вие може би да сте забелязали, г. г. народни представители, че по най-дребни въпроси азъ съмъ внасялъ законодателни предложения, като напр. за освобождаване отъ мито форменитѣ ученически шапки за Италианското училище въ София, за продължаване срока за новозноса на торби за амбалажъ на брашно или за освобождаване отъ мито изпратенитѣ отъ Америка вехти дрехи за нашитѣ бѣжанци. Когато е заседавало Народното събрание, Министерскиятъ съветъ не е държалъ постановления отъ законодателенъ характеръ, но когато Народното събрание не заседава и трѣбва да бѣдатъ взети бързи мѣрки, тѣ се взематъ и се внасятъ впоследствие за одобрение отъ Народното събрание. Случаятъ съ Деклозиеровото дѣло е точно таквъ. Г-да! Трѣбва ли ние да оставимъ впечатление въ тая страна, че всичко е позволено, че всичко е разрешено? Стига нѣкой да се нагоди, стига да мине благоприятното време, че следъ 3 дни всичко се забравя — всѣко чудо за три дни, казва българската пословица. Ако ние искаме да оставимъ туй впечатление, ако ние искаме да окуражимъ бѣдещитѣ поколения да следватъ този пътъ, който е билъ следванъ

отначалото по Деклозиеровото дѣло отъ всички страни, нека го решимъ; отъ нашето решение ще зависи каквъ урокъ ще дадемъ на бѣдещитѣ поколения, отъ нашето решение ще зависи и доколко — може би не съвсемъ да не си правимъ илюзии, може би повече, може би достатъчно, отде да знамъ азъ — държавата ще покрие оная щета, която, по силата на договора за миръ, по силата на едно лекомислено създадено арбитражно съдилище, по силата на туй, че не сѣ запазени правата на България едно време, претърпява въ този случай. Обаче Народното събрание тукъ ще се произнесе и то ще даде тогава или нѣма да даде на изпълнителната властъ надлежния куражъ да действа за запазване на българското съкровище. (Ръкоплѣскания отъ говориститѣ)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Частъ е 20. Има думата г. министъръ-председателъ.

Министъръ-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Частъ е 20. Моля ви да се съгласите да продължимъ заседанието, ако е нужно и до 24 ч. — но азъ смѣтамъ, че нѣма да отиде до 24 ч. — за да можемъ днесъ да приемемъ законопроекта на второ четене. Но ще ми бѣде, обаче, много неприятно, ако това решение се вземе, а не се изпълни. Тогазъ — по-добре недейте го взема.

Г. Марковъ (з.в): По-хубаво — да не вземаме такова решение!

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има предложение отъ г. министъръ-председателя да се продължи заседанието, докато се приеме законопроектътъ на второ четене. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д.сг): (Чете)

Чл. 1. Всички дѣла, които ще бѣдатъ заведени отъ Държавата или отъ частни лица въ връзка съ мѣрките, които Държавата ще предприеме, съгласно параграфъ 4 отъ диспозитива на решението, издадено на 10 ноемврий 1926 г. отъ специалния Англо-Френско-Български арбитраженъ съдъ въ Парижъ по дѣлото, наречено „Българска реколта 1915 г.“ и известно подъ името „Дѣло Деклозиеръ“, съ цель да се събератъ сумитѣ платени отъ България на Англия и Франция по силата на това решение, ще бѣдатъ подсъдни на Софийския окръженъ съдъ, като първа инстанция и на Софийския апелативенъ съдъ, като втора инстанция и на Върховния касационенъ съдъ, като последна инстанция.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Давамъ думата на народния представителъ Йорданъ Абаджиевъ.

Й. Абаджиевъ (з.в): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Извинете, бихъ ви помолилъ да ме изслушате! Ще дамъ само едно малко обяснение по тази тѣй наречена юридическа комисия, която спомена на нѣколко пѣти въ доклада си уважаемиятъ г. министъръ на финанситѣ. Г. Министърътъ на финанситѣ трѣбваше да обясни, въ коя година се яви юридическата комисия. Не мога да си обясня, защо г. министърътъ на финанситѣ тѣй често цитираше мнението на тая комисия, когато нейното мнение съвсемъ не е задължително. Тя е изказала само едно мнение. Много ме очудва, че, следъ като е пропадналъ преводътъ на туй мнение, г. министърътъ на финанситѣ не е пожелалъ да вземе самия оригиналъ и въ него да види решението на Министерския съветъ. Той е решилъ въпроса. Така че тази комисия, г. г. народни представители, дължа да кажа, съвсемъ не бѣше нѣкаква комисия на Абаджиева, както я назова нѣколко пѣти г. министърътъ, но бѣше една юридическа комисия, комплектувана отъ всички юрисконсулти на министерствата.

К. Къичевъ (д.сг): Това не е никакво лично обяснение. Това е по същество.

Й. Абаджиевъ (з.в): Съвсемъ не така лекомислено, или леко трѣбваше да се отнесе г. министърътъ къмъ едно мнение, дадено отъ едни авторитетни личности въ страната.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ чл. 1, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

К. Къичевъ (д.сг): Ама това не бѣше лично обяснение.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: А бе, г-да, недейте критикува дѣлата на председателствувания. Азъ знамъ, какво върша

К. Кънчев (д. сг): Извинете, г. председателю, но това не бѣха лични обяснения.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 2. Въ дѣлата, поменати въ чл. 1, държавата, по силата на параграфъ 4 отъ диспозитива на решението по дѣлото Деклозиеръ, ще се счита винаги за встъпила напълно въ правата и исковетъ на французкото и английското правителства по отношение на Фернандъ Деклозиеръ, както и на неговитѣ агенти и подагенти и на всички физически и юридически лица, които сѣ били въ сношения съ него или съ агентитѣ и подагентитѣ му въ свръзка съ търговията съ зърнени храни, организирана отъ него презъ 1915 г., а така сѣщо въ правата и акциитѣ на самия Фернандъ Деклозиеръ по отношение на неговитѣ агенти и подагенти и на всички физически и юридически лица, които сѣ били въ сношения съ него или съ агентитѣ и подагентитѣ му въ свръзка съ описаната по-горе търговия“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има предложение отъ г. Петко Палиевъ. Той предлага да се прибави къмъ чл. 2 следната забележка: „Дължимитѣ суми къмъ държавата по този законъ се опредѣлятъ по курсоветѣ, установени отъ поменатото въ чл. 1 решение на Арбитражния съдъ“.

П. Палиевъ (д. сг): Искамъ думата.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Ясно е.

П. Палиевъ (д. сг): Защо ще е ясно, бе джанъмъ? Азъ искамъ да го мотивирамъ. И тази хубава! Това е нова ваша практика.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Имате думата.

П. Палиевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Азъ искамъ само много малко да кажа, г. г. народни представители, за да обоснова моето предложение. Макаръ да е ясно, както каза г. председателътъ, то има нужда отъ едно малко пояснение.

Първитѣ три члена отъ настоящия законопроектъ, очевидно, целятъ държавата да може да събере тия милиони, които е осъдена да заплати на правителствата на Англия и Франция. Но азъ мисля, че тия три члена отъ законопроекта не установяватъ точно юридическото основание на исковетѣ, които българската държава ще има да завежда противъ агентитѣ и подагентитѣ на Деклозиеръ, нито разрешаватъ въпроса, който азъ искамъ да се разреши по единъ положителенъ начинъ съ моето предложение — именно въпросътъ за курсоветѣ, по които българската държава ще има право да реализира своитѣ искове срещу тия агенти и подагенти на Деклозиеръ.

Първо, по въпроса за основанието. Г. г. народни представители! Споредъ мене, законопроектътъ остава отворени вратитѣ за всички възможни основания, които гражданската процедура познава, и едва ли е нужно тукъ да ги изброявамъ. Азъ бихъ отишелъ дотамъ, да кажа, че българската държава би могла да заведе процесъ даже срещу кабинета на Стамболийски, отъ който би могла да иска солидарна отговорностъ на всички негови членове за онзи начинъ, по който тѣ сѣ процедирали, за да ангажиратъ българската държава въ единъ арбитражъ по единъ незаконенъ пътъ. Даже, ако щете, вратитѣ на такъвъ единъ процесъ сѣ открити. Може да се заведе процесъ на основание, каквото законътъ дава, противъ всички агенти и подагенти, които сѣ вършили една престъпна работа въ единъ съблументъ моментъ за българския народъ; може да се заведе процесъ по пътя на суброгацията, по силата на този законъ, съ който се постановява, че българската държава стѣпва въ правата на дветѣ правителства — английско и френско — които осъдиха българската държава да имъ заплати тия много милиони. Ако щете — говори се по това твърде много — може да се заведе процесъ и срещу Търговската банка като правоприменикъ на Деклозиера, по силата на договора отъ 10 септември 1915 г., макаръ че този договоръ е обявенъ отъ арбитражния съдъ за симулативенъ, защото иначе не би могло да се дойде дотамъ — да се осъди българската държава.

Но, г. г. народни представители, това сѣ въпроси, които нѣма защо да разрешаваме казуистически въ единъ законъ. Ще предоставимъ тѣхното разрешение на управлението, което има всичката възможностъ да се справи съ доказателствата и да заведе процеситѣ по такъвъ начинъ, че да се добере до практически резултати.

За мене е важенъ вториятъ въпросъ, който трѣбва да се разреши по начинъ таквъ, че да получимъ резултати — за мене е важенъ въпросътъ за валоризацията, въпросътъ за размѣритѣ, за курсоветѣ, по които българската държава ще иска да се удовлетвори отъ тѣзи агенти и подагенти, за да получи, както казахъ, положителни резултати. Въпросътъ, г. г. народни представители, за валутата, валутниятъ въпросъ по законодателенъ редъ въ България още не е разрешенъ. Този въпросъ е получилъ своето разрешение особено въ Германия, дето се сложи много остро следъ бързото падане на германската марка. У насъ обаче, остана неразрешенъ, или, по-право казано, разрешенъ въ неблагоприятенъ смисълъ за българската държава, по моето разбиране, въ настоящия процесъ. Азъ бихъ могълъ да ви цитирамъ и закона отъ 31 януарий 1919 г. Държавната публична властъ, поради коренно измѣнение на стопанскитѣ условия въ страната и за защита на голѣмитѣ държавни интереси, издаде въ 1919 г. закона за курса и покритието на банкнотитѣ отъ Българската народна банка, по силата на който законъ национална монета стана книжниятъ левъ и всички задължения на Българската народна банка се изплащатъ въ книжни лева. Ще ви цитирамъ и закона — който цитира г. министърътъ на финанситѣ — отъ 12 май 1921 г. — забележката на Калчо Консуловъ — по силата на който паричнитѣ задължения въ злато се изплащатъ въ книжна монета по номиналната имъ стойностъ. Ако ние заведемъ тия процеси, макаръ че мисълта на г. министра е права, макаръ че въ този законъ се казва, че българската държава се суброгира въ правата на дветѣ държави, на дветѣ правителства, и че тя ще претендира за вземанията си по онзи курсъ, по който е осъдена, азъ се плаша отъ липсата на едно специално законоположение по въпроса за валоризацията. Азъ се страхувамъ да не се намѣримъ предъ една изненада, защото изненадитѣ въ нашия животъ ги имаме. Нѣма защо да ви цитирамъ решенията на нашитѣ арбитражни съдилища по разпритѣ на държавата съ предприятията по строежа на нашитѣ държавни желѣзници, кждето дойдохме до едно положение много некрасиво, тъй да се каже: осъжда се българската държава да заплати на българскитѣ предприемачи, които сѣ работили при еднакви обективни условия, въ различни курсове. Но нѣма защо да се спирамъ на този въпросъ. Това, обаче, е една аномалия, това е едно положение, съ което най-после ние ще трѣбва да се справимъ, и което показва, че въпросътъ за валоризацията у насъ не е разрешенъ и затова можемъ всѣки пътъ да се намѣримъ предъ изненади; и не е чудно, ако не го уредимъ сега по единъ положителенъ начинъ въ настоящия законопроектъ, да се намѣрятъ съдилища, които да осъдятъ различно: единъ съдъ да осъди агентитѣ и подагентитѣ на Деклозиеръ да заплатятъ на държавата въ български левове, а другъ съдъ да ги осъди да платятъ по курса на английската лира или французкия франкъ, и въ края на крайщата да се намѣримъ въ едно положение такова, че да се мъчимъ да унифицираме решенията, да се получи едно решение, което да запази авторитета на съдебната властъ.

Г. Марковъ (з. в): Само Софийскитѣ окръженъ съдъ ще разглежда тия дѣла.

П. Палиевъ (д. сг): Безразлично, г. Марковъ. Азъ ви казахъ, че това е въпросъ на процедура, на управление. Казано е въ законопроекта, че дѣлото е подсъдно на Софийския окръженъ съдъ. Но какъ ще се заведатъ процеситѣ, на какви основания — азъ ви казахъ, че въпросътъ остава откритъ. Не знамъ, какъ утре държавата ще процедира, но струва ми се, че ще изпадне въ едно неудобно положение. Макаръ и идеята на всички ни да е една и съща — българската държава да вземе онова, което ще плати — азъ не си правя иллюзията, че тѣ ще прибере всичко. Понеже нашата мисълъ е да може държавата да прибере поне това, което е възможно, защо тая наша мисълъ да не намѣри едно въплотение въ текста на този законопроектъ, за да избѣгнемъ онѣзи недоразумения, които биха се явили впоследствие, и да не бѣдемъ поставени въ положението, да се чудимъ, какво да правимъ, за да запазимъ престижа на съдебната властъ?

Затова азъ мисля, че най-правилното ще бѣде, ако предвидимъ въ законопроекта едно постановление, което да урежда въпроса за валоризацията.

Въ първата точка отъ диспозитива на решението, съ което е осъдена българската държава отъ арбитражния съдъ по Деклозиеровото дѣло, се казва, че българското правителство се осъжда да плати на Англия и Франция 144 милиона лева, равностойността на 233 квинтала зърнени храни; а втората точка отъ този диспозитивъ гласи: авоа-

ритъ въ наличностъ, депозирани въ Търговската банка за смѣтка на Деклозиеръ, възлизали на толкова милиона лева, да бѣдатъ повърнати отъ българското правителство на правителствата ищици, като една трета се повърне въ лири стерлинги, две трети — въ французки франкове, а цѣлото се валоризира по реда, предвиденъ въ чл. 176 и § 14 отъ приложението къмъ чл. 177 отъ договора въ Ньойи. Това е една специална процедура на валоризация, която, ако ние не я уговоримъ, не знаемъ, кой съждъ ще я опредѣли. А приложението на чл. 177 на Ньойския договоръ е малко особено що се отнася до валоризирането задълженията на България къмъ нейнитѣ чужди кредитори. Споредъ този членъ отъ Ньойския договоръ, ако задължението е въ български лева, тѣ се обръщатъ въ златни лева. Това е една особена процедура, възприета въ арбитражнитѣ решения, по силата на тѣзи текстове отъ Ньойския договоръ за миръ.

Ако ние не насочимъ нашитѣ съдилища къмъ този пътъ, азъ не знаемъ, какъ тѣ ще валоризиратъ и дали ще валоризиратъ. Предъ видъ на това, че трѣбва да имаме една специална валоризация по отношение на нашитѣ длъжности, смѣтамъ, че трѣбва да предвидимъ едно специално постановление въ тоя законопроектъ, което да урежда този въпросъ, за да се избѣгнатъ всички недоразумения, които биха се явили впоследствие. Защото българската държава има всичкитѣ права да иска да прибере това, което е платила.

Г. Мушановъ зададе въпроса: какъ ще се диятъ тѣзи суми и защо ще се диятъ? Българската държава е осъдена да плати стойността на толкова квинтала зърнени храни. Но въ сѣщностъ въпросътъ не е така. Азъ четохъ арбитражното решение. Тамъ изчислението се прави кутурично, защото не сѣ имали данни нарѣзка. Фактическото положение, обаче, е следното.

Тукъ сѣ прѣснати 10.820.000 франка и 209.000 английски лири, отъ които впоследствие английското правителство е секвестрало 47 хиляди лири. Съ тѣзи пари се закупватъ известни количества храни. Обаче отъ сведенията въ Министертвото на финанситѣ се установява, че сѣ закупени храни за 3.300.000 л., а всички други суми сѣ останали свободни: едни сѣ останали като авоари на Деклозиеръ въ Търговската банка, а другитѣ сѣ останали у неговитѣ агенти и подагенти. Следователно, българското правителство, като приспадне стойността на хранитѣ, които е взело за свои нужди, има право да вземе всички други суми. По кой начинъ българската държава ще търси да ѝ се платятъ тѣзи суми? По сѣщия начинъ, по който тя е задължена да плаща. Това е справедливо, това е, което трѣбва да стане и което трѣбва да ни ръководи въ момента, когато гласуваме този законопроектъ.

Повтарямъ. За да се избѣгнатъ всички недоразумения, всички възможности за погрѣшно решение; за да се въплотни нийсетне въ закона нашата идея, каквато е тя въ този моментъ, азъ ви моля да гласувате предложението, което съмъ направилъ, а именно, къмъ чл. 2 да се прибави следната забележка: „Дължимитѣ суми къмъ държавата по законъ се опредѣлятъ по курсоветѣ, установени отъ помнатото въ чл. 1 решение на арбитражния съждъ“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Ангеловъ.

И. Ангеловъ (нар. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Всичко което се каза по Деклозиеровия процесъ, особено по политическата му страна, азъ нѣма да повтарямъ. Има много работи, които се знаятъ; има още много работи, които не се знаятъ и които г. министърътъ на финанситѣ много добре знае, защото той бѣше защитникъ на Аронъ Фридмановъ по това дѣло и защото той прави нашата касационна жалба, когато ние бѣхме въ затвора, понеже тогава г. Генадиевъ бѣше боленъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Това не е по чл. 2.

Н. Пждаревъ (д. сг) Все пакъ той не е въ вашето положение.

И. Ангеловъ (нар. л): Въ всѣки случай, мога да кажа, че нито България имаше нужда, нито днешното правителство имаше нужда да се развиватъ въ такива размѣри и въ такъв духъ дебатитѣ тукъ по това дѣло, защото всичко това може би ще стане причина още повече да платимъ. Нѣмаше нужда г. министърътъ на финанситѣ да говори за подкупи, защото, преди всичко, въ военния съждъ не се установи, че нѣкой е вземалъ подкупъ, макаръ Миланъ Марковъ, който бѣше воененъ прокуроръ, да се мъчеше по единъ или по

другъ начинъ да установи предъ съда, че сѣ вземени подкупи. Бѣха осъдени хората само за това, че били създали една организация, която да застави българското правителство да отиде на страната на Съглашението.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Говори по предложението, г. Ангеловъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Този законъ гони три цели: първата целъ е да се оправдае днешното правителство, за което то се е съгласило, макаръ преди него да се е съгласило на това и земледѣлското правителство, да се разгледа този процесъ отъ арбитраженъ съждъ; второ, този законъ цели да оформи изплащането на сумитѣ, които сѣ вече изплатени по Деклозиеровата афера; трето, този законъ цели да узакони решението на арбитражния съждъ, защото ако не бѣше този законъ, това решение на арбитражния съждъ нѣмаше да има абсолютно никаква стойностъ предъ нашитѣ съдилища.

Г. Палиевъ излиза предъ васъ и иска, шото сумитѣ, които държавата ще търси отъ агентитѣ на Деклозиера, да бѣдатъ валоризирани. Г. г. народни представители! Този въпросъ е най-важниятъ и най-сѣщностниятъ, защото всички, които ще бѣдатъ дадени подъ съждъ, въ такъвъ случай ще бѣдатъ осъдени за милиони и милиони. Ще се заведатъ процеси съ грамадни съдебни мита и когато нѣкой бѣде осъденъ отъ окръжния съждъ, той нѣма да има възможностъ да плати голѣмитѣ съдебни мита, за да отиде дѣлото по-нагоре и тогава по неволя той не ще може да обжалва присѣдата на окръжния съждъ, която ще влѣзе въ законна сила. Нѣма да може отгетникътъ по тия процеси да иска освобождаване отъ мита и поради бедностъ. Азъ ви обръщамъ вниманието, г. г. народни представители, че този законъ не е нищо друго, освенъ новъ чл. 4. По отношение агентитѣ на Деклозиера, този законъ е чл. 4. Ако не се гласува това предложение за валоризацията, тогава ще има възможностъ съждътъ да различи, кои сѣ вземали суми отъ Деклозиера, до каква степенъ сѣ ги използвали, дали сѣ закупили нѣкои недвижими имоти, дали сѣ спекулирали съ валута и т. н., и чакъ тогава ще ги осъди. Но ония, които не сѣ направили нищо, отде накѣде ще плащатъ валоризирано тия суми. Но ще ми отговорите: добре, но държавата ѝ плаща валоризирано. Г. г. народни представители! Обръщамъ ви вниманието, че държавата плаща, защото тя е сторила грѣшка съ завеждането на Деклозиеровия процесъ. Азъ ви питамъ: каква вина иматъ агентитѣ на Деклозиера, че сѣ закупували храни презъ августъ 1915 г., когато всичко бѣше свободно, когато България не бѣше ангажирана въ никаква война, когато България бѣше въ неутралитетъ? Каква вреда нанесоха на българската държава тѣзи агенти, за да ги наказвате днесъ и да искате валоризация на онова, което тѣ сѣ вземали? Държавата ѝ наказватъ, защото тя е направила едно прегрѣшение. Тя нѣмаше нужда да завежда процесъ противъ Деклозиера и неговитѣ агенти, защото тѣ нищо не правѣха по отношение на държавата. Каква прѣчка агентитѣ направиха на българското правителство, за да не може то да ръководи своята политика? Каква нужда имаше българското правителство тогава на Радославовъ да сѣди Деклозиеровитѣ агенти, та да бѣдемъ днесъ ние отговорни? Каква прѣчка направихме, какъвъ кабахатъ извършихме, за да можете вие днесъ да искате отъ насъ отговорностъ, и ние да плащаме тѣзи суми валоризирано?

Г. г. народни представители! Този въпросъ се подигна и въ комисията, и отъ 14 души, които бѣха въ комисията, само трима души гласуваха. Този въпросъ много широко се дебатира и г. министърътъ на финанситѣ, разбира се, се резервира. Обаче г. Ляпчевъ, заявя, че този въпросъ е много сложенъ и много важенъ и пожела да се остави на Народното събрание, то да го разреши.

Н. Пждаревъ (д. сг): И много добре е направилъ, че го е оставилъ на Народното събрание, на съвѣстѣта на всѣки отъ насъ. Тукъ аслѣ ще се разбере, кой поставя своитѣ интереси надъ интереситѣ на общото.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. Пждаревъ! Не забравяйте, че когато вие паднете отъ властъ, ще ви създадатъ такъвъ единъ законъ съ обратна сила и ще искатъ да дадете всичкитѣ пари, които вие вземахте отъ арбитражнитѣ дѣла.

К. Кънчевъ (д. сг): Много лошо Ви е сравнението. Той получи възнаграждение отъ компанията срещу извършенъ трудъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. Кънчевъ! Когато Деклозиеръ дойде въ България и подаде заявление до финансовото управление да го обложатъ съ данъкъ за търговия съ жито, и когато задължи своите агенти да му закупуватъ жита, кой можеше да предполага, че ще се заведе процесъ отъ Радославова, че тия агенти ще трѣбва да отговарятъ, че ще лежатъ три години въ затвора и че, най-после, ще дойде денъ, като днешниятъ, да имъ се искатъ обратно валоризирани тия пари? За Бога, това законъ ли е или съдебно решение?

К. Кънчевъ (д. сг): Азъ тогава бѣхъ на фронта съ пушка при нозе, но нѣма да забравя неотразимото впечатление, което остави въ нашитѣ редове тая работа: една много нечиста работа. Сега се сърдете на себе си, че изпитвате послѣдствията. Ние тогава тълкувахме и приказвахме, какво е ставало. Пъкъ, най-после, каквото щете, но ние не можехме да си обяснимъ, какъ така хора съ професии, свършено чужди на търговията съ зърнени храни, хора, адвокати и политически лица, станаха агенти за закупуване зърнени храни. Тамъ, където ние бѣхме съ пушки при нозе, по граници въ България, тамъ зле тълкувахме това обстоятелство. И тамъ е вашето несъстояние. Сърдете се на себе си. Какво е виновна държавата да искатъ отъ нея сега тия 144 милиона лева?

И. Ангеловъ (нар. л): Азъ питамъ: съ това каква вреда нанесохъ на държавата, за да искате да ме наказвате по силата на наказанието, което е наложено на държавата, и азъ да плащамъ вредитѣ?

К. Кънчевъ (д. сг): Ето вредата: 144 милиона лева плаща държавата.

И. Ангеловъ (нар. л): Но защо ги плаща? Затова, че Стамболийски се съгласи да отиде този споръ въ арбитраженъ съдъ. И защото държавата е въ трудно положение, защото на държавата трѣбваше единъ бѣжански заемъ, защото на България трѣбваше приятелство съ Англия и Франция; защото, защото . . . и много защото. Затова ги плаща днесъ държавата.

К. Кънчевъ (д. сг): И защото вамъ не ви е било работа да вършите търговия съ зърнени храни, безъ да сте търговецъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Но азъ не съмъ виновенъ, нито нѣкой отъ агентитѣ на Деклозиера е виновенъ. Нека се разбере отъ васъ и отъ общественото мнение, че ние си останахме вѣрни приятели на Съглашението, на Антантата. Ние бѣхме тогава идейни привърженици на Антантата, ние не отидохме за пари да се продаваме.

Х. Стояновъ (д. сг): Точно обратното стана.

И. Ангеловъ (нар. л): Нѣма го сега тукъ комунистътъ Желѣзковъ да му кажа, че Геннадиевъ отиде въ Италия презъ м. декемврий 1914 г. и още тогава той заяви, какво трѣбва да бѣде нашето поведение спрямо войната. Геннадиевъ се завърна въ края на м. януарий, или въ началото на м. февруарий, и ние отъ нашата група бѣхме се вече строго опредѣлили — кой върви съ Добри Петковъ, кой върви съ Геннадиевъ — а закупуването на хранитѣ стана презъ м. августъ 1915 г. Нѣмаше нужда Съглашението да дохожда да подкупва насъ, защото ние се бѣхме вече строго опредѣлили, защото на 4 мартъ Геннадиевъ внесе своя прочутъ докладъ до Министерския съветъ и до царя, въ който казваше, че ако България ще трѣбва да се намиса въ войната, тя ще трѣбва да върви съ Съглашението. Значи, ние вече бѣхме се опредѣлили — 22 души народни представители бѣхме заедно съ Геннадиева противъ политиката на Радославовъ. Каква нужда имаше Съглашението да подкупва насъ и да ни плаща по 2 л. комисионна на 100 кгр. зърнени храни? Нѣмаше нужда то да ни подкупва по този начинъ, а чисто и просто ще ни даде направо рушветъ.

Т. Христовъ (д. сг): Подъ формата на комисионна за търговия съ жито ви даде рушветъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. г. народни представители! Това нѣщо, което иска г. Палиевъ, споредъ мене, е не само незаконно, но азъ го намирамъ и за нечовѣшко. Кой можеше въ 1919 г. да предполага, че ще дойдатъ такива дни като днешнитѣ да се иска повръщането на тия суми въ злато? Явно азъ не защитавамъ своя кауза, защото не съмъ тър-

говецъ. Но какво ще бѣде съ онѣзи търговци, противъ които ще се заведатъ дѣла, имотитѣ на които ще бѣдатъ секвестрирани? Тѣхното вземане-даване, тѣхните отношения съ банцитѣ, тѣхната работа, всичко това ще спре. Г. г. народни представители, ако приемете предложението на г. Палиева, вие ще унищожите тия търговци. Това нѣщо, обаче, не трѣбва да става. Вие ще оставите този въпросъ — ако не се разреши отъ Народното събрание — съдилищата сами ще го разрешатъ.

И. Хрелопановъ (д. сг): Тогава какво ще трѣбва? Амнистия ли?

Х. Статевъ (нар. л): Въ комисията г. Молловъ каза: „Азъ ако смѣтамъ така да разреша въпроса, както Палиевъ предлага, щѣхъ да предвидя респективенъ членъ въ законопроекта. Но понеже случитѣ сѣ много комплицирани, трѣбва да предоставимъ на съда, който ще съобрази, кои задължения ще трѣбва да бѣдатъ валоризирани — следъ като бѣдатъ лицата осѣдени — и кои не.

А. Христовъ (д. сг): Г. Молловъ каза: „Азъ, като министъръ, не мога да се противопоставя, щомъ въпросътъ се повдига“.

Х. Статевъ (нар. л): По начало, да.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Продължавайте, г. Ангеловъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. г. народни представители! Когато запитате нѣкои господа отъ болшинството, какъ да стане тая работа, тѣ казватъ, че непременно Българската търговска банка, въ която сѣ намѣрени тия суми, ще трѣбва да ги повърне валоризирани, понеже държавата е така осѣдена, и защото, както допускамъ азъ, като сѣ останали въ Българската търговска банка на онова време 15 милиона лева златни, тя все е реализирала известна печалба. Но онѣзи агенти, които сѣ купили храни и по една или друга причина не сѣ могли да си направятъ смѣтката съ Деклозиеръ — защото въ 1915 г. се започна войната, Деклозиеръ замина и нѣмаше съ кого да се направи смѣтка — преди всичко тѣ не сѣ осѣдени. Тѣ не сѣ си прегледали още смѣткитѣ съ Деклозиеръ, защото и до днешенъ день Деклозиеръ не е дошелъ. Въ 1920/1921 г. Деклозиеръ, наистина, дойде, обаче земледѣлското правителство го изпѣди и каза, че не може тукъ да разрешава този въпросъ. Г. Деклозиеръ дойде на крака да си разреши въпроса тукъ, обаче българското правителство тогава му отказа. Е, какво сме виновни ние да отговаряме валоризирано? Останало, напр. нѣкой агентъ да плаща 40—50 хиляди лева. Ами че като валоризирате тия пари, какво ще стане? Други сѣ вземали по 100 хиляди лева, напр. — тѣхното положение сега ще бѣде още по-тежко. Азъ съмъ сигуренъ, че държавата ще заведе процеситѣ си въ грамадни цифри, и тя нѣма да се рови да търси, на коя реквизиционна комисия сѣ дадени храни, ами ще остане ние сами да доказваме това.

И. Хрелопановъ (д. сг): Ответницитѣ ще трѣбва да докажатъ това.

И. Ангеловъ (нар. л): Да. — Но не забравяйте, г. г. народни представители, че ние тогава бѣхме затворени и всичкитѣ ни книжа ги вземаха. Насъ ни осѣдиха на три години затворъ, ние лежахме въ затвора и не знаемъ сега, къде се намиратъ тия книжа и какво е станало съ тѣхъ. Тѣ сѣ твърде много. Когато ни осѣдиха, всички трѣгнаха яма да дирятъ, защото това било храната на „шпионитѣ“ на нашитѣ противници — на Съглашението. Ние сѣ всички тия книжа ще трѣбва да си послужимъ. Но представете си, че въ първата инстанция това не може да се установи, трѣбва да се отиде въ втората инстанция. Какъ ще може агентътъ да отиде въ втората инстанция, когато въ първата той ще бѣде осѣденъ да плати 1—2 милиона лева и, за да обжалва, ще трѣбва да плаща голѣми съдебни мита? Откъде ще вземе да плати той тия мита? Ако вие се съгласите, щото съдебнитѣ мита да се събиратъ, следъ като влѣзе въ законна сила решението, тогава ще се даде възможностъ на агентитѣ да обжалватъ.

Предложението на г. Палиева, съ което се иска агентитѣ да отговарятъ валоризирано, увѣрявамъ ви, г. г. народни представители, е едно наказание, по-тежко и отъ затворъ. Нима толкова бѣше нещастно това обстоятелство, че станахме агенти на Деклозиеръ! Нима е престѣпно, че сме искали да трѣгнемъ съ Съглашението? Нима ако бѣхме

тръгнаха със Съглашението, щеше да има Деклозиеровъ процесъ? Нима сега щяхме да отговаряме по единъ толкова жестокъ законъ? Азъ не допускамъ, че днешната Камара, въ която има такава интелигенция, особено въ срѣдата на Демократическия съговоръ, ще се съгласи да постанови ние да отговаряме валоризирано. Споредъ мене, така може да отговарятъ само онѣзи, които сж направили гешефти и които сж използвали тия пари. Но онѣзи, които не сж направили никакви гешефти и които не сж използвали тия пари, отде накѣде ще имъ искате да отговарятъ валоризирано?

Ако предложението на г. Палиева не се приеме, тогава ще остане този въпросъ самъ съдѣтъ да си го разрешава, като ще се даде възможностъ и на държавната адвокатура да установява, че еди-кой-си съ тия суми е направилъ това и това, че е придобилъ повече, и, следователно, той ще трѣбва да отговаря повече, сир. валоризирано, а не да отговарятъ валоризирано онѣзи, които не сж направили абсолютно нищо съ тѣзи пари, и въ които не е останало абсолютно нищо. Г-да! Поради тази Деклозиерова афера, за която ние лежахме по три години въ затвора, ние изразходвахме и последнитѣ си срѣдства и днесъ ще трѣбва пакъ да отговаряме! Но бждете увѣрени, че по тоя начинъ вие правите лоша услуга на България, защото, колкото и да не се внимава какво става днесъ въ нашия Парламентъ, бждете увѣрени, че Франция и Англия ще дадатъ да се разбере, че по тоя начинъ не трѣбва да се третиратъ нейнитѣ приятели.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

И. Ангеловъ (нар. л): Да, да, така е. Защото ние сме поставени съ това предложение, което г. Палиевъ иска да прокара; ...

Нѣкой отъ сговориститѣ: Такива приятели Франция презира.

И. Ангеловъ (нар. л): ... ние нѣмаме абсолютно никаква възможностъ да търсимъ правосѣдие тукъ, ние сме тогава вънъ отъ законитѣ. И азъ ви моля, г. г. народни представители, добросъвѣстно, съ чиста съвѣсть, защото нито министъръ Лячевъ прави кабинетенъ въпросъ, нито министъръ Молловъ прави кабинетенъ въпросъ, да не гласувате за това предложение. Вие знаете, че въ комисията това предложение пропадна и остана въпросътъ да се реши въ пленума, за да се понесе отговорността отъ народното представителство. И азъ ви моля да не гласувате, защото това е нечувано наказание, което вие ще наложите, ако приемете предложението на г. Палиева — да отговарятъ всички агенти на Деклозиера валоризирано.

Министъръ-председател А. Лячевъ: Г. Молловъ каза, че не прави кабинетенъ въпросъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Никола Пждаревъ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Азъ взехъ думата, за да подчертая значението на предложението, което направи г. Палиевъ.

Вие всички помнете апела, направенъ и сега повторно, на г. министра на финанситѣ: подкрепете правителството, за да извърши една сериозна работа, да не остави българската държава да изплаща тѣзи суми съ срѣдствата на онѣзи, които нѣматъ никаква отговорностъ, а да може да ги събере отъ онѣзи, които наистина трѣбва да отговарятъ за тази сума, която ще плати държавата. Ако, г. г. народни представители, ние отхвърлимъ предложението на г. Палиевъ, бждете увѣрени, че резултатитѣ отъ дѣлата, които ще се заведатъ, ще бждатъ толкова малки, че азъ ви увѣрявамъ, какво излишни не, но пакостни сж тѣзи заседания, които сега имаме, за да докараме работата дотамъ, че да сведемъ до нула акцията на изпълнителната властъ. Не може да се остави на съдилищата да прилагатъ за всѣки отдѣленъ случай, тъй както тѣ схващатъ, валоризацията. Въпросътъ за валоризацията е въпросъ, по който Народното събрание ще трѣбва ясно и категорично да си каже думата. Ако сега вие, г. г. народни представители, следъ пледоарията на г. Иванъ Ангеловъ, се съжалите върху съдбата на тия хора, които въ 1915 и 1916 г. бѣха забравили онова тревожно положение, въ което се намираше нашата страна, всички, и ние и вие, трѣбва да си спомнимъ за онова време, когато българското гражданство, когато всѣки отъ насъ чакаше да чуе, какво ще кажатъ нашитѣ водачи по толкова голѣмия и важенъ въпросъ тогава — намиса-

нето ни въ обшоевропейската война — за да види, какво убеждение да си създаде по този голѣмъ въпросъ. Найсетне, ние сме една страна на демокрацията, където Народното събрание решава, където общественото мнение е отъ значение за правителството, което ръководи съдбинитѣ на нашата държава и ние чакахме да чуемъ, какво ще кажатъ нашитѣ водачи. И азъ, г. г. народни представители, съмъ морално много доволенъ, че тогава съмъ вървѣлъ следъ хора, на които чистотата и днесъ остана незасегната въ тия дебати.

Но, г. г. народни представители, поставете се въ положението на другитѣ, които вървѣха следъ други водачи, които тѣ смѣтаха, че сж чисти въ своитѣ побуждения. Тѣ водѣха българския народъ въ една неизвестностъ само чрезъ довършето, което тѣ имаха между него. Това бѣше Генадиевъ, това бѣше Стамболийски, това бѣше Радославовъ, това бѣха всички онѣзи, за които днесъ отъ тая трибуна единъ или другъ ораторъ разправятъ, че сж били подкупници.

Г. Марковъ (з. в): Вие за друго ще отговаряте.

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Ако вие смѣтате, че това сж акции безъ значение въ нашия политически животъ, ние ще трѣбва много да се боримъ за бждещето на нашата страна. И, наистина, тѣжно е, млади хора, 10—12 години следъ тази дата, 1915 г., дошли тукъ, въ Народното събрание, да не могатъ да спазятъ хладнокръвие при разрешаването на този голѣмъ въпросъ за моралния престижъ на нашата страна и на Парламента.

Г. г. народни представители! Когато се изтъква, че сж давани чужди пари на български граждани въ тревожни за страната времена, трѣбва всички партийни страсти да престанатъ, трѣбва всички лицеприятия къмъ приятели и водачи да изчезнатъ и само единъ интересъ трѣбва да стои надъ всичко — интересътъ за престижа на нацията и на България, на нашия народъ, въ лицето на неговитѣ водачи. Можемъ ли ние спокойно да гледаме и сега тия хора, които въ онова време по такъвъ начинъ сж действували?

И. Ангеловъ (нар. л): По какъвъ начинъ сж действували? Какво сме направили?

Н. Пждаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Начинътъ на действие е много ясенъ. Когато тия хора знаятъ, че България минава една критическа фаза на своя политически животъ не, а на своето съществуване; когато отиватъ се правятъ всички усилия отъ една или друга страна, за да привлечатъ на своя страна българския народъ — тѣ отварятъ ржцетѣ си, за да събиратъ златото, което иде отиватъ. За какво? За търговия ли? Но вие, г. Ангеловъ, казвате, че не сте търговецъ; тогава защо вземахте тѣзи пари?

И. Ангеловъ (нар. л): Защото не се търгуваше, а се закупуваше реколтата.

Н. Пждаревъ (д. сг): Кажете ми какво значи това: да вземешъ пари, безъ да вършишъ нищо. Каква реколта се закупуваше? За да се събере всичко въ ржцетѣ на едни хора, които утре могатъ да ти напакосятъ. Г. г. народни представители! Ако за единъ български гражданинъ се разбере, че той е вземалъ пари отъ чужда държава, която желае да се мѣси въ вътрешния животъ на нашата страна по такъвъ начинъ, като купува нейнитѣ граждани, бждете увѣрени, че такъвъ гражданинъ не може да бжде ръководителъ на общественото мнение, такъвъ гражданинъ не може да решава съдбинитѣ на своята страна. И азъ се чудя, че тѣзи хора се явяватъ тукъ да говорятъ, като народни представители, когато тѣхното мѣсто е да говорятъ само като ответници, когато получатъ преписъ отъ исквата молба. Тукъ тѣ трѣбва да мълчатъ. Не може на везнитѣ да се поставя частния интересъ, за да се въздействува на съзнанието, на решението на Народното събрание.

И. Ангеловъ (нар. л): 16 години наредъ мене ме избира народътъ, преди още да се яви Деклозиеръ.

Н. Пждаревъ (д. сг): Ние много ще съжаляваме за начина, по който ставаха изборитѣ въ онова време.

И. Ангеловъ (нар. л): Моитѣ избиратели знаятъ, че азъ съмъ само единъ служителъ на народа, служителъ на обществото. Никога не съмъ си служилъ съ нечестни срѣдства.

Н. Пждаревъ (д. сг): Не е важно, кой какъ се нарича, важни сж фактитѣ, които се изнасятъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Нѣма да услужите съ тия думи на България и на правителството, г. Пѣдаревъ.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Ако смѣтнете, че обществениятъ интересъ ще трѣбва да го оставимъ настрана и трѣбва да се загрижимъ за съдбата на тия хора . . .

И. Ангеловъ (нар. л): Ние лежахме въ затвора, навсѣкжде викаха по насъ „деклозиерови агенти, деклозиерови агенти“ и пакъ дойдохме въ Парламента. И съ васъ бѣхме съюзници. Тази работа мина, оставете я. Сега въпросътъ е за валоризацията.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Г. г. народни представители! Много се злоупотрѣбвява съ общественото мнение въ чужбина по въпроситѣ, които тукъ се решаватъ. Казва се: какво ще кажатъ въ чужбина, когато чуятъ, че българската държава иска да събере отъ дължниците на Деклозиера онази сума, която тя сега ще плаща? Щѣли да кажатъ: „Нашитѣ приятели въ България се изтезаватъ!“ Вие не сте приятели.

И. Ангеловъ (нар. л): Оставете да ни съдятъ по общитѣ закони, а не създавайте изключителни закони.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Това не е изключителенъ законъ. Ние искаме това, което се плаща отъ българската държава, да се събере отъ онѣзи, които иматъ отговорностъ за това плащане — тѣ да го платятъ. Какво е виноватъ онзи, който нѣма съ какво да се нахрани, за чиято съдба постоянно плачете като опозиционери, а когато дойде да се засегнатъ вашитѣ интереси, вие казвате: нека плаща държавата. Не може Народното събрание да се поддаде да трѣгне по такъвъ единъ пѣтъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. Пѣдаревъ! Когато се е решавалъ въпросътъ, трѣбваше и насъ да повикатъ. Ние не знаехме, че българската държава води процесъ за нашитѣ работи. Това ни изненадва. Ние трѣбваше да влѣземъ като трети лица. Никой не ни е казалъ нищо. Когато попитахме държавния адвокатъ въ Парижъ, той ни каза: „Не се мѣсете, защото ще напакостите на държавата“.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Ще се спра на възражението, което правите, възползванъ отъ тезата, която поддържаше г. Каранджуловъ. Г. министъръ Молловъ посочи колко тя е несполучлива. Но понеже съ това се много злоупотрѣбвява въ тази Камара, понеже всѣки законъ, който не уйдисва, вие го обявявате за противоконституционенъ, едно за да ни обвините, че тѣлчемъ конституцията, и друго, да не се гласува законътъ подъ такъвъ единъ претекстъ, азъ съмъ длъженъ да се спра накратко и на тоя въпросъ.

Никаква противоконституционностъ нѣма въ този законъ. Прочетете конституцията — тя се раздава на всѣки народенъ представителъ, когато стѣпи въ тая сграда — и кажете кой принципъ, кое начало, поставено въ конституцията като ненарушимо се засѣга съ този законъ? Засегна се въпросътъ, кжде да бѣдатъ съдени обвиняемитѣ, ответницитѣ. Кажете ми кжде въ конституцията е казано, че ответникътъ трѣбва да бѣде съденъ тамъ, кждего живѣе? Този въпросъ Народното събрание може въ всѣки моментъ да го разрешава. И когато Народното събрание има да решава въпроси отъ голѣмъ общественъ интересъ, то не може да се спира, то не може да даде на ответника възможностъ, че той може да разчита да бѣде съденъ по досегашната процедура — че може да бѣде съденъ само въ своето мѣстожителство. Това не е нарушение на никое право, това е една процесуална норма, която може да се измѣни въ всѣко време.

И. Ангеловъ (нар. л): На публични събрания много се е говорило това. Въпросътъ сега е за валоризация.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г. Пѣдаревъ, свършете. Спорътъ се изражда въ частенъ и излиза вънъ отъ предмета, който е поставенъ на разискване.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): Та, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че този претекстъ, какво законътъ билъ антиконституционенъ, нѣма да освободи и васъ отъ задължението да гласувате по съвѣстъ, когато се поставятъ да се гласуватъ единъ по единъ членове на законопроекта. Не бива да се занимаваме съ въпроса дали тази или онази личностъ е отговорна или не. Напротивъ, нека се докаже отъ васъ повече отколкото отъ всѣки другъ, че поставяте общия интересъ на българския данѣкоплатецъ надъ инте-

реса на вашитѣ приятели. Не за приятели ще решаваме тукъ, а въ името на общитѣ интереси на българската държава. Българската държава трѣбва да събере всичко, което е платила.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Борисъ Павловъ.

По предложението само ще говорите, г. Павловъ.

Б. Павловъ (д): Само по предложението.

Г. г. народни представители! Има два пѣтя: или ще трѣгнете по пѣтя, който ви сочи г. Мушановъ и ще трѣбва да турите кръстъ на законопроекта, или ще трѣгнете по пѣтя, който ви сочи г. Молловъ и ще направите това, което той иска, за да съберете онѣзи суми, които българската държава е платила. Вѣрно е, че въпросътъ, който се повдига за валоризация, прави впечатление.

Министъръ В. Молловъ: Значи Вие сте за Мушановия пѣтъ — да се тури кръстъ на законопроекта. Да се отбележи това.

Б. Павловъ (д): Ако трѣгнете по пѣтя на г. Мушановъ, ще турите кръстъ на законопроекта. Ако трѣгнете по пѣтя на г. Молловъ — а по този пѣтъ сте трѣгнали — ще трѣбва да съберете тая сума отъ 144 милиона лева, която българската държава е платила. Дълга да заявя, че азъ не виждамъ нищо антиконституционно въ този законопроектъ на г. министра на финанситѣ. Азъ дори смѣтамъ, че и безъ този законъ, а само възъ основа на решението на арбитражния съдъ, министърътъ на финанситѣ може да събере сумата 144 милиона лева. Какъ? Възъ основа на закона за задълженията и договоритѣ. Нашиятъ законъ познава договорна и законна суброгация. По силата на чл. 158, пунктъ трети . . .

Нѣкой отъ сговориститѣ: Лекции не щемъ сега.

Б. Павловъ (д): Това не е лекция. — . . . по силата на този членъ, казвамъ, суброгацията е въ полза на тогава, който, както е задълженъ съ други къмъ други въ заплащането на единъ дългъ, е ималъ интересъ да го заплати. Българската държава е осъдена за чуждъ дългъ. Много е естествено, вие длъжницитѣ, сте длъжни да го заплатите на първоначалния кредиторъ. Сега какво става? Българската държава поема дълга, т. е. българската държава става кредиторъ на този дългъ, който тя е имала къмъ първоначалния кредиторъ. Какъвъ е билъ тоя дългъ къмъ г. Деклозиеръ, въ български ли лева, или въ друга валута? Този дългъ е въ друга валута, следователно и вие, които ще бждете осъдени отъ българската държава, ще трѣбва да го платите въ друга валута. Въпросътъ не може да се сложи друго-яче, въ друго освѣтление — това е абсолютно невъзможно. Азъ, държавата, поехъ задълженията, които вие имахте къмъ Деклозиеръ или къмъ французката и английската държави, той е въ такава валута, той е на такава сума. Така ще го платите и вие. Та азъ смѣтамъ, че правилно се повдига въпросътъ за валоризацията съ огледъ на тази суброгация, т. е. ще се валоризира, когато се събере сумата.

Нѣкой отъ сговориститѣ: Така е — яли паритѣ!

И. Ангеловъ (нар. л): Кой казва туй нѣщо, че сме яли пари? Какъ не го е срамъ!

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г. Ангеловъ, въ интереса на работата е да пазите спокойствие.

Н. Пѣдаревъ (д. сг): (Къмъ И. Ангеловъ) Трѣбва да се срамувате отъ тая работа.

И. Ангеловъ (нар. л): Напротивъ, съ Деклозиеровата афера азъ се гордя, защото смѣтамъ, че съмъ изпълнилъ голѣмъ общественъ дългъ. Това добре го разберете.

Х. Стояновъ (д. сг): Ние се срамуваме.

И. Ангеловъ (нар. л): Вие можете да се срамувате. Вие действахте по другъ начинъ, ние по този начинъ действахме. Азъ се гордя съ тая афера. Но защо създавате драконовски закони?

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, тишина, г-да! Има думата г. Христо Статевъ.

Х. Статевъ (нар. л): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Азъ съмъ твърде неприятно изненаданъ, че наши другари народни представители, принадлежащи къмъ болшинството, внасятъ една такава страсть въ обсъждането на единъ въпросъ, поставенъ за разрешение предъ насъ, по който не се иска нищо друго, освенъ да намѣримъ едно най-справедливо разрешение. Азъ съмъ неприятно изненаданъ отъ преценката, която уважаемиятъ г. Пждаревъ прави, защото не на всѣки, който иска да прави политика отъ този въпросъ, може да му бѣде позволено въ Народното събрание да дава преценка такава, каквато той даде. Но тъкмо на него и на неговитѣ другари не би трѣбвало по единъ малъкъ въпросъ, който е повдигнатъ чрезъ предложението на г. Палиевъ, да се дава такава една своеобразна преценка.

Г. г. народни представители! Вие си спомняте декларацията на г. министра на финанситѣ, който заяви и тукъ, въ Народното събрание, който заяви и въ комисията, че той нѣма намѣрение отъ заинтересовани лица да събира цѣлата сума отъ 144 милиона лева.

И. Ангеловъ (нар. л): Недейте говори, г. Статевъ, защото, както виждате, тамъ (Сочи-болшинството) сѣ се събрали да разговарятъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля.

Х. Статевъ (нар. л): Отъ друга страна, ние имаме не еднократната декларация отъ видни членове на болшинството, декларация, направена тукъ, въ Парламента, декларация, направена въ комисията, че тѣ не желаятъ за нищо на свѣта да експлоатиратъ този въпросъ за нуждитѣ на каквато и да било политика, особено пъкъ когато се касе да се засегнатъ нѣща отъ нашето далечно минало.

Н. Пждаревъ (д. сг): Това не е за нуждитѣ на една политика, а за нуждитѣ на държавната хазна.

Х. Статевъ (нар. л): Г. г. народни представители! Остава, значи, едно право, дадено на българската държава, да бѣде използвано. (Глъчка)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля нѣкой отъ г. г. квесторитѣ да помоли да не разговарятъ господата тамъ. (Сочи болшинството)

Х. Статевъ (нар. л): Вториятъ въпросъ е, какъ трѣбва да бѣде реализирано това право на държавата, за да може да не бѣде обвиненъ министърътъ на финанситѣ, че своевременно не е защитилъ интереситѣ на държавата. Цѣлата работа, следователно, г. г. народни представители, се свежда дотамъ, да се намѣри най-справедливото разрешение на повдигнатия въпросъ. И азъ съмъ длъженъ да спомна на г. г. народнитѣ представители декларацията на моитѣ другари Георги Юртовъ и Иванъ Ангеловъ тукъ предъ всички ви и декларацията, направена въ комисията, че тѣ не желаятъ да избѣгнатъ каквато и да е отговорностъ при ликвидирането на този въпросъ. Цѣлиятъ въпросъ, обаче, г. г. народни представители, е тамъ: по какъвъ начинъ, и по какъвъ по-справедливъ начинъ да стане тая ликвидация, за да може министърътъ на финанситѣ, като бранителъ на държавнитѣ интереси, да изпълни своя дългъ по силата на арбитражното решение, безъ да се остави впечатлението, че заинтересовани, може-би, преследватъ този или оный. Щомъ е така, г. г. народни представители, ние, законодателната властъ, финансовата властъ, държавата, при обсъждането на този въпросъ, не можемъ да не се ръководимъ отъ една елементарна справедливостъ. И тогава идваме до предложението на г. Палиевъ, предложение, което своевременно биде направено въ комисията и което предложение не биде прието поради преценката, която му се даде отъ народни представители, наши другари, принадлежащи къмъ болшинството и къмъ опозицията.

Кои сѣ интимнитѣ съображения, които каратъ нашия другаръ г. Петко Палиевъ да направи това предложение? Той смѣта по своето дълбоко убеждение, че веднѣжъ държавата оцетена въ размѣръ на 144 милиона лева и тоя размѣръ е достигнатъ чрезъ валоризиране на исканата сума, елементарна справедливостъ е, щото когато се търсятъ тѣзи пари за тази целъ, исканитѣ суми да бѣдатъ изчислени следъ валоризиране, и то въ ония размѣри, въ които сѣ валоризирани отъ самия арбитраженъ съдъ. Г. Палиевъ за себе си има своитѣ аргументи. Той ги спо-

дѣли въ комисията съ членоветѣ на комисията, сподѣли ги и въ пленума съ насъ. Възраженията, които могатъ да се направятъ отъ гледището на целитѣ, които преследва г. министърътъ на финанситѣ, и отъ онази справедливостъ, която трѣбва да ги ръководи при ликвидацията на този въпросъ, сѣ, че ние сега, обсъждайки въпроса само въ неговитѣ общи положения, не можемъ да имаме предъ видъ всички ония данни, които заинтересованитѣ лица въ защита на своитѣ интереси, изправени предъ съдъ, ще дадатъ като обстановка на цѣлия въпросъ, не можемъ да обзрѣемъ, да преценимъ тази обстановка, за да можемъ да кажемъ предварително, че всички заинтересовани лица въ тази афера ще трѣбва да плащатъ валоризирано. Тѣзи условия сега въ началния моментъ, въ който се намираме при ликвидацията на този въпросъ, ги нѣмаме. Щомъ ги нѣмаме, ние не можемъ да заангажираме Народното събрание съ едно решение, което решение ще го дадемъ готово на съда, за да го приложи, и не можемъ, съ други думи — както много пъти сме изтъквали това тукъ — да съединимъ компетентността на законодателната и съдебната власти. Г. г. народни представители! Нима мислите, че ако не се повдигне тукъ, въ Камарата, този въпросъ, който повдига г. Палиевъ по силата на неговото убеждение, което напълно одобрявамъ като таково, и който въпросъ г. министърътъ на финанситѣ е счелъ за добре да не го повдига предварително въ законопроекта, нима мислите, казвамъ, че когато въпросътъ отиде въ съдилищата за разглеждане тамъ, нѣма да се говори по него и нѣма да се прецени отъ самия съдъ? Ами че, разбира се, когато съдътъ дойде да присъди исканитѣ суми, той ще бѣде сезиранъ отъ заинтересованата властъ или пъкъ отъ заинтересованитѣ страни, отъ представители на българската държава, отъ държавната адвокатура, която ще представлява държавата въ самия процесъ. Та ако съдътъ самъ по свой починъ не повдигне въпроса, то самитѣ държавни адвокати, които се явяватъ въ защита на държавата, ще го повдигнатъ, ще сезиратъ съда съ него и съдътъ ще има възможностъ да прецени съобразно съ условията, които ще преценява постѣпно, на заинтересованитѣ лица.

Ето защо, като се имаха предъ видъ тия аргументи, като се имаше предъ видъ още единъ аргументъ, който бѣше решающъ, когато се обсъждаше въпросътъ въ комисията, а именно, че не се знае държателитѣ на тия суми, лицата, които сѣ заинтересовани въ тая афера, какъ сѣ използвали тия суми — нѣщо, което ще се узнае само тогава, когато дойде да се разглежда въпросътъ по същество, цѣлата обстановка, при която вече съдътъ ще има възможностъ да даде своята преценка — счете се отъ комисията, че Народното събрание не може предварително съ едно свое решение да ликвидира въпроса за валоризирането.

Г. г. народни представители! Азъ ви моля да изоставимъ предложението на г. Палиева. Нека се съгласимъ съ възгледа на г. министра на финанситѣ, съ ония разбирания, които сподѣли въ комисията и г. министър-председателътъ, и да предоставимъ на съда да разреши въпроса за валоризацията. Иначе ще прибръзгаме и, главно, желяйки да ликвидираме справедливо този въпросъ, ние го подчертаваме повече, отколкото би трѣбвало да го подчертаваме, ако наистина стоехме, както каза г. Пждаревъ, надъ своитѣ страсти и надъ своитѣ увлечения.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Ще пристѣпимъ къмъ гласуване.

Има предложение, направено отъ г. Палиева, което чухте.

Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

И. Ангеловъ (нар. л): Всички не гласуваха. Очевидно меньшинство е.

Отъ сговориститѣ: А-а-а!

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има предложение отъ г. Иванъ Ангеловъ...

И. Ангеловъ (нар. л): Азъ го оттеглямъ.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Г. Ангеловъ оттегля своето предложение.

Които приематъ чл. 2, заедно съ приетата забележка, моля, да вдигнатъ ръка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 3. Извършенитъ отъ агентитъ и подагентитъ на Фернандъ Деклозиеръ или отъ правоприменитъ на последния отчуждавания на принадлежащи тѣмъ имоти или учредявания на вещни права върху тия имоти, се считатъ за направени въ вреда на държавата и се обявяватъ за нищожни по право до установяване противното по отношение на същата, щомъ сж извършени следъ завеждането на дѣлото „Деклозиеръ“ предъ специалния арбитраженъ съдъ въ Парижъ — 12 февруарий 1923 г. Всички гореозначени сдѣлки се считатъ извършени въ вреда на държавата и се обявяватъ нищожни по право, ако сж извършени следъ 28 юлий 1927 г.“

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ чл. 3, както се прочете, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 4. Разрешава се на министра на финанситъ извънреденъ свръхсметенъ кредитъ отъ 144.000.000 л. за изплащане на:

а) предаденитъ на френското правителство облигации отъ 7% заемъ на Българската народна банка отъ 1923 г. за около 106.000.000 л.

б) бросенитъ на английското правителство лири английски 55.439.110 равни на лева . . . 38.000.000 „

„Всичко . . . 144.000.000 л.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ чл. 4, както се прочете, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 5. Разходътъ въ размѣръ на 106.000.000 л. да се покрие съ заемъ отъ Българската народна банка въ облигации отъ 7% заемъ на Българската народна банка отъ 1923 г. по конвенцията съ Ено, а останалата сума отъ 38.000.000 л. да се покрие отъ икономитъ по редовния бюджетъ за 1927/28 г.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ чл. 5, както се прочете, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Докладчикъ Г. Семерджиевъ (д. сг): (Чете)

„Чл. 6. Разходътъ по извънредния свръхсметенъ кредитъ, предвиденъ въ чл. 4, да се произведе презъ бюджетната 1927/1928 г.“

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ чл. 6, както се прочете, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Има думата народниятъ представителъ г. Георги Поповъ

Г. Т. Поповъ (д. сг): Г. г. народни представители! Изложението, което г. министърътъ на финанситъ направи, заедно съ документитъ, които той прочете, хвърлятъ пълна свѣтлина върху единъ въпросъ, съ който много се е злоупотрѣбвало предъ българския избирателъ и предъ българското гражданство въобще. За да може това гражданство да види истината по този въпросъ, азъ предлагамъ, и моля Народното събрание да се съгласи съ това мое предложение, да се афиширатъ и дветъ речи на г. министра на финанситъ, заедно съ всички ония документи, които той прочете тукъ, свързани съ аферата „Деклозиеръ.“ (Ржкопийскания отъ стенографитъ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Иванъ Ангеловъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Г. г. народни представители! Мене ми се струва, че е по-добре да се напечататъ речитъ на всичкитъ г. г. оратори, за да се даде възможностъ на обществото въпльнѣ да се освѣтли, а не само да се печататъ речитъ на г. министра.

Е. Начевъ (д. сг): На свои разноски да си ги напечататъ.

И. Ангеловъ (нар. л): Така трѣбва да постѣпите, ако искате да действувате добросъвестно по единъ въпросъ, отъ който не искате да правите политика!

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Правите ли предложение?

И. Ангеловъ (нар. л): Азъ само моля г. Георги Поповъ да допълни предложението си, въ смисълъ да се напечататъ речитъ на всички оратори, а не само тия на г. министра, защото иначе ще се смѣтне, че вие правите политика отъ този въпросъ.

Нѣкой отъ земледѣлцитъ: Иначе партизанство правятъ.

К. Кънчевъ (д. сг): Не политика; ние искаме истината да се установи.

И. Ангеловъ (нар. л): Дайте тогава всички речи да се отпечататъ, а не само тия на г. министра.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля. Споредъ чл. 44 отъ правилника за вътрешния редъ на Народното събрание може да се прави такова предложение и Събранието ще реши. Затова ще питамъ Събранието.

Които приематъ предложението на г. Попова, да се напечататъ изложението и сегашната речъ на г. министра на финанситъ по този законопроектъ, . . .

К. Кънчевъ (д. сг): Заедно съ цитираниитъ документи.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: . . . заедно съ цитираниитъ документи, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

И. Ангеловъ (нар. л): Ние повече политика ще правимъ отъ тая Деклозиерова афера, гледайте си работата. Ние чакаме да му дойде времето.

Отъ стенографитъ: А-а-а!

И. Ангеловъ (нар. л): Да, да, ще му дойде времето. Вие нѣма да направите, но ние ще направимъ политика.

Нѣкой отъ стенографитъ: То се свърши вече.

И. Ангеловъ (нар. л): Не се е свършило още нищо, защото ние още не сме ходили при Деклозиера. Ние сега ще ходимъ при него.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Г-да! Пристапваме къмъ третата точка отъ дневния редъ — докладъ на прошектарната комисия.

Моля докладчика г. Поповъ да докладва.

Докладчикъ Г. Т. Поповъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Прошектарната комисия въ заседанието си на 3 т. м., сезирача по околнѣ пътъ съ една молба на бившия американски пълномощенъ министъръ тукъ г. Мърфи, по свой починъ реши да отпусне на последния една помощъ въ размѣръ на 300.000 л.

Кой е г. Мърфи, всички знаете, г-да! Въ дни, когато България най-много изнемогваше, въ дни, когато вследствие пробива на Добро-поле нашитъ войници бѣха обърнати гърбъ, и нашата независимостъ бѣше застрашена, тогава само този човѣкъ единственъ, съ рискъ на живота си, помогна на нашата кауза, за да се спаси държавата отъ разрушение.

Комисията, като взе предъ видъ ония заслуги, които той има къмъ насъ, като взе предъ видъ и писмото, което е отправено къмъ нея, реши да се отпусне на г. Мърфи една помощъ въ размѣръ на 300.000 л.

Въ писмото до комисията, между другото, се казва: „Болкитъ на този милъ старецъ ще бждатъ чути, не защото той роптае, но защото providението вижда и знае, че 3 1/2-годишниятъ пътъ, който той вървѣ, за да отиде самъ на Голгота, бѣ пътъ, изходенъ за доброто на България“. Отъ това писмо ще разберете, г-да, сами какви сж заслугитъ на г. Мърфи. Нѣма защо да ви чета и писмото, въ което се описватъ неговитъ страдания и въ какво положение е изпадналъ той въ последно време, за да отиде дотамъ, да подлага ржка даже за хлѣбъ.

Смѣтамъ, че Народното събрание ще извърши единъ актъ на справедливостъ, ако възприеме решението на прошектарната комисия, въ смисълъ да се отпусне на г. Мърфи еднократна държавна помощъ въ размѣръ на 300.000 л.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Г. г. народни представители! Отъ самия Мърфи не сж направени никакви постъпки, но отъ негови близки хора, които иматъ покъртителни сведения за неговото положение. Той е старецъ къмъ 80-годишна възраст. Такава му била съдбата, да остане на стари години въ бедностъ. Азъ бихъ ви говорилъ много за Мърфи, но смятамъ, че на всеки българинъ е достатъчно известно неговото име и неговитъ заслуги при сключването на примирието, когато азъ бяхъ делегатъ на българското правителство. Мене ми е само едно мъчно: че сръдствата на нашата държава сж такива, че не можемъ да му се издължимъ повечко, отколкото комисията е предложила.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Станю Златевъ.

С. Златевъ (з. в): Г. г. народни представители! Ние сме съвременници и знаемъ заслугитъ на г. Мърфи за българския народъ. Ето защо азъ предлагамъ на Народното събрание съ акламация да гласува тази еднократна помощъ отъ 300.000 л. на г. Мърфи. (Ржкоплъскания отъ всички страни)

Подиредседатели: { **А. ХРИСТОВЪ**
 { **Д-ръ Б. ВАЗОВЪ**

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ решението на прошетарната комисия да се отпусне еднократна държавна помощъ на г. Мърфи въ размъръ на 300.000 л., моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема единодушно.

Ще опредѣлимъ дневния редъ за утре.

Има думата г. министър-председателъ.

Министър-председателъ А. Ляпчевъ: Предлагамъ утрешното заседание да бжде въ 10 часа сутринта. Ще ви моля, обаче, да дойдете навреме. Дневниятъ редъ за утрешното заседание да бжде: трето четене днесъ занимаващия ни законопроектъ и следъ това да следватъ останалитъ точки отъ днешния дневенъ редъ.

Председателстващ д-ръ Б. Вазовъ: Които приематъ утрешното заседание да бжде въ 10 ч. сутринта съ дневенъ редъ: трето четене на приетия днесъ на второ четене законопроектъ за ликвидиране последиствията отъ дѣлото Деклозиеръ и следъ това останалитъ точки отъ днешния дневенъ редъ, а именно: докладъ на комисията по провѣрка на изборитъ и докладъ на прошетарната комисия, моля, да вдигнатъ ржка. Болшинство, Събранието приема.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 21 ч. 10 м.)

Секретаръ: **Г. ПАВЛОВЪ**

За началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. ДУКОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски, разрешени на народнитъ представители: Иванъ Казанджиевъ, Петко Стайновъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Янко Сакжзовъ, Стефанъ Бояджиевъ, Коста Николовъ, д-ръ Кънчо Милановъ, Генко Митовъ и Еню Колевъ	675	Предложения:	
Питане отъ народния представителъ д-ръ В. Руменовъ къмъ министра на външнитъ работи и на изповѣданията — пита: какво е направила България, като членъ на Обществото на народитъ, за да се предотврати прокарването въ официални издания на Обществото на народитъ политически тенденции, противни на договоритъ и пр. — по поводъ издаденото отъ Обществото на народитъ презъ 1926 г. съчинение подъ заглавие „L'Etablissement des Réfugiés en Grèce“, въ което сж помѣстени сведения за Македония, които не сж истински и които сж въ вреда на българския елементъ (Разване и отговоръ)	675	1) отъ народния представителъ Г. Т. Поповъ (устно) за напечатване и афиширане речитъ на министра на финанситъ В. Молловъ, произнесени по първото и второто четене на законопроекта за ликвидиране последиствията отъ дѣлото Деклозиеръ, заедно съ всички документи къмъ това дѣло (Приемане)	699
Законопроектъ за ликвидиране последиствията отъ дѣлото Деклозиеръ (Второ четене — продължение разискванията и приемане)	679	2) отъ прошетарната комисия при Народното събрание за отпускане помощъ на бившия генераленъ консулъ и управляющъ американската легация въ София Мърфи — отпуска се на Доминикъ Мърфи, бившъ генераленъ консулъ и управляющъ американската легация въ София, живущъ въ Стокхолмъ, Швеция, еднократна държавна помощъ въ размъръ 300.000 л.	699
		Дневенъ редъ за следующето заседание	700